

GV

2001

GEOGRAFSKI VESTNIK

73-2

GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE

GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE

73-2

2001

ZVEZA GEOGRAFSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
ASSOCIATION OF THE GEOGRAPHICAL SOCIETIES OF SLOVENIA
L'ASSOCIATION DES SOCIÉTÉS GÉOGRAPHIQUES DE SLOVÉNIE

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE
73-2
2001**

**ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN FOR GEOGRAPHY AND RELATED SCIENCES
BULLETIN POUR GÉOGRAPHIE ET SCIENCES ASSOCIÉES**

LJUBLJANA 2001

ISSN: 0350-3895
COBISS: 3590914
UDC: 91
www.zrc-sazu.si/zgds/gv.htm
GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE
73-2
2001

© Zveza geografskih društev Slovenije 2001

Uredniški odbor – Editorial board – Comité de rédaction:

dr. Matej Gabrovec
dr. Andrej Kranjc
dr. Franc Lovrenčak
dr. Zlatko Pepeonik
dr. Drago Perko
dr. Ugo Sauro
dr. Ana Vovk Korže
dr. Walter Zsilincsar
dr. Jernej Zupančič

Urednik – Editor – Rédacteur:

dr. Drago Perko

Upravnik – Administrator – Administrateur:

Borut Peršolja

Izdajatelj: Zveza geografskih društev Slovenije

Za izdajatelja: dr. Milan Orožen Adamič

Prevajalci v angleški jezik: Henrik Ciglič, Ivan Gams, Alenka Medved, Wayne J. D. Tuttle,
Angrej Velkavrh, Tomaž Vrhovec, Mateo Zore

Prevajalec v slovenski jezik: Mauro Hrvatin

Fotografi: Milan Orožen Adamič, Tomaž Vrhovec, Matija Zorn

Kartografija: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Računalniški prelom: SYNCOMP d. o. o.

Tiskarna: Collegium graphicum d. o. o.

Sofinancer: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije

Naslovnica: Eden od vzrokov, da se leta 2001 Triglavski ledenik po dolgih letih ni zmanjšal, je bila debela snežna odeja v zimi 2000–2001 (strani 25–32); avtor: Matija Zorn.

Front page: Very thick snow cover in the winter season 2000–2001 (pages 25–32) was one of the reasons that the Triglav glacier in 2001 after many years didn't shrink; author: Matija Zorn.

VSEBINA – CONTENTS – MATIÈRES

RAZPRAVE – PAPERS – ARTICLES

Milan Bufon

Geografija obmejnosti, čezmejne regije in oblike čezmejne povezanosti	9
<i>Geography of border landscapes, cross-border regions and forms of cross-border co-operation</i>	22

RAZGLEDI – REVIEWS – REVUES

Tomaž Vrhovec, Andrej Velkavrh

Največja debelina snežne odeje na Kredarici	25
<i>Maximum snow depth on Kredarica</i>	32

Ivan Gams

O Afganistancih in drugih gorjancih	33
<i>On the Afghanistans and other highlanders</i>	41

Emil Pižorn

Vojaškogeografska ocena slovensko-hrvaške državne meje v Srednjem Posotelju	43
<i>The military-geographical evaluation of Slovenian-Croatian border in the Srednje Posotelje region</i>	52

METODE – METHODS – MÉTHODES

Zdeněk Máčka

Determination of texture of topography from large scale contour maps	53
<i>Določanje razčlenjenosti površja s topografskih zemljevidov velikega merila</i>	61

KNJIŽEVNOST – LITERATURE – LITTÉRATURE

Andrew Heritage, Mauro Hrvatin, Drago Perko (uredniki):

Družinski atlas sveta (Jernej Zupančič)	63
---	----

Vincenc Rajšp, Aleksandra Serše (urednika): Slovenija na vojaškem

zemljevidu 1763–1787, 7. zvezek (Jerneja Fridl)	65
---	----

Michael Pacione: Urban Geography A Global perspective (Vladimir Drozg) 67 |

Franc Černigoj (glavni urednik): Mati Gora: zbornik o Gori, Gorjankah

in Gorjanih, ob 400-letnici naselitve Gore (Borut Peršolja)	68
---	----

KRONIKA – CRONICLE – CRONIQUE

5. študentski geografski tabor »Beneška Slovenija – Robidišče 2001«

in njegovi štirje predhodniki (Matija Zorn in Blaž Komac)	71
---	----

Razstava zemljevidov Pietra Coppe (Milan Orožen Adamič) 72 |

Stanovska priznanja slovenskim geografom v letu 2001

(Milan Natek in Milan Orožen Adamič)	74
--	----

Priznanja Društva učiteljev geografije Slovenije za leto 2001 (Jurij Kunaver) 75 |

Odkritje spomenika Francetu Planini (Milan Orožen Adamič) 77 |

Državna nagrada Jožetu Zupančiču (Milan Natek) 79 |

Študentske Prešernove nagrade (Borut Peršolja) 79 |

ZBOROVANJA – MEETINGS – ASSEMBLÉES

Mednarodni simpozij »Spremembe rabe in pokrovnosti tal

v dobi globalizacije« (Matej Gabrovec)	81
--	----

10. srečanje geografov z univerz v Mariboru, Bayreuthu,

Plznu, Pécsu in Gradcu (Vladimir Drozg)	81
---	----

Mednarodna delavnica o eksonimih »GeoNames 2001« (Milan Orožen Adamič)	82
1. delavnica mednarodnega raziskovalnega projekta »Elite in gore« (Matija Zorn)	83

POROČILA – REPORTS – RAPPORTS

Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v študijskem letu 2000/2001 (Ana Vovk Korže)	85
Oddelek za geografijo Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru v študijskem letu 2000/2001 (Ana Vovk Korže)	86
Doktorska disertacija in magistrska dela na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v letu 2000 (Janja Turk)	88

NAVODILA – INSTRUCTIONS – INSTRUCTIONS

Navodila avtorjem za pripravo člankov v Geografskem vestniku (Drago Perko)	95
--	----

RAZPRAVE

GEOGRAFIJA OBMEJNOSTI, ČEZMEJNE REGIJE IN OBLIKE ČEZMEJNE POVEZANOSTI

AVTOR

Milan Bufon

Naziv: dr., mag., univerzitetni diplomirani geograf in etnolog, docent

Naslov: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: milan.bufon@zrs-kp.si

Telefon: 01 241 12 48

Faks: 01 425 93 37

UDK: 910.1:32(497.4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Geografija obmejnosti, čezmejne regije in oblike čezmejne povezanosti

Članek obravnava problematiko geografije obmejnosti v kontekstu sodobne politične geografije, njenih raziskovalnih interesov in metod, glavne značilnosti in tipe obmejnih oziroma čezmejnih regij ter različne organizacijske oblike tako imenovanih »evroregij«. V zaključku poda še doprinos slovenske geografije obmejnosti pri preučevanju čezmejne povezanosti.

KLJUČNE BESEDE

politična geografija, geografija obmejnosti, čezmejne regije, čezmejna povezanost

ABSTRACT

Geography of border landscapes, cross-border regions and forms of cross-border co-operation

The article presents some basic features of the geography of border landscapes in the context of modern political geography, its research interests and methods, main characteristics and typology of border areas and cross-border regions, and different organizational forms of the so-called »Euro-regions«. The article concludes with a review of the contribution of the Slovene geography to the study of cross-border co-operation.

KEY WORDS

political geography, geography of border landscapes, cross-border regions, cross-border co-operation

Uredništvo je prispevek prejelo 26. junija 2001.

1. Uvod

Ob meji kot izrazito linearnem prostorskem in družbeno-političnem pojavu, ki je v preteklosti igral vlogo politično-strateške izolinije, se je v politični geografiji postopoma uveljavil tudi nov geografski pojem »obmejnih območij«, saj je bilo očitno, da se mora interes političnih geografov usmeriti k raziskovanju tako širših geopolitičnih aspektov političnih odločitev in posegov v prostor, ki jih uveljavljanje in spreminjanje političnih meja tako dobro reprezentira, kakor družbenih in prostorskih efektov, ki jih imajo meje v dani regionalni stvarnosti. V prostorskem smislu zato sodobna politična geografija preučuje meje, ker te označujejo teritorialno dimenzijo političnih organizacij in sistemov, a vplivajo tudi na oblikovanje posebnih obmejnih prostorov, ki niso le različni glede na različno naravo politične meje, ampak se tudi spreminjajo glede na premike v mejni lokaciji ter na mejno funkcionalno dinamiko oziroma njeno večjo ali manjšo prepustnost. Pomen geografije obmejnosti je torej zlasti v tem, da je meje začela obravnavati ne le v sklopu politično-strateških in politično-zgodovinskih obravnav, temveč jih je postavila v sklop raziskovanja procesov znotraj obmejnih regij in tu prisotnih družbenih prostorov.

Čeprav je že nekaj avtorjev poskusilo podrobneje določiti nove naloge politične geografije na tem področju in metodologijo raziskovanja v *geografiji obmejnosti*, pa ostaja večina prispevkov, ki obravnavajo regionalne aspekte mejnih območij ali efekte meja v družbenem prostoru, tako v teoretičnem kot metodološkem pogledu dokaj heterogena. Zelo malo je zlasti komparativnih študij, ki bi pripomogle k odkrivanju in definiranju temeljnih procesov v obmejnih regijah; bolj ko so se raziskovalci poglobljali v analizo teh regij, bolj prepletena in kompleksna je postajala mreža dejavnikov, efektov in procesov, ki zaznamujejo strukturo in dinamiko razvoja obmejnih prostorov, saj slednji nista le rezultat součinkovanja različnih faktorjev in elementov na kulturnem, družbenem, ekonomskem in političnem področju na meddržavnem nivoju, ampak izražata tudi odnos med lokalno skupnostjo in odgovarjajočim centrom ter odnos med samima obmejnima lokalnima skupnostima. Končno gre poudariti še dejstvo, da je ravno zaradi razlik, ki jih meja vnaša v organizacijo obmejnih prostorov, zelo težko opraviti neko enovito analizo obmejnih območij, saj se tako tipologija kot metodologija zbiranja statističnih podatkov običajno dokaj razlikujeta na eni ali drugi strani meje. Tudi to dejstvo je pripomoglo k temu, da v dosedanji literaturi geografije obmejnosti prevladujejo dela, ki obravnavajo le obmejna območja, vključena v posamezne države, in le redkokdaj posegajo tudi prek politične meje v odkrivanje in opredeljevanje tako imenovanih čezmejnih regij.

2. Teorija in raziskovalne izkušnje geografije obmejnosti

V splošnem lahko raziskovalne teme, ki jih zajema geografija obmejnosti, delimo v dve skupini: na eni strani so opravljene raziskave poglobljale razne makroregionalne in teoretične aspekte pojava meje v prostoru, na drugi pa empirično obravnavale posamezne regionalne stvarnosti.

2.1. Meje kot ovire v prostorski komunikaciji

Raziskave prvega tipa, ki mejo obravnavajo v *linearnem smislu*, so pogostejše zlasti v angleško govorečem okolju. Sledeč Hägerstrandovemu socialno-kvantitativnemu konceptu (Hägerstrand 1968) se je na primer v skandinavskih državah in severni Ameriki razvila posebna raziskovalna metodologija, ki je meje v najširšem smislu obravnavala kot ovire širjenju inovacij. Podobno so o mejah razmišljali Deutsche učenci pri preučevanju informacijskega pretoka (Deutsch 1953), medtem ko so spet drugače pojem meje razvijali v lokacijskem pogledu ekonomski geografi in zagovorniki kvantitativne geografije pri analizah raznih geografskih omrežij. Lösch je na primer že leta 1931 raziskal ekonomski prostorski vpliv teksškega mesta El Paso na obeh straneh meje med Združenimi državami in Mehiko

(Lösch 1940). Na ta izhodišča so se nato naslonili še nekateri v politično geografijo izraziteje usmerjeni ameriški raziskovalci: Boggs v štiridesetih letih (Boggs 1940), Mackay v petdesetih (Mackay 1958) ter Reynolds in McNulty v šestdesetih (Reynolds in McNulty 1971). Mackay je ugotovil, da je število telefonskih klicev med francoskim in angleškim delom Kanade oziroma med mesti Quebec in Ontario petkrat do desetkrat manjše od števila klicev med posameznimi mesti znotraj obeh pokrajin, a kar petdesetkrat manjše od števila klicev med Quebecom in Združenimi državami. Reynolds in McNulty pa sta uvedla v ameriško politično geografijo funkcionalni pristop do preučevanja meja in pri tem ugotovila, da »... osebe, ki živijo ob meji, toda daleč od mejnih prehodov, težje vključujejo čezmejna območja v svoj akcijski prostor kakor osebe, ki živijo v njihovi bližini, saj so funkcionalno bolj oddaljene od sosednjega območja in zato manj dostopne za medosebno čezmejno širjenje informacij, prav tako je za te osebe tudi funkcionalna oziroma dojeta razdalja do sosednjega območja večja od realne, zaradi česar dojemajo ti ljudje mejo kot nekakoš nepremostljivo oviro, ljudje ob mejnih prehodih pa kvečjemu kot nekaj, kar jim utegne povzročiti težave ...«.

V sedemdesetih letih sta Gould in White (1974) sprožila v geografiji uspešno in zanimivo raziskovanje tako imenovanih »miselnih kart« (*mental maps*), ki je vključevalo tudi obravnavo zamišljenih razdalj v fizičnem, kulturnem in političnem prostoru. Avtorja sta sodila, da smemo v kulturno homogenih prostorih pričakovati enakomerno razporeditev informacijskih tokov, ki se z razdaljo zmanjšuje sledeč normalni statistični distribucijski krivulji; če se v takem prostoru pojavi ovira katerekoli narave, se črta, ki ponazarja razmerje med številom informacij in razdaljo, javlja kot pretrgana linija zaradi zmanjševalnega efekta, ki ga v informacijsko širjenje doprinese ovira. V istem času so se z mejami ukvarjali tudi v sistemski teoriji (Strassoldo 1973), za katero je politična oziroma državna meja le ena izmed velikih meja v družbeni organizaciji prostora, ki sisteme med seboj sicer diferencirajo, omogočajo pa tudi njihovo medsebojno komuniciranje. V skladu s takim pojmovanjem je mogoče družbene prostore opredeliti kot pretežno odprte sisteme, pri katerih dobivajo meje funkcijo filtriranja zunanjih vplivov. Stopnje mejne prepustnosti so seveda različne tako v času kot v prostoru in lahko gredo od zaviranja čezmejnih izmenjav do usmerjanja čezmejnih, še posebno tranzitnih prometnih tokov skozi večje ali manjše število točk, se pravi mejnih prehodov, ali celo do stimuliranja vsestranske čezmejne integracije obmejnega prebivalstva in oblikovanja prave obmejne regije. To pomeni, da je za obmejne prostore pomembno, da v njih odkrivamo oblike in dejavnike čezmejne povezanosti, hkrati pa so ta območja zanimiva za razumevanje delovanja ovir v družbenem prostoru. Novejše raziskave so ugotovile, da mejni zaviralni efekt ni absoluten, temveč relativen in selektiven: odvisen je v prvi vrsti od stopnje notranje družbene povezanosti obmejnega prostora, v katerem predstavlja mejna črta najmanjšo oviro socialnim in kulturnim izmenjavam, ki jih ne more povsem zaustaviti niti v primeru izoliranega sožitja dveh zaprtih obmejnih območij (Suarez Villa in sodelavci 1992). Vzporedno s tem je bilo ugotovljeno, da so v obmejnem prostoru medsebojni konflikti obratno sorazmerni s stopnjo medsebojne povezanosti: bolj ko je obmejni prostor integriran, manjše so možnosti porajanja konfliktov.

2.2. Meje kot element obmejnega prostora: raziskovalni modeli in metode

Ta ugotovitev je povsem v nasprotju s tradicionalnim političnogeografskim konceptom (Holdich 1916, Lattimore 1962), po katerem so »najboljše« tiste meje, ki predstavljajo največjo možno oviro čezmejni komunikaciji, in kaže na razvoj, ki ga je v povojnem obdobju opravila stroka, a tudi proces mednarodnega sodelovanja. Številne raziskave so opozorile na to, da so ravnobalne regije, v katerih prebivalstvo obeh strani meje velikokrat izkazuje skupno regionalno pripadnost ali sorodno etnično in jezikovno strukturo, tisti povezovalni člen, ki v najbolj naravni obliki in najbolj učinkovito prispeva k razvoju čezmejnih odnosov in mednarodne integracije, saj se v okviru teh regij posamezna obmejna območja po eni strani navezujejo na matično državo, po drugi pa predstavljajo zaradi številnih afinitet s sosednjim območjem pravo prehodno cono. Ti aspekti in te funkcije obmejnih regij so prišle zlasti v ospredje evropskega političnega interesa z uveljavljanjem integracijskih procesov na kon-

tinentu, čeprav ne moremo trditi, da bi medtem prišlo tudi do kake izrazitejše regionalizacije evropskega političnega življenja. Na vsak način je v zadnjih desetletjih, posebno v Nemčiji kot osrednji evropski kontinentalni sili, potekalo precej raziskovalnih projektov, ki so poskusili določiti temeljne elemente in procese pri čezmejnem povezovanju ter vpliv, ki ga imajo na to povezovanje bolj ali manj odprte meje. Ugotovljeni so bili *propulzivni in odbojni faktorji pri čezmejnem sodelovanju*, na primer (Maier 1983):

- enako visoko razvit sistem industrijske družbe v obmejnih območjih;
- skupni sistem informiranja ter poznavanje jezika sosednje države;
- pozitivno razmerje do sosedov ter do čezmejnega sodelovanja;
- pomanjkanje prometnih in informacijski čezmejnih zvez;
- neusklajeno planiranje obmejnih območij;
- prilagajanje prebivalstva položaju zaprte meje.

Poleg tega so bili raziskani še nekateri prostorski in družbeni procesi v preoblikovanju obmejnih območij in njihovem prilagajanju mejnemu režimu, elementi funkcionalne povezanosti obmejnih območij ter njihov prostorski obseg. Vse te empirične ugotovitve na primeru različnih srednjeevropskih obmejnih območij so nedvomno pripomogle k razvijanju relativno zgodnjih in konsolidiranih konceptov pri nastavljanju funkcionalnih in regionalno-planskih oblik čezmejnega povezovanja, pri katerih je bila geografija močno soudeležena. Na osnovi takih konceptov so bila *obmejna območja* opredeljena kot poseben tip perifernih regij, v katerih je gospodarsko in družbeno življenje neposredno pod vplivom bližine mednarodne meje.

V tem okviru se je razvijal tisti sklop geografije obmejnosti, ki se je v glavnem posvečal raziskovanju posameznih obmejnih območij in prispeval k dograjevanju bolj empirične in konkretnim regionalnim stvarnostim prilagojene metodologije, za katero je značilno predvsem to, da je mejo dojemala v izrazito prostorskem oziroma *conalnem smislu*. Meja torej ni nekaj oddeljenega od ozemlja, ki jo obdaja, ampak je z njim sestavni del nekega specifičnega obmejnega območja. Samo obmejno območje pa je relativno kompleksen prostor, ki ga smemo v primeru zadostne stopnje povezanosti s sosednjim območjem ali izkazane funkcionalne komplementarnosti in integriranosti z njim opredeljevati s skupnim terminom obmejne ali bolje *čezmejne regije*. Seveda so tudi v takih okvirih možne različne interpretacije: nekateri preučevalci izpostavljajo pri tem zlasti širše regionalne infrastrukturne ali makroekonomske aspekte čezmejnega povezovanja, drugi pa poudarjajo pomen »drobnih« čezmejnih izmenjav na mikroekonomskem, družbenem in kulturnem področju. V prvem primeru se najpogosteje uporablja jo že ustaljene raziskovalne metode ekonomske in regionalne analize, v drugem se pogosto srečujemo z bolj kvalitativno orientiranimi deli, ki se naslanjajo na izsledke sodobne družbene, zlasti pa socialne in kulturne geografije. Opravljene raziskave (Strassoldo 1982) so opozorile na tri glavne učinke, ki jih imajo meje na prostor: *direktne* (na primer podvojitve funkcij obeh obmejnih con), *indirektne* (na primer ekonomske ugodnosti, ki jih prinaša stik dveh različnih sistemov) in *inducirane* (na primer razvoj infrastrukture). Poleg tega so meje tipizirali po njihovi prehodnosti v *prepustne*, *odbojne* in *neprepustne*. Seveda pa meje niso nikjer absolutno odprte ali zaprte, temveč se ob vsaki meji razvijejo predeli večje ali manjše odprtosti. Strassoldo je na osnovi razmerja odprtost-zaprto ter dinamičnost-statičnost mejnih območij opredelil štiri vrste mejnih situacij, in sicer: *situacijo obmejne regije* ob odprti in dinamični meji, *situacijo meje-mostu* ob odprti, a statični meji, *situacijo »nikogaršnje zemlje«* ob dinamični zaprti meji in *situacijo perifernosti* ob statični zaprti meji (Strassoldo 1973).

Na vsak način so pri oblikovanju intenzivnejših čezmejnih vezi posebnega pomena drobne čezmejne izmenjave. Te izvirajo iz prostorske mobilnosti obmejnega prebivalstva pri zadovoljevanju svojih dnevnih potreb po *oskrbi, delu, preživljanju prostega časa* in celo *izobraževanju* ter *bivanju v skupnosti* oziroma vzdrževanju tistih medosebnih vezi, ki so mnogokrat antecedentne samemu pojavu meje. Njihova časovna persistenca se torej ne sklada s sistemsko-političnimi spremembami, do katerih je prišlo v obmejnem prostoru: zaradi tega so primeri takšnega »dolgotrajnega« prostorskega in družbenega vedenja posebno opazni v tistih območjih, ki jih je po sorazmerno dolgem obdobju skupnega življenja »razrezala« nova meja oziroma nov mejni potek. V določenem pogledu je torej opaziti, da se v podob-

nih primerih obmejno prebivalstvo tendenčno vede skoraj tako, kakor da do razmejitve ne bi bilo prišlo, in skuša na ta način reproducirati ali ohraniti prvotno enoten družbeni oziroma kulturni prostor. Seveda je možnost razvoja takih procesov odvisna od mejnega režima, večje ali manjše prepustnosti meje ter večje ali manjše dinamičnosti družbenih procesov ob njej. Toda očitno je, da se sodobne obmejne regije neredko gradijo ravno na starih temeljih skupnih kulturnih prostorov in na bolj ali manj ohranjenih medsebojnih, iz skupne historične tradicije izvirajočih vezi. Nekoliko paradoksalno izzveni sklep, da imajo zato največ možnosti za čezmejno integracijo prav tista obmejna območja, ki so v ne preveč oddaljeni preteklosti doživljala pri politični delitvi tradicionalno enotnega upravnega, kulturnega in gospodarskega prostora največje travme. Na tej osnovi pa je možno ugotoviti ne le stopnjo kulturne, socialne in ekonomske integracije obmejnih regij, temveč je mogoče tudi zelo podrobno analizirati strukturo čezmejnih stikov, ki se prav dobro prilagajajo običajnim družbenim vedenjskim vzorcem, kakršne je odkrivala in razvijala *nemška socialnogeografska raziskovalna metoda* v okviru kategorij bivanja in življenja v skupnosti, dela, oskrbe, izobraževanja in preživljanja prostega časa (Klemenčič 1987).

Temu soroden raziskovalni pristop je zaznaven v *angloameriški vedenjski geografiji* (behavioral geography), ki sicer temelji na še nižjem, skorajda individualnem družbenem nivoju. Smoter vedenjske geografije je odkrivanje individualnega ali mikrosocialnega prostorskega dojetja in vrednotenja, za katerega je značilna izredna dinamičnost, saj se ta spreminja pod vplivom novih informacij, starosti, mobilnosti, izkušenj, a ga je vendarle mogoče do določene mere generalizirati in oblikovati na ta način različne grupne stereotipe, ki izvirajo iz trajnejših kulturnih vzorcev življenjskega okolja obravnavanih socialnih skupin. Relativizacija prostora na osnovi individualnega prostorskega dojetja in njegove generalizacije se v vedenjski geografiji izraža v tako imenovanih miselnih kartah, omogoča pa tudi njegovo hierarhizacijo na osnovi opaženega akcijskega radija (Leimgruber 1987). Ta akcijski ali vedenjski prostor, v katerem se odvija življenje posameznih socialnih grup, se tako presenetljivo ujema s prostorom, v katerem se giblje socialna geografija, čeprav slednja izpostavlja zlasti njegove strukturno-funkcionalne elemente, vedenjska pa kulturne. Zaradi tega je mogoče obe navedeni geografski raziskovalni metodologiji s pridom uporabiti tudi pri preučevanju obmejnih območij ter njihovih značilnosti: na primer pri ugotavljanju njihove funkcionalne povezanosti, obsega akcijskega radija ob meji živečega prebivalstva ter njegove strukture, ali vrednotenja lastnega in sosednjega obmejnega območja.

Odkrivanje mehanizmov delovanja čezmejnih izmenjav v obmejnih območjih zahteva torej hkratno poznavanje sočasnih družbenih in prostorskih procesov ter historičnega ozadja, na katerega se te izmenjave velikokrat naslanjajo. Na te aspekte je že konec petdesetih let opozorila *frankofonska limološka šola* na primeru obmejnih območij v Alzaciji, Juri in Quebecu (Daveau 1959, Rochefort 1956), medtem ko so nemški raziskovalci na primeru nemških in švicarskih obmejnih območij razvili zlasti *funkcionalno-planski pristop* (Borchardt 1965, Istel in Robert 1982, Karp 1972, Malchus 1975), ki je našel nato tudi ustrezen operativni odmev v raznih telesih Evropskega sveta in Evropske gospodarske skupnosti oziroma Evropske zveze. Prescott je od srede šestdesetih let (Prescott 1965 in 1987) poudarjal zlasti štiri problemske sklope, ki bi jih morali politični geografi upoštevati pri svojih raziskavah obmejnih pokrajin:

- mejo kot element kulturne pokrajine, njen značaj, potek in spreminjanje;
- značilnosti in strukturo obmejnih območij, regionalne razlike in sorodnosti med obema deloma obmejne pokrajine, vpliv političnih dejavnikov in meje na razvoj ločenih regionalnih oblik v izvorno enotni naravni ali kulturni pokrajini;
- vpliv meje na prostorsko in družbeno organizacijo obmejne prebivalstva, smeri njegove prostorske mobilnosti v vsakdanjem življenju ter dojetja in vrednotenja lastnega in sosednjega okolja;
- odnos med državnimi centri in mejnimi območji oziroma politične odločitve, ki vplivajo na značaj meje, mejnega režima in čezmejnih odnosov.

Minghi (1963) je v istem času opozarjal na potrebo, da se političnogeografski interes od konfliktnih prenese na »navadna« obmejna območja oziroma podrobneje preučuje različne aspekte, ki vplivajo na harmonično sožitje obmejne prebivalstva. Ta koncept je kasneje naslonil na *Housov model* (House 1981)

čezmejnih interakcij, ki je velik pomen pripisal kontaktom in izmenjavam med obmejnima območjema ter na *Rokkanov model* (Rokkan in Urwin 1983) odnosov med centri in periferijami v procesu političnega spreminjanja modernih družb. Prvi je ugotavljal, da se lokalne čezmejne izmenjave ne morejo razvijati v razmerah konfliktualnih meja ali v primerih centralistično urejenih državnih sistemov, a predstavljajo glavno čezmejnih interakcij v »normalnih« mednarodnih in notranjepolitičnih razmerah. Drugi je pripisoval poseben pomen regionalnim gibanjem v perifernih in največkrat tudi obmejnih območjih ter vlogi perifernih lokalnih skupnosti in manjšin pri vzdrževanju svojega avtohtonega naselitvenega ozemlja oziroma kulturne pokrajine, vzpostavljanju čezmejnih stikov in omejevanju konfliktov v primeru delitve tega ozemlja ob razmejitvi. Skratka, sodobno raziskovanje obmejnih območij (Gallusser 1994, Jeanneret 1985, Raffestin 1986, Rumley in Minghi 1991) se v veliko večji meri posveča *kulturnim aspektom* obmejnih prostorov ter s tem tudi lokalnemu prostorskemu vedenju obmejnega prebivalstva in vprašanjem njegove regionalne, etnične in jezikovne identitete.

2.3. Definicije obmejnih območij in določevanje njihovega obsega

Vzporedno z razvojem teoretično-metodoloških konceptov se je v geografiji obmejnosti pojavil tudi problem natančnejšega opredeljevanja samega obmejnega prostora, saj se s pojmom *obmejno območje* običajno razume prostor v okviru neke države, v katerem je čutiti vpliv bližine politične meje, medtem ko označuje pojem obmejne ali *čezmejne regije* prostor, ki obsega obmejno območje na obeh straneh meje. Kakor je ugotovil že Perpillon sredi šestdesetih let (Perpillon 1966) predstavljajo namreč nekatere meje geografsko oviro med dvema državama, okrog drugih pa se oblikujejo manjše teritorialne enote v okviru sosednjih držav. Take obmejne regije torej niso le pokrajine, katerih del je meja ali seštevek dveh ločenih obmejnih območij. Po drugi strani niso niti docela homogene enote, saj prinaša že sam pojav meje v tak prostor osnovno diskontinuiteto. Povezanost te regije gre zato iskati zlasti v funkcionalnih odnosih med obmejnima območjema, ki se lahko razvijajo na osnovi običajnih gravitacijskih trendov med urbanimi in zaposlitvenimi centri ter njihovim zaledjem zaradi obstoja nekaterih *disparitet*, večinoma *ekonomske narave*, ali zaradi obstoječih *afinitet*, večinoma *kulturne narave*, med eno in drugo stranjo meje (Guichonnet in Raffestin 1974, Ricq 1970). Obmejna regija se torej kot taka uveljavlja v kombinaciji *principa funkcionalnosti*, ki izhaja iz prilagajanja obmejnega prebivalstva in obmejne ekonomije danim razmeram, s *principom homogenosti*, ki izvira iz dejstva, da obe obmejni območji velikokrat združuje pripadnost isti kulturni pokrajini, obmejno prebivalstvo pa označujejo iste kulturne karakteristike.

Poleg navedenih terminoloških problemov se poraja še vprašanje same *delimitacije* obmejnih regij. Čeprav razni mednarodni akti ob sprejetju dvostranskih sporazumov o urejanju čezmejnega pretoka blaga in oseb obseg obmejnih območij, za katera so predvidene posebne olajšave, večinoma določajo v širini do 25 km od mejne črte, pa je dejanski obseg obmejne regije lahko precej drugačen od administrativnega ali institucionalnega, a zlasti veliko bolj diferenciran (Biucchi in Godard 1981, Ercmann 1987). Kjer med obmejnima območjema obstaja kulturna afiniteta, predstavlja obseg tega prostora največkrat osnovno jedro čezmejnih regij. Sicer pa so meje takih regij močno različne glede na uporabljeni indikator čezmejne povezanosti, saj nanje vplivajo najrazličnejši faktorji: od same upravne razdelitve obmejnih območij do prometnih in drugih infrastrukturnih, demografskih, ekonomskih, a tudi kulturnih, historičnih ter fizičnih dejavnikov. V razmerah ekonomske disparitete med obmejnima območjema slede na primer drobne izmenjave na področju oskrbe, dela in preživljanja prostega časa bolj trenutnim razlikam v valutnih tečajih, stopnji inflacije in kupni moči in so zato vse prej kot izraz neke trajnejše predispozicije posameznih obmejnih območij za zadovoljevanje in razvijanje te ali one družbene, gospodarske in prostorske dejavnosti. Vse te čezmejne transakcije so zato dokaj nestabilne in lahko vodijo interesente zdaj na eno, spet drugič pa na drugo stran meje. Povsem drugače je s kulturnimi in drugimi osnovnimi družbenimi stiki, ki izvirajo iz potrebe obmejnega prebivalstva po ohranjanju tradicionalnih vezi v okviru nekega skupnega kulturnega prostora in se zato odlikujejo zla-

sti po svoji stabilnosti in trdoživosti tudi v primeru manj odprtih mejnih režimov (Bufon 1992). V svetu ni veliko primerov popolne liberalizacije mejnih režimov, toda na osnovi dosedanjih integracijskih procesov, ki se v najbolj intenzivni obliki uveljavljajo na evropskem kontinentu, je opaziti, da čim bolj je obmejni prostor integriran in manjši je efekt ovire političnih meja, tem bolj se obmejne regije pričenjajo ravnati po običajnih funkcionalno-gravitacijskih principih. Ta razvoj je še posebno izrazit v obmejnih mestih, ki so jih meje odrezale od svojih tradicionalnih zaledij in sedaj ponovno pridobijo nekdanjo funkcijo v obmejnem prostoru, medtem ko se mesta-dvojčki med seboj spajajo v nova in širša urbana jedra. Po drugi strani pa tudi marsikje, kjer je bila funkcija pregrade pri mejah že odpravljena (na primer med državami podpisnicami Schengenskega sporazuma), ni zaznati izrazitejših čezmejnih vezi niti pri institucionalnih čezmejnih regijah, ker je dolgotrajnost političnih meja prispevala k oblikovanju ločenih družbenih prostorov.

3. Obmejna območja in čezmejne regije v Evropi

3.1. Določevanje stopnje obmejnosti in tipologija evropskih obmejnih območij

Ker je Evropa zibelka modernega nacionalizma in zato tisti del sveta, kjer je prišlo do največje politično-teritorialne delitve, ni čudno, da je to kontinent z najvišjo stopnjo »obmejnosti« in da je zato tudi potreba po čezmejnem povezovanju in integraciji temu primerno visoka. Če kot obmejna območja oziroma območja, kjer je v večji meri čutiti efekte bližine politične meje, vzamemo obmejni pas v razdalji do 25 kilometrov od mejne črte, odkrijemo, da obsegajo v Evropi, kjer se nahaja nad deset tisoč kilometrov meja, obmejna območja okrog pol milijona km², v njih pa živi nad 50 milijonov prebivalcev: to je demografsko-teritorialni potencial večje evropske države, kakršna je združena Nemčija.

Stopnja obmejnosti (Bufon 1998a) posameznih držav lahko izrazimo z razmerjem med skupno dolžino političnih meja in skupnim obsegom državnega površja ali s površinskim deležem obmejnih območij na skupno državno površino. Izračun bolj teoretične stopnje obmejnosti po obrazcu $Io1 = Dm : Pd \cdot 100$, se pravi indeksa obmejnosti na osnovi dolžine političnih meja na 100 km² državne površine, ne daje bistveno drugačnih rezultatov od bolj empirične razvrstitve na osnovi conalnega izračunanega deleža obmejnih površin po obrazcu $Io2 = Po : Pd \cdot 100$. Obe razvrstitvi nam omogočata, da evropske države razdelimo na več skupin glede na izkazano ali pričakovano stopnjo obmejnosti: v skupino obmejnih mestnih držav sodita Vatikan in Monako, v katerih bi teoretično prišlo nad 500 km meja na 100 km² površja; kot obmejne žepne države (po padajočem redu glede na stopnjo obmejnosti so to San Marino, Lihtenštajn in Andora) so opredeljene tiste, kjer izkazuje linearni indeks obmejnosti vrednosti med 20 in 60, medtem ko ima Luksemburg kot obmejna mikrodržava indeks okrog vrednosti 10; naslednjo skupino obmejnih malih držav (Slovenija, Moldavija, Švica, Belgija) označujejo linearni indeksi med 3 in 5 ter conalni indeksi med 75 % in 100 %; obmejne srednje male države (Slovaška, Hrvaška, Avstrija, Makedonija, Litva, Nizozemska) beležijo linearne indekse med 2 in 3 ter conalne indekse med 50 % in 75 %; obmejne srednje velike države od Češke do Madžarske in Romunije imajo linearne indekse med 1 in 2, conalne pa med 25 % in 50 %; kot pretežno obmejne velike države lahko označimo tiste (Nemčija, Finska, Norveška, Poljska, Ukrajina), kjer so linearni indeksi med 0,5 in 1,0, conalni pa med 15 % in 25 %; delno obmejne države od Italije do Francije in Danske imajo linearne indekse med 0,2 in 0,5 in conalne med 5 % in 15 %, medtem ko sodijo v skupino pretežno ne-obmejnih držav Velika Britanija in Rusija, kjer je linearni indeks obmejnosti le 0,1 km mejne črte na 100 km² površja, conalni indeks, ki izraža razmerje med obmejnimi območji in celotno površino, pa je manjši od 5 %. Posebno skupino tvorijo nato še otočne države, kjer ni kopnih meja in se njihov status obmejnosti izkaže le v razmerju z njihovimi maritimnimi mejami. Glede na zgoraj prikazane skupine je pričakovati, da bo stopnja obmejnosti posameznih držav obratno sorazmerna z njihovo velikostjo, vendar je glede na ta osnovni trend treba upoštevati še razne modifikatorje, med katerimi ima geografska lega posebno vid-

no mesto, saj imajo zlasti kontinentalne alpske države znatno višjo stopnjo obmejnosti, kakor bi bilo mogoče pričakovati glede na njihov teritorialni obseg.

V *tipološkem pogledu* (Bufon 1998a) lahko obmejna območja oziroma obmejne regije v Evropi delimo na tri osnovne skupine: *zahodnoevropsko, srednjeevropsko in vzhodnoevropsko*. Za zahodnoevropsko skupino je značilna prisotnost »starih« meja, ki sodijo v antecedentni tip, ali pa so se oblikovale vzporedno s historičnimi regijami v tem območju. V tem okolju so se že v šestdesetih in sedemdesetih letih razvile relativno zgodnje oblike čezmejnega sodelovanja, oblikovale pa so se tudi prve čezmejne regije na institucionalni osnovi, ki vključujejo posamezne regije in druge upravne enote na obeh straneh meje in skušajo v njihovih mejah rešiti določene funkcionalne in planske probleme, hkrati pa spodbujati čezmejno povezovanje tudi na socio-kulturnem področju, ki je običajno v teh obmejnih regijah slabo razvito. Za to vrsto obmejnih regij je obenem značilno, da se posamezne že obstoječe upravne enote različnega ranga med seboj povezujejo v neko interesno čezmejno omrežje, ki bi ga lahko opredelili z izrazom »*regija regij*«.

Druga tipološka skupina obmejnih območij in regij je najbolj značilna za srednjo Evropo. V tem območju se historične regije pogosto ne ujemajo z dejansko regionalizacijo prostora v okviru posameznih držav, ker je tu prišlo do številnih subsekventnih razmejitvenih procesov, zlasti po obeh svetovnih vojnah v tem stoletju, ki so prvotno homogene historične regije politično razdelili na več enot. Persistenca socio-kulturnih vezi med obmejnimi prebivalstvom v okviru takih historičnih regij je nato privedla največkrat do nastanka spontanah čezmejnih regij. Te čezmejne regije se zato ne pokrivajo z administrativnimi, upravnimi prostori, temveč z obstoječimi ali historičnimi kulturnimi prostori, poleg tega pa ne uživajo kake posebne podpore pri lokalnih ali državnih oblasteh, ki imajo lahko do čezmejnega sodelovanja celo določen odpor zaradi še odprtih problemov, ki jih je razmejitve vnesla v meddržavne odnose. Kljub temu se te vrste obmejnih regij ob meddržavnem sodelovanju in odprtosti izkazujejo po visoki stopnji družbene integracije, kar običajno vodi k oblikovanju posebnih čezmejnih prostorskih sistemov, ki bi jih lahko opredelili z izrazom »*regije v regijah*«.

Zadnji tip je posebno značilen za vzhodno Evropo, kjer imamo opraviti s kombinacijo starih in novih meja v prostoru, ki je bil tradicionalno manj razvit in redkeje poseljen. Posebno komunistični režim je v vzhodnoevropskih obmejnih območjih to izvirno, velikokrat neugodno situacijo po drugi svetovni vojni še potenciral s tem, da je spodbujal ali povzročal izseljevanje avtohtonega prebivalstva ter sploh omejeval družbeni in ekonomski razvoj obmejnih predelov. Območja s takimi značilnostmi pa imajo tudi v novih razmerah odstranitve močnih ideoloških modifikacijskih vplivov zaradi lastnih skromnih potencialov kaj slabe možnosti za uresničevanje razvitejših oblik čezmejnega sodelovanja in integracije. Tukajšnja obmejna območja in obstoječe, velikokrat le nominalne čezmejne regije bi lahko zato opredelili z izrazom »*regije v rekonstrukciji*«.

3.2. Evropske čezmejne regije

Trenutno je v Evropi okrog 55 *čezmejnih regij institucionalnega tipa* ter nad 30 *čezmejnih prostorskih združenj neformalnega tipa* (Biucchi in Godard 1981, Bučar 1993). Pri prvih srečujemo prave mednarodne organizacije regionalnega značaja, kakršne so delovne skupnosti v alpskem loku (Guichonnet 1988). Delovna skupnost *Arge-Alp* (Arbeitsgemeinschaft Alpländer), v katero so vključeni švicarski kantoni Graubünden, Tessin in St. Gallen, dežele Lombardija in Trentino-Alto Adige v Italiji ter Salzburg, Tyrol in Voralberg v Avstriji, je bila ustanovljena leta 1972 s sedežem v Innsbrucku in je vplivala nato na nastanek delovnih skupnosti *COTRAO* (Communauté de travail des Alpes Occidentales) in *Alpe-Jadran*. Slednja je bila ustanovljena leta 1978 v Benetkah na osnovi predhodnih stikov med deželami Furlanijo-Juljsko krajino v Italiji, Koroško v Avstriji in republiko Slovenijo v nekdanji Jugoslaviji; temu začetnemu jedru so se pridružile kasneje še druge italijanske in avstrijske dežele, obmejne madžarske upravne enote, a tudi Bavarska in Hrvaška. Poseben pomen te delovne skupnosti je v tem, da je bila to prva in najbolj plodna oblika mednarodnega sodelovanja med deželami z zelo različnimi družbe-

no-političnimi sistemi, čeprav je nato po razpadu komunističnih režimov na vzhodu in osamosvojitvi Slovenije in Hrvaške izgubila začetni elan in del svoje utemeljenosti, saj imata Slovenija in Hrvaška v okviru te delovne skupnosti sočasen status dežel in držav. Nekoliko aktivnejša je ostala delovna skupnost COTRAO, ki je bila formalno ustanovljena v Marseillu leta 1982 in združuje dežele Aosta, Piemont in Ligurijo v Italiji, Provence-Alpes-Côte d'Azur in Rhône-Alpes v Franciji ter kantone Valais, Vaud in Ženeva v Švici. V osemdesetih letih so bile ustanovljene še sorodne delovne skupnosti v Juri in Pirenejih.

Zunaj alpskega loka so običajnejša bolj lokalno usmerjena čezmejna združenja. Prve so nastale v tem okviru skandinavske čezmejne regije na osnovi meddržavnega sporazuma med Dansko, Švedsko, Norveško, Finsko in Islandijo, ki je bil podpisan leta 1962 in bil kasneje večkrat dopolnjen. V okviru tega sporazuma deluje deset različnih regionalnih čezmejnih zvez, med katerimi je kot prva zaživela zveza »Nordkalotten« (Severni rt), ki obsega norveške pokrajine Nord-Land, Troms in Finnmark, švedsko pokrajino Norrbotten in Lapponio na Finskem. Zelo znana je bila v Evropi tudi meddržavna zveza *Benelux*, v okviru katere že od leta 1969 deluje poseben odbor za skupno prostorsko načrtovanje s štirimi sektorskimi pododbori. Podobne planske teritorialne zveze so nastale kasneje tudi v obmejnem območju med Nemčijo in sosednjimi državami. Značilen za tovrsten tip čezmejnih regij je »Regio« na tromeji med Švico, Francijo in Nemčijo s središčem v Baslu. Zameetek današnjega združenja »Regio« je že od leta 1963 »Regio Basiliensis« (Gallusser 1981), ki je nastalo kot lokalno povezovalno telo med predstavniki gospodarstva, znanosti in politike z ozirom na probleme, ki jih je povzročala obmejna lega mesta Basel, ter na možnost, da se prav zaradi tega to mesto promovira v širšem mednarodnem regionalnem okolju. To združenje šteje danes nad 300 individualnih ter okrog 120 kolektivnih članov, med katerimi so na primer različna podjetja ter kantona Basel mesto in Basel okolica. Leta 1965 sta temu zgledu sledili še francoska in nemška stran, ki sta ustanovili podobni združenji »Regio du Haut-Rhein« s sedežem v Mulhousu in »Regio Friburgensis« na območju istoimenskega mesta. Različni aspekti razvoja obmejnih območij in čezmejnega sodelovanja, zlasti pa vprašanja regionalnega planiranja, varstva okolja, prometa in komunikacij, zaposlovanja in čezmejne dnevne migracije, izobraževanja, raziskovanja in socialnega varstva, se tako odslej prediskutirajo in uresničujejo tako ločeno, v okviru vsake izmed treh subregij, kakor skupno v okviru telesa, ki združuje predstavnike vseh treh območij. »Regio« je poleg tega eden izmed ustanovnih članov Delovne skupnosti obmejnih regij, ki je nastala leta 1971 v Strasbourg.

Prav tako znano lokalno institucionalno čezmejno združenje je »Euregio« (Gabbe 1983), ki se je pričlenjalo oblikovati že v petdesetih letih na severnem mejnem sektorju med Nemčijo in Nizozemsko na območju nizozemskih pokrajin Overijssel in Gelderland ter nemških dežel Nordrhein-Westfalen in Spodnja Saška. To čezmejno združenje sestavljajo tri različne in avtonomne občinske zveze, in sicer dve nizozemski in ena nemška, ki štejejo skupno 104 občine, te pa izvolijo iz svoje srede predstavnike čezmejnega sveta ter izvršnega telesa, ki načeljuje tajništvu Euregia s sedežem v Gronau, in v katerem dela tako nemško kot nizozemsko osebje. Eden izmed najbolj pomembnih smotrov tega združenja je koordinacija in skupno izvajanje socio-ekonomskih in prostorskih načrtov v danem obmejnem prostoru, ki ga označuje dokajšnja razlika med bolj razvitim in gosteje naseljenim nizozemskim delom ter bolj perifernim in demografsko šibkejšim nemškim delom. V prvi fazi so poskušali zato v območje Euregia pritegniti nova podjetja in gospodarske dejavnosti in s tem okrepiti lastni ekonomski potencial, medtem ko se od srede osemdesetih let dalje usmerjajo predvsem k spodbujanju in širjenju čezmejne komunikacije, zmanjševanju operativnih stroškov na tem področju in spodbujanju čezmejnega tehnološkega pretoka.

Na tako, v bistvu zelo pragmatično in v plansko-funkcionalne aspekte čezmejnega sodelovanja in povezovanja usmerjeno orientacijo, ki označuje obe orisani čezmejni združenji »Regio« in »Euregio« ter nasploh nemška obmejna območja, ki so z imenom »evroregija« leta 1992 nastala tudi ob meji s Poljsko in Češko, se sklicujejo tudi razne evropske komisije in še zlasti že omenjena Delovna skupnost evropskih obmejnih regij s kratico AGEA (*Arbeitsgemeinschaft Europäischer Grenzregionen*). Zaradi tega

ni slučaj, da se nahaja tajništvo te skupnosti, ki ima sicer neformalni sedež v Strasbourgu in Bonnu ter predstavništva v Barceloni in Trentu, prav v Gronau oziroma na sedežu Euregia. AGEG je doslej pripomogla k sprejetju pomembne evropske konvencije o čezmejnem sodelovanju, ki je bila podpisana v Madridu leta 1981 in je v okviru evropskega programa »Interreg« oblikovala projekt »Lace« (*Linkage Assistance and Cooperation for the European Border Regions*), to je nekakšne observatorij čezmejnega sodelovanja, na katerega se razne evropske obmejne regije lahko obrnejo tudi za tehnično in organizacijsko pomoč. Tudi ta ustanova ima sedež v kraju Gronau in je na osnovi izkušnje Euregia že izdelala razne elaborate in priporočila o ekonomskem čezmejnem sodelovanju ter planiranju v obmejnih regijah.

Nadaljnji razvoj in nastajanje tako imenovanih evroregij, ki so še posebno številne ob nemški zahodni meji, je pospešila združitev Nemčije in uveljavitev parlamentarnih demokratičnih družbeno-političnih sistemov v nekdanjih komunističnih državah vzhodnega bloka. Številne evropske pobude v korist manj razvitih in perifernih območij držav članic Evropske unije so bile sedaj razširjene ali na novo uvedene tudi za obmejna območja na vzhodu (Maier in Dittmeier 1997). V tem okviru je bil razširjen in preoblikovan tudi program Interreg, ki je do leta 1990 finančno stimuliral zlasti manj razvita obmejna območja Irske, Španije, Portugalske in Grčije (Hansen 1983). Novi Interreg se tako v večji meri posveča tudi vzhodnim obmejnim območjem držav članic Evropske unije, kakršne so Nemčija, Avstrija in Italija, njemu zrcalen pa je program Phare, ki je izrecno namenjen mednarodnemu sodelovanju in modernizaciji srednjeevropskih in vzhodnoevropskih držav zunaj okvirov Evropske unije (Ferrara in Pasi 2000). Na tej osnovi so se že oblikovale že omenjene nove evroregije med Nemčijo ter Poljsko in Češko, medtem ko ostajajo še v povojih čezmejne regionalne pobude na obmejnih območjih med Avstrijo, Češko, Slovaško, Madžarsko in Slovenijo ter med Italijo in Slovenijo.

4. Doprinos slovenske geografije obmejnosti pri preučevanju čezmejne povezanosti

Pri raziskovanju posameznih obmejnih prostorov na območju Slovenije je bila doslej najbolj podrobno obdelana *goriška obmejna regija* na obeh straneh slovensko-italijanske meje, kjer je bila prvič v slovenskem okolju predstavljena tudi metodologija raziskovanja specifičnih obmejnih območij (Bufon 1995a in 1996a). Ta vključuje najprej analizo obstoječih meja v prostoru ter njihove soodvisnosti, časovne trajnosti in prostorskega poteka s posebnim poudarkom na efekti, ki jih je imela nova politična razmejitev v tradicionalno enotni regionalni stvarnosti ter na postopnem razvijanju oblik čezmejnih izmenjav in sodelovanja. V tem okviru je pomembna tudi prepustnost politične meje, ki jo lahko merimo s tipologijo in številom mejnih prehodov ter z gibanjem čezmejnega potniškega in eventuelno tovarnega prometa po mejnih odsekih in obdobjih. Pomembna je nadalje regionalna strukturna analiza obmejnega prostora ter ugotavljanje stopnje socioekonomske usklajenosti na regionalnem in mikroregionalnem nivoju, a tudi procesov regionalnega spreminjanja v odnosu do prisotnosti politične meje. V tem sklopu se uporabljajo kvantitativne raziskovalne metode regionalne analize, le da v primeru obmejnih regij zajamemo v to analizo obmejno območje na obeh straneh meje, za kar moramo predhodno ustrezno poenotiti uporabljene statistične podatke, v analizo pa vključiti tudi statistično testiranje vpliva mejne črte na regionalno diferenciacijo in transformacijo. Končno nam bolj kvantitativno, a tudi kvalitativno orientirano raziskovanje socio-kulturne povezanosti obmejnega prebivalstva in razlik v vrednotenju lastnega in sosednjega obmejnega prostora razkrije tako motivacije čezmejnega gibanja, njegovo usmerjenost in intenzivnost, kakor obseg različnih funkcionalnih in kulturnih čezmejnih prostorov pri vsakodnevnem ali običajnem izvajanju prostorsko relevantnih socialnih dejavnosti obmejnega prebivalstva (Bufon 1995b). Tovrstna metodologija, ki temelji na dobro pripravljenem vprašalniku in dovolj obsežnem in reprezentativnem številu respondentov, omogoča na ta način izdelavo tipološke členitve obmejnega prostora ter nenazadnje tudi komparacijo med različnimi obmejnimi območji v Sloveniji in Evropi. Uporaba sorodne metodologije pri analizi socio-kulturnih aspektov obmej-

nosti je tako opozorila na visoko stopnjo afinitete med obmejnimi prebivalstvom goriške obmejne regije v primerjavi z obmejnimi območji v severni in južni Švici, na kar očitno vpliva »mladost« same goriške obmejne regije, a tudi prisotnost prostorsko in družbeno dejavnega ter etnično homogenega prebivalstva v njenem ožjem obmejnem pasu. Dosedanje analize so ugotovile, da ta obmejna območja nudijo zelo dobro podlago za nastanek med seboj bolj integriranih družbenih prostorov in za razvoj višjih oblik čezmejnega sodelovanja.

Razvoj obmejnih območij je odvisen od vrste dejavnikov, med katere lahko prištevamo širše geopolitične razmere in različni historiat posameznih mejnih odsekov, meddržavne politične in gospodarske odnose, mejno prepustnost, regionalne razmere in dinamiko socio-ekonomskega razvoja v obmejnih območjih, a tudi predispozicijo obmejnega prebivalstva k vzdrževanju in utrjevanju čezmejnih vezi. Na ta način je mogoče različne mejne odseke tudi opredeljevati po njihovi prehodnosti, prevladujočih funkcionalnih elementih in drugih tipoloških elementih. Na primeru Slovenije so dosedanje raziskave (Bufon 1996b, Klemenčič 1976, 1984, 1987 in 1993) pokazale, da prihaja ob kombinaciji mednarodnih dejavnikov, kot so porast gospodarskih izmenjav, turističnih tokov in tranzitnega prometa, ter regionalnih dejavnikov, ki se prvenstveno navezujejo na pretok ljudi, blaga in komunikacij v okviru obmejnih območij, do celovitejšega razvoja ne le posameznih prometnih koridorjev ali obmejnih središč, ampak tudi širšega obmejnega prostora. Na ta način so se različna obmejna območja vzdolž slovenskih meja že razvila v prave obmejne regije, čeprav za razliko od drugih evroregij slednje ne temeljijo na institucionalnih, temveč bolj na spontanah oblikah čezmejne povezanosti, ki zavzemajo tudi manjši teritorialni obseg. Zanje je zato značilen precejšen vpliv lokalnih dejavnikov, ki izvirajo bolj iz skupne teritorialne zavezanosti, kakor pa od trenutnih mednarodno-političnih in gospodarskih zahtev. V tem pogledu je slovenska geografija v aplikaciji socialno-geografskih metod pri preučevanju prostorske funkcije obmejnih, predvsem etničnih in drugih regionalnih skupnosti odkrila nove raziskovalne dimenzije (Bufon 1998b).

Dejansko bi lahko v odkrivanju prostorskega obsega določenih relevantnih družbenih aktivnosti ob meji in prek nje ter v opredeljevanju prostorske funkcije obmejnih socialnih skupin zaznali tudi glavni doprinos slovenske geografije k raziskovanju obmejnih območij (Klemenčič in Bufon 1994). Poudarjeno je bilo, da imajo obmejna območja in v njih potekajoči čezmejni odnosi velik pomen ne samo na področju družbene in ekonomske integracije na meddržavni in medregionalni ravni ampak tudi pri ohranjanju kulturnih značilnosti in utrjevanju medetničnega sožitja in povezovanja. Ta element obmejnih območij je še posebno zastopan tam, kjer so prisotne nacionalne manjšine, obmejna območja s takimi značilnostmi pa so na evropskem kontinentu bolj pravilo kot izjema. Zaradi tega srečujemo izrazitejšo predispozicijo po večji čezmejni integraciji v vseh tistih slovenskih obmejnih območjih, kjer žive vsaj na eni strani mejne črte pripadniki avtohtonih manjšin ali priseljenih skupnosti iz sosednjih območij. Na ta potencial lahko nato kot bolj ali manj efekten modifikator deluje različna teritorialna in regionalna orientacija teh skupnosti, ki izhaja iz persistence in prepustnosti posameznih mejnih odsekov, ter različna stopnja zaščite in razvoja manjšinskih skupnosti v odgovarjajočih državnih sistemih. Vse to pa odpira v obmejnih območjih vrsto novih aspektov, ki postajajo vse bolj pomembni v procesu evropske integracije, odpravljanja tradicionalnih funkcij političnih meja in uveljavljanja medsebojnega razumevanja v kulturno tako raznolikem evropskem prostoru.

5. Sklep

Geografija obmejnosti s svojimi družbenimi, kulturnimi in političnimi aspekti prevzema vse bolj pomembno vlogo v procesu »humanizacije« tradicionalnega geografskega pristopa do vprašanja političnih, a tudi drugih družbenih in kulturnih meja. Ob čezmejnih »makro« transakcijah med mejnimi družbami se vse bolj izpostavljajo tudi »mikro« transakcije na ravni obmejnega prebivalstva in obmejnih območij v izpolnjevanju vsakdanjih življenjskih potreb in prehajanju od konfliktnih do harmoničnih oblik obmejnosti. Ker se mnoge socialne in ekonomske »mikro« transakcije navezujejo na kulturne vezi

med obmejnim prebivalstvom in ker ostajajo te vezi relativno stabilne tudi ob mednarodnih političnih transformacijah, opažamo navidez paradoksalno dejstvo, da imajo največ možnosti razvoja v obmejni regiji prav tista obmejna območja, ki so v nedavni preteklosti doživele največje probleme ob delitvi dotlej enotnih upravnih, kulturnih in funkcionalnih prostorov. Tudi ta vidik je ob drugih vprašanjih preučevanja oblik čezmejne povezanosti doprinesla slovenska geografija obmejnosti. Seveda je treba na teh izhodiščih v slovenski geografiji, kot smo naglasili pred skoraj desetletjem (Bufon 1993), še marsikaj narediti: poglobiti vprašanje teritorialnega vedenja regionalnih in lokalnih skupnosti ob mejah ter njihove kulturne in prostorske identitete; razširiti raziskovalni interes od funkcionalno bolj povezanih tudi na ostala obmejna območja in odkrivati vzroke slabše čezmejne integracije; sistematizirati in uskladiti raziskovalno delo na najnovejšem in najdaljšem obmejnem sektorju s Hrvaško, a tudi na drugih obmejnih odsekih; preveriti razmerja med družbenim in prostorskim položajem ob političnih in različnih notranjih meja Slovenije; nenazadnje pa tudi temeljiteje razmisliti o novi vlogi Slovenije kot obmejne države med Evropsko unijo in Balkanom z vidika njene politične in ekonomske geopolitične integracije ter njenih učinkov na notranji regionalni razvoj. Skratka, zdi se, da utegne biti Slovenija, upoštevajoč njeno dimenzijo in navedene raziskovalne teme, zelo primeren in priročen »laboratorij« za preučevanje obmejnosti, obmejnih odnosov in čezmejnega povezovanja v pogojih ohranjanja kulturne različnosti, kakor tudi njihovih prostorskih vplivov na »nova« in »stara« obmejna območja srednje Evrope (Bufon 1996c).

6. Viri in literatura

- Biucchi, B., Gaudard, G. (urednika) 1981: *Regions frontalières – Grenzregionen – Regioni di frontiera*. Saint Saphorin.
- Boggs, S. W. 1940: *International Boundaries – A Study of Boundary Functions and Problems*. New York.
- Borchardt, C. 1965: *Die Veränderung in der Kulturlandschaft beiderseits der saarländisch-lothringischen Grenze*. Heidelberg.
- Bučar, B. 1993: Mednarodni regionalizem – mednarodno večstransko sodelovanje evropskih regij. Ljubljana.
- Bufon, M. 1992: Geografija obmejnosti: da ali ne?. *Geographica Slovenica* 23. Ljubljana.
- Bufon, M. 1993: Elementi obmejnosti in faktorji oblikovanja prekomejnih območij na primeru Slovenije. Dela 10. Ljubljana.
- Bufon, M. 1995a: Prostor, meje, ljudje – Razvoj prekomejnih odnosov, struktura obmejnega območja in vrednotenje obmejnosti na Goriškem. Trst.
- Bufon, M. 1995b: Metodi di analisi delle aree di confine e delle relazioni transfrontaliere – problemi e prospettive. Quaderni del dottorato di ricerca in Geografia Politica 5. Trieste.
- Bufon, M. 1996a: Social integration in the Italo-Slovene border landscape – the Gorizia transborder region. TESS 3. Utrecht.
- Bufon, M. 1996b: Slovenia – a Central European border country. Slovenia – A Gateway to Central Europe. Ljubljana.
- Bufon, M. 1996c: Some political-geographical problems of transition in Central Europe – the case of Slovenia. Central Europe after the Fall of the Iron Curtain. Frankfurt.
- Bufon, M. 1998a: Le regioni transfrontaliere nel processo di unificazione europea. L'Europa delle regioni e delle reti. Torino.
- Bufon, M. 1998b: Borders and border landscapes – a theoretical assessment. Borderlands or Transborder Regions – Geographical, Social and Political Problems. Opole, Lodz.
- Daveau, S. 1959: *Les régions frontalières de la Montagne jurassienne*. Ain.
- Deutsch, K. W. 1953: *Nationalism and Communication – An Inquiry into the Foundations of Nationality*. Boston.

- Ercmann, S. (urednica) 1987: Cross-Border Relations – European and North American Perspectives. Schweizer Studien zum Internationaler Recht – Etudes Suisses de Droit Internationale 49. Zürich.
- Ferrara, W., Pasi, P. 2000: Come funzionano le euroregioni – esplorazione in sette casi. Gorizia.
- Gabbe, J. 1983: Die EUREGIO – deutsch-niederländische Zusammenarbeit auf kommunaler Ebene. Regionalismus in Europa. München.
- Gallusser, W. A. 1981: Grenze und Kulturlandschaft. Regio Basiliensis 22/23. Basel.
- Gallusser, W. A. (urednik) 1994: Political Boundaries and Coexistence. Bern.
- Gould, P., White, R. 1974: Mental Maps. Hammondsworth.
- Guichonnet, P., Raffestin, C. 1974: Geographie des frontieres. Paris.
- Guichonnet, P. 1988: La frontiere dans les Alpes. L'Effet frontiere dans les Alpes. Vallée d'Aoste.
- Hansen, N. 1983: International cooperation in border regions – an overview and research agenda. International Regional Science Review 3. London.
- Hägerstrand, T. 1968: Innovation Diffusion as a Spatial Process. Chicago.
- Holdich, T. H. 1916: Political Frontiers and Boundary Making. London.
- House, J. W. 1981: Frontier studies – an applied approach. Political Studies from Spatial Perspectives. New York.
- Isel, W., Robert, J. 1982: Raumordnung beiderseits der Grenzen der BRD zu den Nachbarstaaten der EG sowie Schweiz und Österreich. ARL-Beiträge Band 59–60. Hannover.
- Jeanneret, P. 1985: Regions et frontieres internationales. Neuchatel.
- Karp, H. J. 1972: Grenzen in Ostmitteleuropa während des Mittelalters – ein Beitrag zur Entstehungs-geschichte der Grenzlinie aus dem Grenzraum. Köln, Wien.
- Klemenčič, V. 1976: The open border and border regions as a new regional-geographical phenomenon. Regionalna Geografija. Moskva.
- Klemenčič, V. 1984: Geographische Probleme der Grenzräume Sloweniens, Österreich in Geschichte und Literatur mit Geographie 6. Wien.
- Klemenčič, V. 1987: Državna meja na območju Slovenije in obmejna območja kot nov geografski fenomen. Razprave in gradivo 20. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1993: Geopolitični položaj ter teoretski in metodološki poizkus opredelitve tipov obmejnih območij na primeru Slovenije. Geografski aspekti obmejnosti in regionalnega razvoja, Dela 10. Ljubljana.
- Klemenčič, V., Bufon, M. 1994: Cultural elements of integration and transformation of border regions – the case of Slovenia. Political Geography 13/1. Oxford.
- Lattimore, O. 1962: Studies in Frontier History. Paris.
- Leimgruber, W. 1987: Il confine e la gente – interrelazioni spaziali, sociali e politiche fra la Lombardia e il Canton Ticino. Varese.
- Lösch, A. 1940: Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. Jena.
- Mackay, J. R. 1958: The interactance hypothesis and boundaries in Canada. Canadian Geographer 11. Toronto.
- Maier, J. 1983: Grenzen und Raumforschung – eine Problemskizze. Staatsgrenzen und Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster. Bayreuth.
- Maier, J., Dittmeir, V. 1997: Strukturwandel oder Strukturbruch im Grenzraum – Bevölkerungs- und Wirtschaftsveränderungen im Bayerischen und Böhmischem Grenzland. Socialnogeografski problemi: posvečeno 70. letnici profesorja Vladimirja Klemenčiča, Dela 12. Ljubljana.
- Malchus, V. 1975: Partnerschaft an europäischen Grenzen. Bonn.
- Minghi, J. V. 1963: Boundary studies in political geography. Annals 53. Washington.
- Perpillou, A. V. 1966: Human Geography. London.
- Prescott, J. R. V. 1965: The Geography of Frontiers and Boundaries. London.
- Prescott, J. R. V. 1987: Political Frontiers and Boundaries. London.
- Raffestin, C. 1986: Elements pour une théorie de la frontiere. Diogene 134. Paris.

- Reynolds, D. R., McNulty, M. L. 1971: On the analysis of political boundaries as barriers – a perceptual approach. *East Lake Geographer* 23. Chicago.
- Ricq, C. 1970: Les régions frontalières à l'heure du Marché commun. Bruxelles.
- Rochefort, M. 1956: Role perturbateur des frontieres sur le reseau des petites villes en Alsace. *Bulletin de la Association Geographique Francaise*. Paris.
- Rokkan, S., Urwin, D. W. 1983: *Economy, Territory, Identity*. Beverly Hills.
- Rumley, D., Minghi, J. V. (urednika) 1991: *The Geography of Border Landscapes*. London.
- Strassoldo, R. (urednik) 1973: *Confini e regioni*. Trieste.
- Strassoldo, R., Delli Zotti, G. (urednika) 1982: *Cooperation and Conflict in Border Areas*. Milano.
- Suarez-Villa, L. in sodelavci 1992: Territorial and border barriers in information and communication networks: a conceptual exploration. *TESG* 2. Utrecht.

7. Summary: Geography of border landscapes, cross-border regions and forms of cross-border co-operation

(translated by Henrik Ciglič and the author)

Along the border as of linear spatial and socio-political phenomenon, which has in the past played the role of a political-strategic isoline, the new geographical term »cross-border regions« has been gradually introduced in political geography, for it has become clear that the interest of political geographers has to be orientated not only towards the broader geopolitical aspects of political decisions and spatial interventions that are so well represented by the affirmation and transformation of political boundaries, but also towards the social and spatial effects that boundaries may have in individual regions. In the spatial sense, the modern political geography thus studies boundaries as they mark the territorial dimension of political organisations and systems and at the same time exert influence upon the formation of special cross-border regions. The latter are not only different in view of the diverse nature of the political boundary but are also changing in view of the shifts in the border location and in view of the border functional dynamics or its greater or smaller permeability. The significance of the geography of border landscapes lies therefore particularly in the fact that it began to deal with boundaries not only within the framework of the political-strategic and political-historical proceedings but has placed them into the processes within cross-border regions and their social spaces. The recent investigations have shown that the cross-border restraining effect is not absolute but relative and selective: it depends primarily on the intensity of social relations within the cross-border area, in which the border line exercises the smallest impediment to social and cultural exchanges. These cannot be totally stopped even in the case of an isolated cohabitation of two closed border areas. At the same time it was established that in cross-border regions the mutual conflicts are inversely proportioned to the degree of mutual connectedness: the more the cross-border region is integrated, the lesser the possibilities of new conflicts springing up.

This assessment, however, is in total contrast to the traditional political-geographical concepts, according to which the »best« boundaries are no doubt those that constitute the greatest possible obstacle in cross-border communication, and points the development made in the post-war period by the research as well as by the process of international co-operation. Numerous investigations have called attention to the fact that the cross-border regions, in which the inhabitants on both sides of the boundary often show joint regional allegiance or cognate ethnic and linguistic structure, represent the most natural form and an effective contribute towards the development of cross-border relations and international integration. Thus cross-border regions are on the one hand tied to the mother country, while on the other hand they constitute, due to the numerous affinities with the neighbouring areas, a true transitional zone. These aspects and functions of cross-border regions have come to the foreground of the European political interest particularly through the affirmation of the integration processes on the con-

continent, although we cannot claim that some more explicit regionalisation of European political life has taken place in the meanwhile. In any case, a number of research projects have been implemented in the last few decades, especially in Germany as one of the Central European continental powers, that have attempted to define the basic elements and processes in the cross-border integration and the impacts exerted on this integration by the conditions of more or less open borders. Some spatial and social processes in the transformation of cross-border regions and their adaptation to the frontier regime, the elements of functional connectedness of the cross-border regions, and their spatial extent have also been researched. All these empirical assessments, as in the case of various Central European cross-border regions, have no doubt contributed towards the development of relatively early and consolidated concepts in the setting up of functional and regionally planned forms of cross-border integration, in which geography was strongly present. On the basis of such concepts, *cross-border regions* have been defined as a special type of peripheral regions, in which the economic and social life is directly influenced by the proximity of international border. Within this framework, a particular interest has been dedicated to a more empirical research of cross-border regions, for which a special methodology has been developed, its main characteristic being in the fact that the boundary has been comprehended by it in explicitly spatial or *zonal sense*. Boundary is therefore not something distant from the territory that encloses it but is, together with it, a component part of a specific cross-border region. The cross-border region itself is, on the other hand, a relatively complex space that can be, in the case of a sufficient degree of connectedness with the neighbouring area or of proved functional complementarity and integration with it, defined by a common term of a *cross-border region*.

Apart from the above stated terminological problems, the issue of *delimitation* of cross-regions itself is being raised. Although various international acts mostly stipulate, upon the acceptance of agreements concerning the cross-border movement of goods and people, the extent of cross-border regions, for which special facilities are foreseen, to the width of 25 km from the boundary line, the actual extent of the cross-border region can be very different from the administrative or institutional extent, and can be especially more differentiated. Where the conditions of cultural affinity exist, the extent of the place in which these conditions are met most often delineates the basic core of the cross-border regions. The boundaries of such regions can, indeed, be very diverse in view of the used indicator of the cross-border connectedness, for they are influenced by very different factors: from the administrative divisioning of the cross-border regions itself to the traffic and other infrastructures, demographic, economic as well as cultural, historical and physical factors. In the conditions of economic disparity between two cross-border regions, minor exchanges in the spheres of supply, work and spending of spare time follow more momentary differences in exchange rates, inflation rate and buying power and are therefore anything else but an expression of some lasting predisposition of separate cross-border regions for the satisfaction and development of this or other social, economic or spatial activity. All these cross-border transactions are therefore fairly unstable and can lead those interested now to this side and now to the other side of the border. An entirely different is the case regarding cultural and other basic social contacts that originate from the cross-border population's need to preserve the traditional ties within the framework of a common cultural locus and are therefore distinguished particularly due to their stability and persistence even in the case of open border regimes. There are only a few cases of total liberalisation of border regimes in the world, but on the basis of the existing integration processes, which are being affirmed in the most intense form on the European continent, we can notice that the more the cross-border area is integrated and the lesser is the effect of the obstacle in the shape of political border, the more the cross-border regions begin to act in accordance with the usual functionally-gravitational principles. This development is particularly explicit in those cross-border towns that had been cut off by the borders from their traditional hinterlands and are now regaining their former function in the given cross-border region, while twin-towns are merging into a new and wider urban centres. On the other hand there are many places where the function of a border obstacle has been abolished (for example between the countries that signed the Schengen Convention in the EU), where we can-

not detect distinct cross-border ties not even in the conditions of institutional cross-border regions, since the protractedness of political borders contributed towards the formation of separated social spaces.

The article further deals with different types of cross-border regions in Europe, divided by the author into Western European, Central European and Eastern European types, and with various organisational forms of the European cross-border regions on which the model of the so-called »Euroregions« is based. In the end the article discusses the contribution of the Slovene geography towards the research into the cross-border regions, underlining that the cross-border regions and relations that are taking place in these regions are of great significance not only for the sphere of social and economic integration at the international and interregional levels, but also for the preservation of cultural specificities and strengthening of the interethnic cohabitation and associating. This element of the cross-border regions is represented particularly in those places where national minorities are present, and on the European continent cross-border regions of such characteristics are sooner a rule than exception. This is the reason why a more explicit predisposition for a greater cross-border integration is noted in all those Slovene cross-border regions, where at least one side of the boundary-line is populated by members of autochthonous minorities or immigrant communities from the neighbouring areas. Upon this potential, the diverse territorial and regional orientation of these communities can then act as a more or less effective modifier, which proceeds from the persistence and permeability of separate border sections, as well the different degree of protection and development of minority communities in the corresponding state systems. And all this is opening up, in the cross-border regions, a series of new aspects that are becoming more and more important in the process of European integration, abolishment of traditional functions of political borders and affirmation of mutual understanding in this culturally diverse European territory.

RAZGLEDI

NAJVEČJA DEBELINA SNEŽNE ODEJE NA KREDARICI

AVTOR

Tomaž VrhovecNaziv: dr., univerzitetni diplomirani meteorolog,
docentNaslov: Katedra za meteorologijo Fakultete za mate-
matiko in fiziko Univerze v Ljubljani, Jadranska
ulica 19, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: tomaž.vrhovec@uni-lj.si

Telefon: 01 241 14 52

Faks: –

AVTOR

Andrej Velkavrh

Naziv: univerzitetni diplomirani meteorolog

Naslov: Urad za meteorologijo Agencije Republike

Slovenije za okolje, Vojkova cesta 1b,

SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: andrej.velkavrh@rzs-hm.si

Telefon: 01 478 41 32

Faks: –

UDK: 551.578.46(497.4 Kredarica)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Največja debelina snežne odeje na Kredarici

Največja sezonska debelina snežne odeje na posamezni meteorološki postaji je zelo spremenljiva količina, saj je odvisna od poteka vremena v celotni zimi. V zimi 2000–2001 je bila na meteorološki postaji Kredarica (Julijske Alpe, 2515 m) dosežena najvišja debelina snežne odeje od začetka meritev na tej postaji leta 1954, hkrati pa je bila to najvišja izmerjena debelina snežne odeje do zdaj v Sloveniji. Predstavljamo nekaj značilnosti zime 2000–2001 v Sloveniji in potek sprememb višine snežne odeje na Kredarici. Primerjamo tamkajšnje višine snežne odeje s tistimi drugod po Julijskih Alpah v tej zimi in ob pregledu dolgoletnega niza največjih višin snežne odeje opozorimo na dejstvo, da so zime z zelo visokimi višinami snežne odeje na Kredarici ponavadi tople in v nižjih predelih tudi deževne.

KLJUČNE BESEDE

debelina snežne odeje, vremenske razmere, meteorološka postaja Kredarica, Julijske Alpe, Slovenija

ABSTRACT

Maximum snow depth on Kredarica

Seasonal maximum of total snow depth is a very variable climatic parameter as it is dependant on a weather development of a whole winter in a region. In the winter season 2000–2001 a record maximum snow depth of 700 cm was measured on the mountain station Kredarica (2515 m a. m. s. l., the Julian Alps in NW Slovenia), the highest snow depth since beginning of measurements there in 1954 and the highest snow depth measured ever in Slovenia. Some characteristics of winter season 2000–2001 are presented and the variations of snow depth on Kredarica in this winter are described. Spatial distribution of snow depth in the Julian Alps in winter 2000–2001 is presented and time series of maximum snow depths in the area is evaluated. Most of the winters with very high maximum snow depths on Kredarica were warm winters as was also winter 2000–2001, when there was a lot of precipitation in liquid form at lower elevations and a lot of snowfall in high mountains.

KEY WORDS

maximum snow cover depth, weather situations, Kredarica meteorological station, Julian Alps, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 7. septembra 2001.

1. Značilnosti zime 2000–2001

Zima 2000–2001 je bila v gorah v primerjavi z nekaj prejšnjimi zimami nenavadna. V visokogorju je bilo snega veliko, na Kredarici so namerili celo rekordno višino snega, v nižjih predelih gora, vse do 1300 m nadmorske višine pa je bilo snega le za vzorec, saj je tam ob pogostem sneženju v visokogorju skoraj vedno le deževalo.

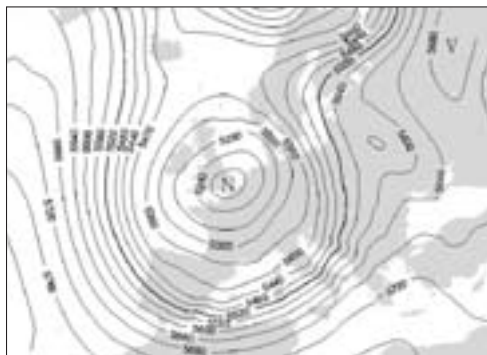
Snežna odeja se je v zimi 2000–2001 v visokogorju Julijskih Alp debelila skoraj šest mesecev. V gorah se je zima začela že oktobra, močno pa jo je zaznamoval november. Vreme je bilo večinoma v znamenju močnega jugozahodnika. Nad zahodno Evropo so bile stacionarne višinske doline, prišlo je tudi do cepitve in obsežnega ciklona nad Rokavskim prelivom (Markošek 2000a, 25). Ker je bilo Sredozemsko morje v tem času še precej toplo, na začetku meseca okoli 18, na koncu 15° C (Robič 2000, 44), je bila količina vlage v zraku visoka. Ob pogostih prehodih front so bile padavine (nižje dež, nad 1500 do 2000 m sneg) izrazite v gorah zahodne Slovenije, tako da je tam prišlo do rekordno visoke mesečne količine padavin (Cegnar 2000a, 3) in zaradi tega tudi do znanega gruščnatega toka nad Logom pod Mangartom.

Tudi decembra je bilo nadpovprečno toplo (Cegnar 2000b, 3), prehodno se je ohladilo le v začetku zadnje deкаде. V nasprotju s prejšnjim mesecem tokrat ni prevladovalo le jugozahodno strujanje, ampak je nekaj front prešlo Slovenijo tudi ob severozahodnih višinskih vetrovih (Markšek 2000b, 27). Padavine so bile dosti bolj enakomerno razporejene po Sloveniji. Količina je bila v večjem delu nadpovprečna (Cegnar 2000b, 3), najmanj dežja je padlo v jugozahodnih krajih.

Januarja se je ponovno vzpostavil jugozahodni zračni tok, padavine so bile pogoste (od 200 do 300 % povprečja, le v Prekmurju je padlo samo 50 % povprečne januarske količine padavin). Povprečna mesečna temperatura je bila od 2 do 4° C nad dolgoletnim povprečjem (Cegnar 2001a, 3).

Februarja je bilo vreme precej bolj umirjeno. Višinski vetrovi so oslabili. Padavin je padlo manj kot običajno, v Julijskih Alpah ter na Notranjskem in v Beli krajini, ki so bili najbolj namočeni predeli, le okoli 80 % (Cegnar 2001b, 3). Zadnji dan meteorološke zime je pobelil tudi nižinske kraje, kar je bilo za to zimo izjemno; največ snega je zapadlo na Gorenjskem.

Marec je bil spet topel in vlažen, vzpostavil se je višinski jugozahodni zračni tok, najmočnejši vetrovi na višini okoli 5 km so bili ravno nad Alpami ter srednjo in zahodno Evropo (Markošek 2001, 19). Ponavljala se je zgodba prvih treh zimskih mesecev (november, december, januar).

Slika 1: Zemljevid prikazuje višinske zračne tokove nad Evropo na pritiskovi ploskvi 500 hPa za 7. 11. 2000 ob 12.00 UTC (13.00 po srednjeevropskem času). Črne črte so tokovnice. To je bil tipičen dan z intenzivnimi padavinami predvsem v zahodni Sloveniji.

Slika 2: Satelitska slika v infrardečem spektru za 3. 11. 2000 ob 13.30 UTC (14.30 po SEČ) prikazuje sevanje oblakov: visoki oblake zaradi nizke temperature sevajo le malo, zato so svetli, nižji, toplejši oblake pa temnejši. Vidni so le najvišji sloji oblakov ob sredozemskem ciklonu s fronto nad Slovenijo.

V nasprotju s prejšnjimi meseci je bil april le povprečno topel (Cegnar 2001d, 3). Najhladneje je bilo sredi meseca, proti koncu pa že zelo toplo. Pogoste so bile padavine, veliko jih je bilo spet v Julijskih Alpah, ter, nekoliko presenetljivo, vzhodno od Ljubljane.

2. Snežne razmere v visokogorju Julijskih Alp

2.1. Merilna mreža

V visokogorju Julijskih Alp je le malo meteoroloških merilnih postaj. Na Kredarici (2515 m) je meteorološki observatorij, glavna meteorološka postaja v Ratečah (864 m) pa je povsem dolinska. Javljajoča postaja je tudi na Voglu (1535 m), vendar v zimi 2000–2001 ni redno delovala. Na Rudnem polju (1347 m) je avtomatska meteorološka postaja, na Kaninu in Predelu pa sta merilni mesti za sneg v okviru lavinske mreže. Ostale padavinske postaje so večinoma v dolinah Julijskih Alp (Log pod Mangrtom, Soča, Žaga, Lepena, Trenta, Ukanc, Stara Fužina, Bohinjska Bistrica, Bled, Zgornja Radovna, Hrušica, Mojstrana, Kranjska Gora, Kneške Ravne, Rut, Podbrdo, Zgornja Sorica, Dražgoše). Za opis razmer v visokogorju sta tako primerni le postaji Kredarica in Kanin, delno pa tudi Vogel in Rudno polje.

V visokogorju snežno odejo dodatno preoblikuje tudi veter, premeščajo pa jo tudi snežni plazovi. Zato je treba za objektivno meritev snežne odeje na posamezni meteorološki postaji izbrati primerno mesto, ki je ravno, ne preveč izpostavljeno vetrovom in nedosegljivo za snežne plazove. Na Kredarici je tako merilno mesto že desetletja na severozahodni strani Kredarice, okoli 2430 m visoko na uravnavi nad Triglavskim ledenikom. Tam so postavljeni trije sestavljivi snegomeri; debelino snega določajo kot povprečje treh meritev.

2.2. Spremembe višin snežne odeje

Zimske razmere so se v zimi 2000–2001 v visokogorju začele razmeroma zgodaj. Že 10. oktobra je bilo na Kredarici 64 cm snega (Arhiv UM ARSO). Seveda se je sneg hitro sesedel, toda povsem ni več skopnel. Na začetku novembra je bila v visokogorju že strnjena snežna odeja. Na Kredarici je bilo 1. novembra skoraj 40 cm snega, 4. novembra pa že čez meter. Največ snega v 24 urah je zapadlo 7. novembra, kar 73 cm! Ker je v prvi dekadi snežilo vsak dan, se je snežna odeja hitro debelila. Najdebelejša je bila 25. in 26. novembra, 245 cm. Odkar obstajajo meritve na Kredarici, je bilo snega v novembru le dvakrat več, leta 1974 in 1979, ko je bil izmerjen tudi dosedanjí maksimum, 254 cm. Novembra 2000 je na Kredarici padlo 682 mm padavin, kar je 338 % povprečne vrednosti. Vsota novozapadlega snega je bila 384 cm, dosedanja najvišja vrednost v novembru pa je bila leta 1979, in sicer 299 cm. Padavinskih dni z vsaj 1 mm padavin je bilo kar 23, najbolj »suhih« je bilo zadnjih 9 dni v mesecu.

Omenimo naj še drobno zanimivost. Ponavadi so začetki zime na Kredarici hladni in ker je tedaj le malo snega, tla zmrznejo. Jeseni 2000 je že novembra tla prekrivala tako debela snežna odeja, da tla niso zmrznila in v enem od vodnih rezervoarjev Triglavskega doma je voda ostala vso zimo tekoča, drugače ga morajo decembra sprazniti, da bi voda v njem ne zmrznila.

Decembra je snežilo kar v trinajstih dneh, od tega je petkrat padlo več kot 20 cm snega v enem dnevu. Skupna debelina snežne odeje se je cel mesec debelila in maksimum višine snežne odeje je bil 325 cm, kar je bil že zgodovinski mesečni maksimum. Za primerjavo: decembra 1999 je bilo na Kredarici največ 140 cm, leta 1998 pa le dobrih 70 cm. Decembrska količina padavin je bila 183 % povprečne.

Januarja sta bili dve obdobji s sneženjem: v prvih desetih dneh po novem letu je snežilo kar osem dni, največ, prek 70 cm na dan, je padlo 8. januarja, poleg tega še trikrat prek 40 cm. Maksimalna debelina snežne odeje je dosegla 415 cm, kar je bilo le malo pod zgodovinskim rekordom iz leta 1977. Januarska količina padavin je bila 321 % povprečne.

Februar je bil kot ponavadi najbolj sušen mesec v Julijskih Alpah. Leta 2001 je na Kredarici snežilo 10 dni, količine novozapadlega snega so bile večinoma majhne, le enkrat prek 20 cm. Snežna odeja

se je sesedala in gostila, zaradi sneženja pa se je skupna debelina še povečavala in dosegla svoj maksimum 420 cm, ki je bil med petimi največjimi v zadnjih 45 letih.

V treh pravih zimskih mesecih (december, januar in februar) sezone 2000–2001 je na Kredarici padlo 637 mm padavin, kar je največ od začetka meritev leta 1954 (Cegnar 2001f, 17). Ker je februarja padlo razmeroma malo snega in je bil nasploh manj namočen kot običajno (84 % povprečne februarske količine padavin), se je snežna odeja tedaj dobro sesedla.

Marec je bil izjemno snežen mesec, saj je snežilo kar 19 dni, največja dnevna količina je tako kot januarja presegla 70 cm, sedemkrat pa je padlo prek 20 cm snega. Skupna marčevska količina padavin je za več kot 300 % presegla dolgoletno povprečje. Temu primerno se je povečala tudi debelina skupne snežne odeje in konec meseca dosegla 595 cm, kar je za par centimetrov preseglo rekord iz leta 1977. Zanimivo je, da je bila najvišja marčevska snežna odeja leta 2001 skoraj za 2 m bolj debela, kot so bile povprečne najvišje marčevske debeline v zadnjih dvajsetih letih.

Tudi aprila se je nadaljevalo padavinsko vreme: bilo je 15 dni s padavinami, ves čas kot sneg, največja dnevna količina je padla 12 aprila, in to prek 50 cm. Glede na dolgoletno aprilsko povprečje je padlo 142 % padavin. Maksimalna višina snežne odeje je bila dosežena v zadnji dekadici meseca, in to 700 cm, kar je največ do zdaj od začetka meritev leta 1954 (Cegnar 2001d, 3). Ta debelina za 3 m presega vse aprilске vrednosti v zadnjih 15 letih. Glede na povprečno največjo debelino snežne odeje, ki je za Kredarico 391 cm (najpogostejše so namerili okoli 375 cm), je sedanji rekord kar za 309 cm višji od povprečja, prejšnji rekord iz leta 1977 pa je bil presežen za 10 cm. Ker je največja debelina snežne odeje precej spremenljiva količina, je dobro, da povemo še, da je bila do zdaj najtanjša zimska maksimalna debelina snega 176 cm leta 1955 in da je standardno odstopanje 115 cm. Sedanji rekord je torej zelo izjemen, saj odstopa od povprečja za skoraj tri standardna odstopanja.

Če povzamemo: rekordno debela snežna odeja na Kredarici v zimi 2000–2001 (in tudi drugod v visokogorju Julijskih Alp) je bila posledica intenzivnega sneženja v začetku zime, saj je bil že decembra dosežen prvi rekord. Januarja se je snežna odeja solidno odebelila, februarja pa se je sesedala in razmeroma majhne snežne padavine niso bistveno spremenile skupne debeline snežne odeje. Največ snega je padlo marca, snežne padavine v aprilu in nizke temperature tega meseca pa so pripomogle, da je debelina snežne odeje, ki sicer vedno doseže svojo najvišjo višino v aprilu, tik preden se začne spomladansko taljenje, 22. aprila 2001 dosegla svoj maksimum s 700 cm.

Debela snežna odeja se je na Kredarici nadaljevala še cel maj in junij. Maj je bil sicer za visokogorje Julijskih Alp zelo suh mesec, padlo je le nekaj nad 40 % povprečne mesečne količine padavin, celotna pomlad (marec, april, maj) pa je bila tako mokra, da je na Kredarici padlo 150 % dolgoletnega pomladnega povprečja, kar je med štirimi najbolj mokrimi pomladmi zadnjih 46 let (Cegnar 2001g, 18).

Kljub veliki debelini snega v visokogorju sta bili zima in pomlad 2000–2001 precej topli, na Kredarici je bila temperatura kar za dve stopinji nad povprečjem (Cegnar 2001g, 18; Cegnar 2001f, 17), kar pa je vseeno hladneje, kot je bilo v zimi 1999–2000, ko je bil dosežen temperaturni rekord.

3. Primerjava potekov višine snežne odeje v zimi 2000–2001

Primerjave višine snežne odeje na nekaj meteoroloških postajah v Julijskih Alpah kažejo, da je debeljenje snežne odeje na Kredarici (2515 m) povsem drugačno od sprememb višine snežne odeje na Voglu (1535 m), kjer leži merilno mesto skoraj tisoč metrov nižje. Na Voglu (podatki so zaradi nedelovanja žičnice na voljo le od 1. 1. 2001 dalje) se je višina snežne odeje vse prve štiri mesece 2001 spreminjala med 40 in 110 cm, na Kredarici pa se je odeja več ali manj neprestano odebelila. V dolinah Julijskih Alp, tako na severu kot na jugu, se je v zimi 2000–2001 snežna odeja pojavila le nekajkrat in je potem hitro skopnela. Zanimivo je, da ni bilo bistvenih razlik med severnimi in južnimi dolinami, čeravno je ponavadi snežna odeja na severni strani Julijskih Alp dolgotrajnejša (Ovsenik-Jeglič 2000, xvi).

V zimi 2000–2001 smo sodelavci Katedre za meteorologijo Fakultete za matematiko in fiziko, tako kot v prejšnjih dveh zimah (Vrhovec 2000), opravili tri meritve debeline in vodnosti snežne odeje v južnih Julijskih Alpah med grebenom Spodnjih Bohinjskih gora in Prehodavci. Glavnina meritev je bila sicer na Komni in njeni okolici, za ilustracijo spreminjanja debeline snežne odeje z nadmorsko višino pa so predvsem zanimivi podatki z Lepe Komne in Doline Triglavskih jezer. Razporeditev vodnosti snežne odeje v zimi 1999–2000 je podobna razporeditvi višine snežne odeje v tej zimi. Tedaj je od začetka decembra pa do sredine marca v gorah nad 1200 m ob padavinah vedno le snežilo.

Vodnost snežne odeje (izraža se v *mm* oziroma v kg/m^2 , tako kot količina padavin), je masa vode, ki bi jo dobili s taljenjem celotne snežne odeje nad enoto površine tal. Povezana je z debelino snežne odeje, le da moramo za določanje vodnosti poznati gostoto in debelino posameznih plasti v snežni odeji; vodnost celotne snežne odeje pa dobimo kot seštevek prispevkov (zmnožkov gostote in debeline) posameznih pasti.

Kot je v južnih Julijskih Alpah običajno, je bilo na planotah Komne tudi v zimi 2000–2001 snega dosti več kot pa na Fužinskih planinah na isti nadmorski višini.

Ponavadi je tako, da se višina snežne odeje znižuje od grebena Bohinjskih gora proti severu, za zimo 2000–2001 pa je bilo značilno, da je višina skupne snežne odeje močno naraščala z nadmorsko višino. Posebno dobro se je to videlo aprila, saj je zaradi tople in deževne zime pri nižjih nadmorskih višinah pogosto deževalo, medtem ko je višje snežilo. To se je pokazalo tudi na povprečni gostoti snega v januarski snežni odeji: v zimi 1999–2000 je bila gostota 340 kg/m^3 , v zimi 2000–2001 pa 440 kg/m^3 (obkraj izmerjeno sredi januarja na planini Na kraju).

4. Primerjava sezonskih največjih višin snežne odeje

Sezonska najvišja debelina snežne odeje je zelo spremenljiva količina (Vrhovec 1997, 96) in njen standardni odklon je primerljiv z vrednostjo spremenljivke same. Znotraj posamezne zimske sezone je maksimum višine snežne odeje dosežen pred začetkom spomladanskega taljenja, v visokogorju je to marca ali aprila. Na velikost maksimuma višine snežne odeje poleg akumuliranih snežnih padavin vplivajo tudi temperaturne razmere in energija sončnega sevanja, saj je sesedanje in preobražanje snežne odeje odvisno od dovoda energije na površini snežne odeje. Ob visokih temperaturah se snežna odeja ne le tali ampak tudi seseda.

Preglednica 1: Višina skupne snežne odeje v južnih Julijskih Alpah v zimi 2000–2001 v centimetrih.

merilno mesto	nadmorska višina v m	16. 1. 2001	6. 3. 2001	10. 4. 2001
planina Na kraju	1510	90	154	
Lepa Komna	1590	110	170	
Velika vrata	1890	130	190	
Lopučnica	1770	90		
koča TNP nad Dvojnim jezerom	1730	90		200
pri Utah	1770	120		220
severno od Ledvičke	1920	170		240
Zeleno jezero	2000	190		280
Hribarice	2306			320
planina Ovčarija	1670	70		140
planina Dedno polje	1580	50		120
planina Jezero	1440	30		60
planina Blato	1100	5		0

TOMAŽ VRHOVEC

Slika 3: Kapela Marije Snežne na Kredarici avgusta leta 2000.

Pozimi 2000–2001 je bilo razen v februarju večinoma izrazito oblačno vreme z malo sonca (Cegnar 2001f, 17), tako da se je snežna odeja sesedala večinoma le zaradi toplega zraka. V visokogorju so bile temperature zraka večino časa pod lediščem, tako da je do izrazitega sesedanja prišlo šele na pomlad.

V zimi 2000–2001 je bila razlika med najvišjima debelinama snežne odeje na postajah Vogel in Kredarica izjemno velika, kar 590 cm. Pri primerjavi največjih sezonskih višin snežne odeje je zanimivo, da se je podoben razkorak med največjo višino snega na Voglu in na Kredarici kot v zimi 2000–2001 zgodil tudi v zelo sneženih zimah konec sedemdesetih let 20. stoletja (sezone od 1977 do 1979). V dolgoletnem nizu pa je nasprotno tudi kar nekaj zim, ko je debelina snežne odeje na Voglu oziroma Komni dosegla ali celo presegla tisto na Kredarici. Postaja Dom na Komni (1520 m) je delovala do konca sezone 1982/83, od maja 1982 pa so meritve na postaji Vogel (Rjava skala, 1535 m). Vse zime, ko je bilo na Kredarici izrazito več snega kot na Voglu, so bile deževne in tople. Na drugi strani pa so bile tople zime tudi tiste z malo snega po vseh Julijskih Alpah. Zime, ko so bile temperature blizu povprečja, so dale po vseh Julijskih Alpah približno enako količino snega.

5. Sklep

V zimi 2000–2001 je bila v Sloveniji izmerjena doslej največja debelina snežne odeje (700 cm na postaji Kredarica, 2515 m), ki za 10 cm presega prejšnjo najvišjo. Zimska sezona 2000–2001 je bila drugod po zahodni Sloveniji topla, hkrati je padlo zelo veliko padavin, večinoma dežja, le v visokogorju

Slika 4: Iz visokega snega konec aprila 2001 je kugal le vrh zvonika kapele.

je ves čas snežilo. Splošna vremenska situacija je bila v obravnavani zimi podobna tistim iz konca sedesetih let 20. stoletja, ko so bile izmerjene predhodne rekordne višine, le da je bila v zimi 2000–2001 snežna meja okoli 500 m višje. Zaradi visokih temperatur in pogostih padavin v obliki dežja je bila prostorska razporeditev višine snežne odeje v južnih Julijskih Alpah obrnjena, saj je z nadmorsko višino naraščala, to pa pomeni, da je bil vpliv nadmorske višine močnejši od vpliva oddaljenosti od grebena Bohinjskih gor, ob katerem običajno prihaja do orografske ojačitve padavin.

6. Viri in literatura

- Arhiv UM ARSO: Urad za meteorologijo, Agencija RS za okolje, Ministrstvo za okolje in prostor RS.
 Cegnar, T. 2000a: Klimatske razmere v novembru. Mesečni bilten HMZ RS VII/11. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2000b: Klimatske razmere v decembru. Mesečni bilten HMZ RS VII/12. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001a: Klimatske razmere v januarju. Mesečni bilten HMZ RS VIII/1. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001b: Klimatske razmere v februarju. Mesečni bilten HMZ RS VIII/2. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001c: Klimatske razmere v marcu. Mesečni bilten HMZ RS VIII/3. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001d: Klimatske razmere v aprilu. Mesečni bilten ARSO VIII/4. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001e: Klimatske razmere v maju. Mesečni bilten ARSO VIII/5. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001f: Klimatske razmere v zimi 2000/2001. Mesečni bilten HMZ RS VIII/2. Ljubljana.
 Cegnar, T. 2001g: Pomlad 2001. Mesečni bilten ARSO VIII/5. Ljubljana.
 Ovsenik-Jeglič, T. 2000: Klimatologija Slovenije – število dni s snežno odejo 1961–1999. Ljubljana.

- Markošek, J. 2000a: Razvoj vremena v novembru 2000. Mesečni bilten HMZ RS VII/11. Ljubljana.
- Markošek, J. 2000b: Razvoj vremena v decembru 2000. Mesečni bilten HMZ RS VII/12. Ljubljana.
- Markošek, J. 2001: Razvoj vremena v marcu 2001. Mesečni bilten HMZ RS VIII/3. Ljubljana.
- Robič, M. 2000: Višine in temperature morja. Mesečni bilten HMZ RS VII/12. Ljubljana.
- Vrhovec, T. 2000: Small scale precipitation variability in the Julian Alps assessed by snow cover measurements: presented at 26th International Conference on Alpine Meteorology, Innsbruck 2000. Osterr. Beitr. Meteorol. Geophys., heft 23, CD-ROM.
- Vrhovec T. 1997. Sneg. Enciklopedija Slovenije. 1. natis. Ljubljana.

7. Summary: Maximum snow depth on Kredarica

(translated by the authors)

Seasonal maximum of total snow depth is a very variable climatic parameter as it is dependant on a weather development of a whole winter in a region. Winter 2000–2001 was a very unusual winter in the Julian Alps. Permanent snow cover was formed in November and by the end of this month already 254 cm of snow was measured on Kredarica (2515 m a. m. s. l.). November was a record breaking month concerning precipitation in the Julian Alps, on Kredarica was 682 mm (338% of average 1961–1990) of precipitation (partly rain, mostly snow), while in the valleys of the Southern Julian Alps more the 1200 mm of rain was recorded.

There was a lot of precipitation again during three winter months – December 2000, January and February 2001 – 637 mm of precipitation on the mountain station Kredarica (2515 m) and this is the highest winter precipitation amount measured there since observations began in 1954. Winter 2000–2001 was a warm winter in the Julian Alps, it was among 10 the warmest but far from extreme warm winters. The permanent winter snow line was very high, at about 1300 m a. m. s. l., about 600 m higher then normally. November, December, January, March and April were dominated by frequent Mediterranean cyclones and frontal passages from the Southwest. During these events large daily snow accumulations were measured, several times more then 70 cm/day. February was the only dry month in the region and snow cover stabilized then without ablation.

Another really extreme month was March 2001 as more then 300% of average monthly precipitation was recorded on Kredarica, all of it as snow and by the end of March the total snow cover depth was more then two meters higher then average. In April there was a little less precipitation, just 142% of normal, but it was a cool month, so ablation did not start early. Maximum snow depth was a record breaking: 700 cm at Kredarica on April 23rd 2001 and it is the highest snow depth measured ever in Slovenia, that is 10 cm more as in previous maximum in 1977, 309 cm higher then normal, and most three standard deviations from the normal.

In contrast to extreme snow depths in the highest part of the Julian Alps snow depth at altitude 1500 m a. m. s. l. was varying all winter between 40 and 110 cm, as snowfall periods were interrupted by rainfall several times during winter. In normal winters there is a strong gradient of total snow cover water content in Julian Alps from the maximum at South (Bohinj ridge) to the North. The altitude of the Julian Alps is increasing from the South to the North there. In winter 2000–2001 the gradient of total snow water content was reversed as snow depth was increasing strongly with the altitude and as a large part of the winter precipitation was in form of rain at lower altitudes of Bohinj ridge. The average snow cover density was higher in 2000–2001 then in the previous winters at 1500 m.

When analyzing long time series of maximum snow cover depths for the stations in the Julian Alps it was found out that all the winters with large differences in maximum snow depth between 1500 and 2500 m stations were warm winters (valid also for previous maxima in late seventies of 20th century). Other several warm winters were with very poor snow cover. In contrary some winters with average temperatures were characterized by uniform maximum snow depth in the Julian Alps.

RAZGLEDI

O AFGANISTANCIH IN DRUGIH GORJANCIH

AVTOR

Ivan Gams

Naziv: dr., univerzitetni diplomirani geograf, redni profesor v pokoju

Naslov: Ulica Pohorskega bataljona 185, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

E-pošta: –

Telefon: 01 534 18 46

Faks: –

UDK: 91:314(581)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

O Afganistancih in drugih gorjancih

Ker so v primerjalni geografiji gorovij manj znani vzroki za novodobno zaostajanje razvoja gorjancev in njihovi vplivi na okoliško nižavje, kamor se izseljujejo, je v članku pregledno prikazana vloga izseljencev iz albansko-črnogorsko-hercegovskih gorovij za zgodovino južnoslovanskih narodov. Opisani so okoljski vplivi gorovja, lege in zgodovine na družbeno razdrobljenost Afganistancev, ki so jih kot najrevnejše ljudstvo jeseni 2001 pritegnili v vojno z najbogatejšo državo sveta. Omenjena so tudi druga gorata ozemlja z dolgotrajnimi nemiri po svetu.

KLJUČNE BESEDE

Afganistan, vplivi okolja v gorovjih na družbeni razvoj, razdrobljenost afganistanskega ljudstva, novoveška zgodovina jugoslovanskih narodov

ABSTRACT

On the Afghanistans and other highlanders

In the comparative regional geography is deficient the knowledge on falling behind the social development of highlanders and their influence on the society in the lower surroundings where the mountainous emigrants settle. The causes for emigration are also in the mountainous environment and fragmentation of their society. In the paper are shown the effects of emigrants on the modern time history of peoples in the western Balkans. Described are also influence of some other mountains in the world. The recent war of the poorest people of Afghanistan with the wealthy state of USA is not a pure chance. Comparison of Afghanistan, Bosnia and Herzegovina, and Switzerland proves the benefit of democracy and long peace for gaining prosperity also for the highlanders.

KEY WORDS

Afghanistan, environmental influence in mountains on the social development, fragmentation of Afghanistan people, new age history of the Yugoslav nations

Uredništvo je prispevek prejelo 22. oktobra 2001.

1. O gorjancih na splošno in njihovem vplivu na zgodovino Slovencev

Carl Troll (1941, 1955) slovi kot utemeljitelj sistemskega ekološkega preučevanja visokih gora. O njegovi višinski bioklimatski etažnosti (slojevitosti) tropskih Andov (*tierra caliente, tierra templada, tierra fria, tierra helada*) se še danes učijo v šolah pri geografiji tropskih Andov. On in drugi so izpopolnili trodimenzionalno podobo gora med obema tečajema, kjer je v Antarktiki zastopana samo še *tierra helada*, v smeri proti ekvatorju pa se v gorovjih povečuje število nižjih, toplejših nadstropij. V Srednji Ameriki ostaneta samo še spodnji dve. Starejši besedni in grafični pregled razvoja višinske pasovitosti v gorovjih sveta je najlepše prikazan v dodatku Uhligovega članka (1974) o ekosistemskih profilih svetovnega visokogorstva. Objavljen je bil v dvanajstem zborniku Problemi primerjalne kulturne geografije visokogorstev, ki so jih po drugi svetovni vojni izdale razne organizacije v Nemčiji. V okviru različnih komisij za visokogorstvo Mednarodne geografske zveze so geografi dodali mnogo novega znanja o geografiji v posebnem gorskem okolju. Prvotno komisijsko glasilo *Mountain Research and Development* je pozneje prevzelo Mednarodno društvo za gore in izhaja še danes, namenjeno pa je predvsem preučevanju družbenega razvoja v visokogorstvih. V novejšem času so geografi poskušali ugotavljati nadstropnost gorovij tudi v socialni geografiji, a se je pokazalo, da je etažnost po svetu bolj različna in odvisna od stanja v podgorju (Gams 1985).

Piscu tega članka se zdi zlasti premalo raziskana zgodovinsko-geografska vloga gorovij za oblikovanje etnične sestave gorjanskih ljudstev. Zaradi reliefa, razdeljenega z globokimi dolinami in slemenimi, je etnična sestava gorjancev bolj razdrobljena. Klasični primer je Kavkaz. Druga skupna lastnost je zamujanje inovacij, ki se po dobi merkantilizma širijo iz okoliškega nižavja v gorovje. V starih slovenskih ljudskih pesmih je veljal gorjanec za žilavega in delovnega človeka. Pozneje pa je med poljanci postala beseda gorjanec (in tudi že hrabrovec) pojem zaostalosti. Ta se pojavlja v raznih oblikah. V gorovju ostaja visoka rodnost. Ker v marsikaterem gorovju naraščajoče prebivalstvo ni moglo pridobiti več hrane z razširjanjem njiv in travnatih zemljišč, se je začela tako imenovana erozija gorskega prebivalstva v dolino, kjer so se odprle nove službe, skraja zlasti v industriji in kasneje v terciarnem sektorju. Prednost ravnin je predvsem v večji prometni odprtosti. Ceste v gorovju so usmerjene v glavnem samo v podgorje in potekajo po slemenih ali po dolinskem dnu, ravninski kraji pa so prometno odprti praviloma v vseh smereh. Depopulacijo hribovskih in goratih predelov poznamo tudi v Sloveniji. Po Perku (1995) je med letoma 1869 in 1991 delež prebivalstva v naseljih, ki ležijo višje od 600 m, upadel z 11,5 na 4,0 %. Ravninsko kmetijstvo sloni v veliki meri na poljedelstvu. Strma gorska pobočja pa dovoljujejo predvsem le živinorejo, pa še govedo in drobnico je marsikje potrebno gnati pozimi na dolinske in poleti na višinske pašnike. Sezonska selitev človeka s čredami poleti višje v hribe in pozimi v doline je bila do dobe motorizacije ne le etnografska ampak tudi življenjska potreba gorjancev. Ustajene poti selitev živine in pastirjev v doline so v novem veku postale poti trajnega izseljevanja gorjancev v bogatejše nižavje, kjer so spreminjale družbeno sestavo prebivalstva. Spomnimo se samo na vdore Mongolov in drugih bojevitih ljudstev iz osrednjeazijskega višavja med 10. in 15. stoletjem na Kitajsko in Indijo ter njihove tamkajšnje državne tvorbe. Radi pa pozabljamo, da so ta ljudstva vplivala tudi na slovensko zgodovino.

Srednjeazijska, za sezonsko pašo se seleča nomadska ljudstva z gora in na stepskih visokih planotah so za vojsko hitrih, z lahkim orožjem oboroženih konjenikov posegla v evropsko zgodovino zlasti v stoletjih, ki jih imenujemo doba selitve narodov. Kot druga ljudstva na stiku vzhodne in srednje Evrope so se tudi Slovani in poznejši Slovenci pred prodori nomadskih Azijcev umikali proti zahodu (Kinder-Hilgeman 1973). Del naših prednikov je pri tem zavlil proti jugu in prišel med šestim in osmim stoletjem na današnje ozemlje skupno z azijskimi Avari, drugi del se je priselil prek vzhodne poti. Drugič so nomadska živinorejska ljudstva vplivala na zgodovino Slovencev in večine drugih južnoslovenskih narodov konec srednjega veka in posredno še v novem veku.

Starodavne sezonske selitve romaniziranih in po prihodu Slovanov slovaniziranih staroselcev in večinoma v pravoslavce spreobrnjenih gorjancev, ki so jih imenovali Vlahi, so po ustaljenih poteh vodile iz črnogorskih in hercegovskih gora proti jadranski obali, kjer so slovanizirali prej romanska naselja,

in proti panonskemu nižavju. Te poti bolj poznamo predvsem za jugozahodno Dinarsko gorovje in Prokletije, in to v veliki meri iz objav najbolj znanega južnoslovanskega geografa Jovana Cvijića (1922). Med Srbi je vzpodbujal izdelavo rodovnikov in iz etnografskih objav ugotavljal množične priselitve iz omenjenih gora proti severu in severovzhodu. Njihove vsakoletne živinorejske selitvene in poznejše izselitvene poti je preusmerila država muslimanskih Turkov. Ti so se ob vdoru Mongolov po letu 1243 umaknili iz Turkestana in se naselili v Mali Aziji, svojo oblast pa od tam do 16. stoletja razširili po Dinarskem gorstvu proti zahodu in severu. Staroselci, ki so se umikali pred Turki, so se množično naselili tudi v Sloveniji, zlasti v slovenskem Primorju, na Notranjskem in Dolenjskem, priliv priseljencev od vzhoda pa je dosegel tudi severovzhodno Slovenijo. Pomešani med Slovenci so se priseljenci kmalu poslovenili in o njihovem poreklu pričajo samo še priimki, le redko kje tudi ljudsko vedenje. Sklenjeno poseljeni so na slovenski meji obdržali uskoški dialekt le na Gorjancih (*Žumberaku*), do nedavna tudi v obkolp-skih vaseh v okolici Marindola in na meji s Čičarijo. Bosanski pastirji so s svojimi ovčjimi čredami pozimi zadnjič dosegli slovenski Kras v osemdesetih letih preteklega stoletja in vzbudili zanimanje naših dnevnih časopisov. Pisec teh vrstic je podobne ovčje črede s selečimi se italijanskimi pastirji videl še v malo poznejši zimi na Monte Berici v Italiji. Večina gorjancev iz omenjenih gora pa je obstala in se naselila znotraj turške Bosne in Hercegovine, kjer je bilo po begu staroselcev na razpolago obilo neobdelane zemlje. O razmerjih med turškimi muslimanskimi oblastniki in selitvami Vlahov ne najdemo zadovoljivih podatkov v hrvaških, srbskih ali bosanskih zgodovinskih monografijah, ne najdemo jih niti v kolektivno napisanih dveh zajetnih knjigah z naslovom *Zgodovina jugoslovanskih narodov* (1953, 1959). Najti je le drobce, da so novi turški zemljiški veleposestniki preseljevali svoje podložne Vlahe od jugovzhoda proti severu in severozahodu v opustele predele, da bi tako pomnožili podložnike, si s tem povečali dohodek in okrepili mejo. Poročajo predvsem o Vlahih in mortolozih kot kmetovalcih, vojaških posadkah in poveljnikih v Bački, Sremu, Slavoniji in južni Madžarski, pogosto le na podlagi slovanskih imen. Ne more biti dvoma, da so priseljenci z omenjenih in z drugih gora na vzhodu in jugu Bosne in goratih predelih v novih krajih požigali gozd za pašo tako kot prej v domačih gorah. Tam, v Hercegovini, je konec 19. stoletja hrvaški etnograf in geograf Branimir Gušić (1957) še videl in opisal »*lazinanje*« (požiganje) na strmih pobočjih. Na pogoriščih pa je ugotavljal tudi uničujočo erozijo prsti, ki je razkrila kraško kamnito podlago. Gorjanci s kraških planot v Stari Črni gori (Rudine) in drugih kraških vzpetin so se namreč izseljevali tudi zaradi degradiranih kmetijskih površin. Ime *Crna gora* izhaja iz *crnogorice*, to je iglastega submediteranskega gozda, kjer je človek površje spremenil v »*kamenare*«. Gostota Črnogorcev, ki jih sedaj v rodovnikih kot doseljence ugotavljajo pri mnogih sosednjih južnoslovanskih narodih, je bila leta 1991 v Črni gori, kjer je bila istega leta le desetina površja pod gozdom in to večinoma v nekraškem delu, le še 43 prebivalcev na km². Največ jih že biva v nižinskih krajih.

Jovan Cvijić (1922) je dinarske gorjance proglasil za poseben psihosomatski, dinarski tip in jim pripisal najboljše osebnostne lastnosti, ker niso bili v svojih gorah podvrženi turškemu jarmu in so bili najbolj zagnani za osvoboditev Srbije izpod turške vladavine. Cvijićeve ugotovitve o krivičnem prisilnem spreminjanju jezika in vere pri poturčevanju Srbov so v 20. stoletju postale vodilo srbske politike. Med letoma 1912 in 1914 so Srbi v prvi in drugi balkanski vojni svojo državo razširili na jug na škodo razpadajoče turške vladavine. Leta 1991 so z istim namenom ob razpadanju Jugoslavije začeli z vojno razširjati svojo oblast na vsa, domnevno prej s Srbi poseljena ozemlja s pravoslavci na Hrvaškem ter v Bosni in Hercegovini. Ker je imela zadnja vojna podoben cilj, izbrisati učinke turške vladavine, jo lahko imenujemo tretjo balkansko vojno. Slovenija je izkoristila ponujeno priložnost in z osamosvojitvijo dosegla najugodnejši možni iztržek. Srbsko osvajanje samostojne države Bosne in Hercegovine je sklenil napad talatstva ZDA. Takrat so ZDA imele podobne namene, zaščititi muslimansko prebivalstvo pred genocidom, kakor borci svete vojne za islam – mudžahidi, ki so na pomoč prispeli iz muslimanskih držav. Ista država, ZDA, pa je po terorističnih napadih na Manhattan in Washington oktobra 2001 napadla Afganistan, ker je njena talibanska oblast ščitila mužahide, obtožene terorizma. S tem je prišel Afganistan v središče svetovne pozornosti in zato je oktobra 2001 nastal ta zapis o gorjancih in Afganistancih.

2. Okolje in ljudstva v Afganistanu

Večino 652.225 km² velike države na meji med Bližnjim vzhodom in Srednjo Azijo predstavlja gorovje, ki se z višinami do 7000 m nadaljuje iz vzhodnega Karakoruma v Afganistan, kjer ima sprva ime Hindukuš. Gorovje se razširja in znižuje proti severu in jugovzhodu, kjer pa na zemljevidih nima posebnega imena. Tu za ves gorski sistem uporabljamo ime Afganistansko gorovje. Južno od reke Harazajaz oziroma črte Herāt–Kabul slemena pahljačasto zavijajo, se znižujejo in razširjajo proti jugozahodu. Če gorovja ne bi razčlenile do sto in več kilometrov dolge doline, bi površje ostalo planotasto in bi omogočalo večjo prometno odprtost in gostejšo poselitev, zgodovina Afganistancev pa bi bila drugačna.

Na planotastem, ponekod kotlinskem ovršju Andov so predkolumbijski Inki ustvarili središče velike države, jo povezali z več kot tisoč kilometrov dolgo cesto in kolonizirali vzhodno andsko pobočje do sušnega primorja. Tudi na Tibetanski planoti je do kitajske zasedbe po drugi svetovni vojni stoletja obstajala samostojna država.

Afganistanske globoke doline so nastale predvsem v hladnih pleistocenskih razdobjih, ko so ledeniki pokrivali mnogo več gorovja. Še danes teče po gorskih dolinah največ vode v času spomladanskega topljenja snega in redkih majhnih ledenikov. Dolinska pobočja in bolj rodovitna naplavljena zemlja v dnu rečnih dolin so okolje največjega dela gorjancev, ki jim narava dopušča terasiranje za njivice le v bolj ugodnih legah. Preživlja pa jih predvsem živinoreja s poletno selitvijo čred na višje pašnike. Gozdovi, ki zavzemajo le desetino državnega ozemlja, imajo v gorah dvojno, zgodnjo in spodnjo mejo uspevanja, zadnjo narekujeta sušnost in prvo pomanjkanje toplote. Da višina in strmina nista glavna ovira gostejše naselitve, sklepamo po tem, da je v severovzhodnem, najvišjem gorovju največja gostota poselitve (v državnem povprečju 38 prebivalcev na km² leta 1998). Tam je namreč največ letnih padavin. Na hindukuškem prevalu Selang (3350 m) jih je 1150 mm, v prestolnici Kabulu (1803 m), ki leži v kotlini, 348 mm, v vzhodnem Jalālābādu (585 m) 552 mm, v robnem jugovzhodnem gorovju pod 400 mm, v vzhodnem okoliškem nižavju pod 300 in na jugu celo pod 250 mm. Razen v najvišjem severovzhodnem gorovju ostajajo letne padavine, ki jih je največ pozimi in spomladi, daleč pod potencialno evapotranspiracijo. Ker je v subtropskem podnebjju močno mehanično preperevanje in grušči v podgorju na debelo pokrivajo skalo, je Afganistan znan po globokih izkopanih jaških, na dnu katerih dosežejo tekočo vodo na trdni podlagi in po rovih ter vodni napeljavi od tam do doma. Sušnost je največja ovira za večjo rodovitnost in gostejšo poselitev, ob izjemni suši pa tudi vzrok izseljevanja, saj se dobri dve tretjini prebivalstva preživljata s kmetijstvom. Ni čuda, da so se gorjanci tako zgodaj, v sedmem stoletju, ogreli za muslimansko šiitsko (zdaj 15 %) in muslimansko sunitsko (84 %) vero, ki visoko vrednoti vodo in se je najbrž zato tako hitro razširila po aridnih predelih Starega sveta. Po statistiki (Der Fischer Weltatlas 2001) ima do tekoče vode dostop le 6 % državljanov. Po tem viru odpade na pašnike 45 % površine, 40 % ozemlja pa je preveč goratega za obdelovanje. Namakalnih površin je v državi le 3 %, a nanje odpade slaba polovica pridelka poljščin. Največje obdelane in delno namakane površine so v dolini okoli mesta Herāt na zahodu in v dolini Helmand na jugozahodu dežele. Sušnost gorskih tal povečuje prepustna karbonatna kamnina. Koliko goratega ozemlja v apnencih in dolomitih je kraškega, ni znano. V seznamih svetovnih jam najdemo le malo afganistanskih votlin, kar je pripisati neraziskanosti, pa tudi majhnemu specifičnemu odtoku voda in prevladujočemu fluviokraškemu slemenastu dolinastemu reliefu. Na preglednih geoloških kartah Azije prevladujejo karbonatne kamnine na večini goratega ozemlja, zlasti v najvišjem delu.

Anton Melik (1950) je v pretežno apneniških bohinjskih gorah v vlažnem podnebjju ugotavljal navezanost planin s pastirskimi, sezonsko poseljenimi domovi in s poletno pašo goveda na zaplate neprepustnih in slabo prepustnih kamnin. V semiaridnih afganistanskih gorah je ta navezanost še večja. Pomeni, da se naselja iz rečnih dolin vzpenjajo po pobočjih predvsem tam, kjer je na voljo voda, ki priteka večinoma sezonsko. Voda in subtropska kontinentalna klima s hladno zimo dovoljujeta na namakalnih površinah kulture, katerih zgornja meja uspevanja je dobrih tisoč metrov višje kot v slovenskih gorah. Intenzivna raba in deforestacija na prepustnih apnencih pa pomenita tudi degradacijo in zmanjšanje površine za kakršnokoli rabo.

V bolj vlažnih predelih se gorjanci izseljujejo na rodovitnejšo in gospodarsko bolj razvito okoliško ravnino. Toda v nižjem, jugozahodnem Afganistanu vlada v nadaljevanju iranske planote puščava z redkim nomadskim prebivalstvom, severneje polpuščava in blizu Turanskega nižavja ob turkmenski meji stepa. Gorske reke med tokom po puščavskem in stepskem podnebju presihajo ali se voda razleze po mokriščih. Izjema so pritoki Amudarje na severu in Inda na vzhodu. V tuji literaturi je najti več podatkov o sezonski poletni paši živinorejcev iz nižinskega pasu ob iranski in turkmenski meji v robnih gorovjih kot pa o zimski paši gorjancev v okoliškem nižavju. Gorjanski izseljenci se navadno ustavijo tam, kjer se dolina odpre v nižavje in kjer se vrstijo podgorska mesta. V taki legi je v Afganistanu nastalo več mest, večja med njimi so Kandahār in Herāt, obe pod 250.000 prebivalcev, ter Mazār-e Sharīf. Toda ta in druga mesta, ki so regionalna upravna in gospodarska središča z začetki tekstilne, prehranske, cementne in druge lahke industrije, ne morejo sprejeti vseh gorjanskih doseljencev. Vsega mestnega prebivalstva v državi je bilo leta 1997 le 21 %. Ob takih razmerah izseljevanje iz gorovja pomeni beg v tuje države, ki pa se revnih afganistanskih beguncev že vrsto let branijo. Prebivalstvo išče zasilni izhod tudi v gojenju maka in konoplje kot surovine za izdelavo drog. Leta 1999 naj bi 75 % svetovne proizvodnje surovin za droge odpadlo na Afganistan.

Afganistan nima ugodne zemljepisne lege, saj leži med puščavskim Beludžistanom na jugu in stepskim Turanskim nižavjem na severu, kjer so v zgodovini potekale poti med Bližnjim vzhodom in Srednjo Azijo oziroma Kitajsko. Leži na zahodnem koncu himalajsko-karakorumsko-pamirskega visokogorstva in na nižinskem zahodu države je bilo križišče prastarih poti med Evropo, Bližnjim vzhodom in Srednjo Azijo ter Kitajsko. Zato so Afganistanci v preteklosti bili deležni vladavine Perzijcev, Aleksandra Makedonskega, indijskega kraljestva, Hunov, mogulov, muslimanskih vladarjev, Mongolov, Tatarov in drugih. Leta 1757 je dežela prvič postala samostojna. Zaradi vpliva razčlenjenega visokogorskega reliefa na razdrobitev družbe na plemena in etnije vsake vrste je očitno težko doseči soglasje o osnovah življenja v skupni državi. Zato je kmalu izgubila samostojnost. V dolinah, ločenih s soteskami kot naravnimi pregradami, ki jih je lahko braniti pred napadalci, so se ohranili ostanki ljudstev, ki so se zatekli vanje iz okolice in ostali, medtem ko jih je z okoliškega nižavja odpihnila zgodovina. Etnije so pri reševanju medsebojnih sporov klicale na pomoč tujce, ki so vladali Afganistancem zlasti v kolonialni dobi in se pri tem naslanjali na to ali ono plemo. Zdaj sta uradna jezika dva, paštu in dari (farsi). Viri navajajo do 40 priznanih jezikov in dialektov. Na našem zemljevidu etničnih skupin so vpisane prevladujoče etnične skupine. Paštuni so z okoli 9 milijonov pripadnikov najštevilnejši Afganistanci. Živijo na jugu dežele in veljajo za najbolj državotvorno skupnost. Po številu, okoli 3 milijone, jim sledijo Tadžiki, ki slovijo po vsej državi kot trgovci in rokodelci ter industrijski delavci. Hazari, teh je od 1 do 1,5 milijona, so ostanki mongolske vladavine iz 13. do 15. stoletja. Turških Uzbekov je okoli pol milijona. Pri navedenih številkah je treba pripomniti, da so različne v raznih objavljenih virih in so pogosto le ocene, ki se v tej nemirni deželi z leti hitro spreminjajo. Zadnje štetje prebivalstva je bilo leta 1979. Dežela je do talibanske oblasti vzbujala zanimanje tujih geografov zaradi izredne družbene raznolikosti in številčnosti jezikovnih, verskih, kulturnih in drugih etnij. Novih raziskav je zdaj zelo malo.

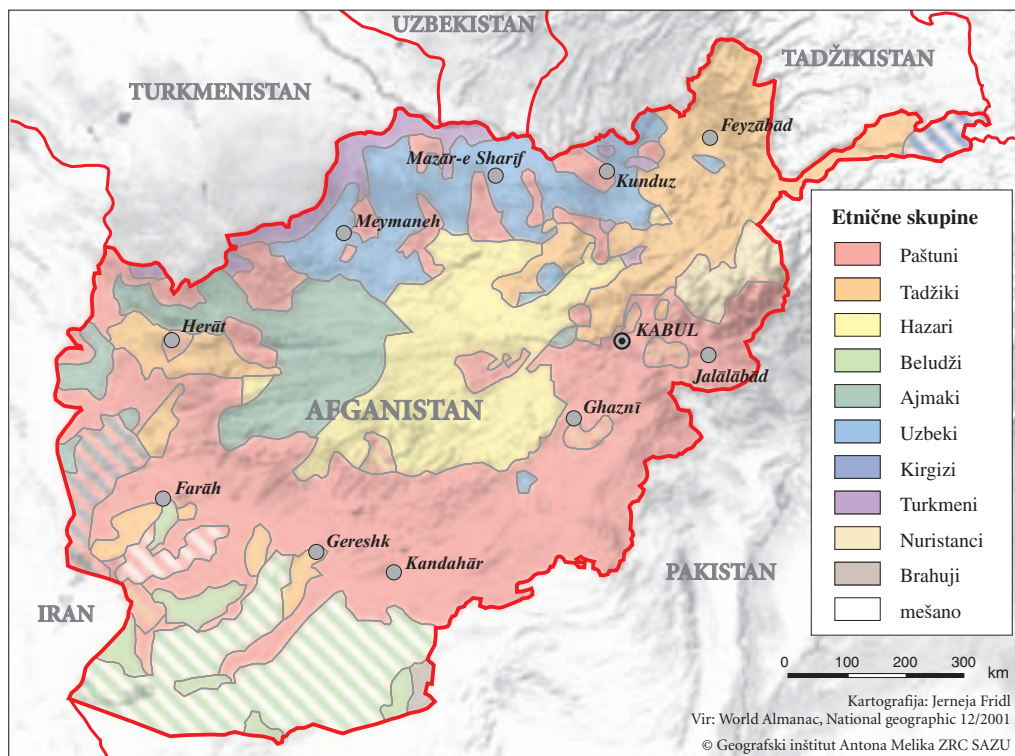
Družbena razdrobljenost je v Afganistanu vzrok in posledica zaostajanja v gospodarskem in drugem razvoju za svetom. Od 21.000 km cest je asfaltiranih le 13 %. Posebno vlogo ima krožna cesta, ki povezuje glavna mesta na izteku dolin v nižavje (Kabul–Chārīkār–Mazār-e Sharīf–Meymaneh, Qual'eh-ye Now–Herāt–Farāh–Kandahār), od koder gre po dolinah in s predorom na nadmorski višini 3363 m prečka najvišji hrbet Hindukuša, nakar se spusti do prestolnice Kabula. Slaba prometnost je zlasti po invaziji sovjetske vojske leta 1979, ko je nastopilo izredno nemirno razdobje revolucij, državnih udarov in še trajajočih vojn, odbijala tuje poslovneže. Nemire po umiku Sovjetov so izkoristili na robu države in v sosednjem Pakistanu živeči Paštuni in z njimi Pakistan za širitev vpliva, pri tem pa so bili najbolj uspešni iz Pakistana in ZDA podprti mudžahedini (bojevniki za islam). Leta 1996 so zasedli prestolnico Kabul. Talibansko šestglavo vodstvo je razpustilo parlament in začelo obdobje izolacije pred zunanjim svetom. Njihova vladavina pomeni vodstvo verskih vodij, zakonodaja izhaja iz vere in voditelji so večinoma učenci verskih šol, imenovani talibi (množina po perzijsko je talibani). V zbornikih

Slika 1: Lega Afganistana (Veliki atlas sveta, objavo zemljevida je dovolila založba DZS).

mednarodnih organizacij v preglednicah za Afganistan od tedaj manjkajo mnogi osnovni novejši podatki ali jih zamenjujejo ocene. Za Kabul tuji viri navajajo ocene med 1.424.000 in 1.780.000 prebivalcev, za delež gozda med 3 in 10 %, za delež kmetijskega prebivalstva med 57 in 80 %, za število beguncev med 5 milijoni (poleg 3 milijonov notranjih preseljencev) in 500.000 (poleg 750.000 notranjih beguncev), pri navajanju števila etnij večkrat ni dovolj pojasnjeno, ali gre za jezik, dialekt, versko, plemensko ali lokalno skupnost. Po Wyatt (1997) je v državi 49 živih jezikov. Za deželo navajajo med 20 in 25 milijonov prebivalcev. V zadnjem *Statistical Yearbook* OZN je navedenih 13.051.358 prebivalcev, s pripombo, da številka velja za leto 1979 in da ne upoštevajo nomadov, ki jih je na jugovzhodnem robu države okoli 5 milijonov. Verjetno ni upoštevan tudi severovzhodni zelo gorati ogel države, kjer so se domačini Tadžiki z vojsko ubranili pred talibansko oblastjo. Tako je tudi v 250 km dolgem »repku«, ki povezuje Afganistan s Kitajsko. Drugod v gorovju so se ohranili še trije uporniški otoki. Med vojno Afganistancem s sovjetsko armado, ki jo je leta 1979 poklicala na pomoč domača komunistična partija, je število beguncev naraslo na več milijonov, vendar so se nekateri vrnili. Neenotno je tudi število plemen in njihovih pripadnikov, ki so pred talibani bili nosilci uradno priznane lokalne samouprave. Po Wyatt (1997) pripada paštunski etnični skupini 38 % prebivalstva, Tadžikom 25 %, Hazarom 19 %, Uzbekom 5 % in Turkmenom 12 %, Beludžem in ostalim pa 12 %. Po jeziku pripada skupini Paštu 35 %, Dari 50 %, turškim jezikom 11 % in drugim 4 %.

Oktobra leta 2001 se je začela vojna med dvema državama, od katerih je ena na začetku in druga na repu svetovnih preglednic s podatki o gospodarski razvitosti. Ob vrhu so Združene države Amerike, največja svetovna gospodarska, politična in vojaška velesila. Pri dnu je Afganistan s svojimi gospodarskimi in prebivalstvenimi kazalci. Pričakovana starost je bila leta 1998 (Der Fischer Weltal-

Slika 2: Razporeditev največjih etničnih skupin v Afganistanu.

manach 2001) 46 let, smrtnost novorojenčkov 16,5 % in smrtnost otrok 25,7 %, število novorojencev na mater je bilo 6,8, v deželi je največji delež osirotelih otrok na svetu in največji delež vdov, nepismenih je 65 %, med njimi največ žensk, ki pod talibani niso uživale vseh pravic šolstva, delež starih nad 65 let je bil 4,4 %, letni prirast prebivalstva med letoma 1900 in 1998 pa je bil 5,0 % (!).

Vojaški spopad med državama s tako veliko razliko ni slučajen. ZDA je glavni motor globalizacije, Afganistan pa najbolj izolirana dežela, a je kljub temu postala ena glavnih izvoznic teroristov in mamil. Gorjanska ljudstva slovijo od nekdaj po uporništvu. Gorjanci so žilavi, saj je vsakodnevna hoja navkreber bolj naporna kot hoja poljancev, slovijo po navezanosti na zemljo in kot lokalni patrioti, ki se z vsem sredstvi borijo proti tuji oblasti. Rimska država je morala pred vpadi s škotskega goratega severa zgraditi limes. Med Škoti in Angleži so bile v novejši zgodovini številne vojne in Škotska si je šele pred kratkim ponovno pridobila nekaj več samoupravnih pravic v okviru britanske države. Na Balkanu se je turški oblasti najbolj trdovratno upirala gorata Črna gora, ki so ji, s središčem v Cetinju, v 19. stoletju priznale samostojnost tudi evropske države. Zdaj ne priznava oblasti zvezne države Jugoslavije s sedežem v Beogradu in pomladi 2002 napoveduje referendum o samostojnosti. Leta 2001 so se Makedoncem uprli Albanci v gorati zahodni in severni Makedoniji, tako da sta morala intervenirati Evropska unija in Nato. Rusiji so se od nekdaj upirala kavkaška ljudstva različnega porekla, Čečeni v zadnjih letih tudi s terorizmom. Čečenija sega sicer v podgorsko nižavje, a je uporiško središče na Kavkazu. Državi Gruziji so se uprli tudi kavkaški ruski Abhazijci. Tipično gorjansko ljudstvo so Kurdi. Razdeljeni na tri države kljub številčnosti zaradi politične neenotnosti še niso uspeli organizirati lastne države. Tibetanci kot tipični gorjanci so se izseljevali prek Himalaje na indijsko stran, kjer sta v gorovju samostojni državi Butan in Nepal, pod Karakorumom pa je bil Kašmir uporiški že pred raz-

delitvijo angleške kolonije na Indijo in muslimanski Pakistan. Gorato ozemlje ob južni kitajski meji je med globokimi dolinami rek Iravadi, Salwen in Mekong na severu držav Mjanmar, Tajska in Laos območje pogostih nemirov, preseljevanja ljudstev in proizvodnje drog. S tem spominja na podobno nemirno ozemlje in gojitev maka na zahodnem koncu Himalajskega gorovja, kjer afganistansko gorovje ob boku indijske tektonske plošče podobno zavija proti jugu. K terorju se zatekajo tudi Baski, prebivalci zahodnega konca Pirenejev in Baskovskega hribovja na severu Španije. S tem pa seznam nemirnih gorskih ljudstev po svetu ni končan.

Zanimiva je primerjava stopnje razvitosti med tremi gorskimi državami: Afganistanom, Bosno in Hercegovino ter Švico. Bruto proizvod na prebivalca v prvi ocenjujejo pod 760 ameriških dolarjev, v drugi nekaj več, v Švici pa je bil leta 1998 kar 39.950. V Bosni in Hercegovini so tri narodnosti in vere, je najmlajša samostojna država, nad katero pa ima še vedno protektorat Evropska unija (na prehodu iz 19. v 20. stoletje ga je imela Avstro-Ogrska), a je na višji razvojni ravni kot Afganistan, ker je v Evropi. V švicarsko državno obrambno zvezo so se trije kantoni združili že leta 1292, pozneje so pristopali drugi in leta 1315 je država dosegla popolno neodvisnost. Uradno priznani jeziki so trije, lokalno pa še retoromanščina kot jezik staroselcev.

V Italiji so staroselski jezik v Alpah ohranili Ladini. Švica je uspevala ohranjevati mir in omogočala hiter gospodarski razvoj zlasti v drugi polovici 19. stoletja z vzponom bančništva, industrije in turizma, ta je naselja planinskih stanov razširil z množico vikendov. Dežela je lep primer razvejene oblasti, ki omogoča uveljavljanje lokalnih, to je občinskih, regionalnih, to je kantonskih interesov, in interesov ohlapne zvezne države. Je lahko vzor gorjanskim ljudstvom in dokaz, kako se da v demokraciji z dogovarjanjem doseči in ohraniti identiteto in mirno sožitje družbe kljub njeni razčlenjenosti, povezani z gorskim reliefom. V starosti samostojne države pa so med omenjenimi državami večstoletne razlike. Tudi Afganistan se bo lahko znebil svoje zaostalosti šele v daljši prihodnosti.

Sodobna tehnika je z boljšimi cestnimi povezavami z gorovji, motorizacijo, rastočim gorskim turizmom in s telekomunikacijami, zlasti s televizijo in internetom, v razvitih deželah odpravila mnoge zaviralne značilnosti gorskega okolja za družbeni razvoj.

3. Sklep

Večja svetovna gorovja imajo nekaj skupnih vplivov na družbeni razvoj. Med njimi so fragmentacija družbe na številne etnije in zaostajanje družbenega razvoja za okoliškim nižavjem. Zato ostaja v gorah visoka rodnost in izseljevanje v nižavje. Očrtan je vpliv izseljevanja iz gorovij v severni Albaniji, Črni gori, južni Srbiji in Hercegovini in njihov vpliv na zgodovino zahodnih Južnih Slovanov in tudi na dogajanje med tretjo balkansko vojno, kakor avtor članka imenuje vojne med letoma 1991 in 1993. Opisani so vplivi gorskega okolja v Afganistanu na fragmentacijo družbe in vpliv geografske lege. Trenutna vojna med najrevnejšo in najbolj izolirano državo Afganistanom in najbogatejšimi, za globalizacijo zagretimi Združenimi državami Amerike, ni slučajna. Primerjava Afganistana, Bosne in Hercegovine ter Švice vzbuja upanje, da demokracija in dolgotrajni mir lahko prinesea blagostanje tudi gorskim ljudstvom.

4. Viri in literatura

- Cvijić, J. 1922: Balkansko poluostrovo i južnoslovenske zemlje. Osnove antropogeografije 1. Beograd.
Gams, I. 1985: Problemi sodobnega raziskovanja gorskih sistemov. Geografski vestnik 31. Ljubljana.
Gučić, B. 1957: Čovjek i kras. Krš Jugoslavije 1. Zagreb.
Grötzbach, E., Rinscheide, G. (izdajatelja) 1984: Beiträge zur Vergleichenden Kulturgeographie der Hochgebirge. Eichstätter Beiträge 12, Abteilung Geographie. Regensburg.
Kinder, H., Hilgeman, W. 1973: Atlas zur Weltgeschichte. München.

Ljudstva sveta. Knjiga VI. Ljubljana, 1980.

Natek, K., Natek, M. 2000: Države sveta. Ljubljana.

Perko, D. 1995: Razporeditev in sestava prebivalstva naselij. Krajevni leksikon Slovenije. Ljubljana.

Uhlig, H. 1984: Die Darstellung von Geo-Oekosystemen in Profilen und Diagrammen als Mittel der vergleichenden Geographie der Hochgebirge. Beiträge zur Vergleichenden Kulturgeographie der Hochgebirge, Eichstätter Beiträge 12, Abteilung Geographie. Regensburg.

Troll, C. 1941: Studien zur vergleichenden Geographie der Hochgebirge der Erde. Bonner Mitteilungen 21. Bonn.

Troll, C. 1955: Über das Wesen der Hochgebirgsnatur. Alpenvereins Zeitschrift 80. München.

Wyatt, P. 1997: The plight of Afghanistan. Understanding Global Issues 97/9. Cheltenham.

Veliki atlas sveta. DZS. Ljubljana, 1996.

Wiebe, D. 1981: Die Demokratische Republik Afghanistan, Zum Umsturz in einem, islamisch-orientalistischen Entwicklungsstand. Geographische Rundschau 33, 4. Braunschweig.

5. Summary: On the Afghanistans and other highlanders

(translated by the author)

Large mountainous environment fragmented its society in different ethnical groups with its difficult traffic crossing the high crests and long valleys with gorges. In it the agriculture is mainly developed as cattle-breeding with seasonal shifting of herdsman up in summer and down the slope or in the surrounding lowland in winter. Small density of population and bad communication across the ridges causes fall behind its development in regard to lowland. The great birthrate in mountains force therefore the highlanders to migrate in the surrounding what makes with ethnical alteration a steady unrest there. Described are this kind of unrests provoked by emigrations from the mountains in the central Balkans aggravated between the 14th and 20th century by Turkish invaders, which deviated the traditional routes of shepherds shifting and emigration toward north-west thus affected Croats and Slovenians, too. Unrests arises also in the mountainous society with its great local patriotism in case of incorporating them into larger state centered in lowland. Some of these unrests are accompanied also with terrorism. In the article is closer described the nature of mountains in Afghanistan, its geographical position and influence of mountain ecology and history on social fragmentation. The recent ware of Afghanistans as the poorest people of the most isolated country with the strongest and rich power United States of America as symbol of globalisation is not a merely accident.

RAZGLEDI

VOJAŠKOGEOGRAFSKA OCENA SLOVENSKO-HRVAŠKE DRŽAVNE MEJE V SREDNJEM POSOTELJU

AVTOR

Emil Pižorn

Naziv: major, univerzitetni diplomirani politolog, častnik Slovenske vojske

Naslov: Ulica heroja Staneta 5, SI – 3310 Žalec, Slovenija

E-pošta: janja.p@siol.net

Telefon: 03 571 86 75

Faks: –

UDK: 341.222:355.4(497.4 Srednje Posotelje)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Vojaškogeografska ocena slovensko-hrvaške državne meje v Srednjem Posotlju

Članek ocenjuje državno mejo med Republiko Hrvaško in Republiko Slovenijo v Srednjem Posotlju z vojaškogeografskega vidika. Srednje Posotelje umešča v vzhodnoslovensko bojevališče, opisuje obliko in velikost, ocenjuje mejo in obmejni pas ob reki Sotli ter nakazuje možne mejne odseke. Predstavlja poglobitve vojaškogeografske dejavnike, ki učinkujejo na opravljanje vojaškoobrambnih dejavnosti v obmejnem pasu ob reki Sotli.

KLJUČNE BESEDE

Srednje Posotelje, Slovenija, državna meja, vojaškogeografska ocena, vzhodnoslovensko bojevališče, vzdolž-mejne in prekmejne komunikacije

ABSTRACT

The military-geographical evaluation of Slovenian-Croatian border in the Srednje Posotelje region

The article evaluates the border between the Republic of Croatia and the Republic of Slovenia in the region of Srednje Posotelje from a military geographical point of view. It places Srednje Posotelje into the eastern Slovenian theatre of operations, describes its shape and size, evaluates the border and the borderland along the river Sotla, and suggests a potential border sections. It presents the main military geographical factors, which influence military defence activities on the borderland along the river Sotla.

KEY WORDS

Srednje Posotelje region, Slovenia, border, military-geographical evaluation, eastern Slovenian theatre of operations, along-border and across-border communications

Uredništvo je prispevek prejelo 20. julija 2001.

1. Uvod

Z antropološkega stališča Južnič (1987, 287–289) razlikuje več vrst meja. Ugotavlja, da je z vidika prostora in prostorskih orientacij natančno določena ozemeljska meja izredno pomembna, »... saj so skozi vso znano zgodovino človeštva nastajali konflikti in boji zaradi prostora, boji pa so prenehali le, če je bila ozemeljska meja natančno določena ...«. Iz tega primera je razvidno, kako je omejitev prostora pomembna in nujna.

Vprašanje meja je z osamosvojitvijo Slovenije v 20. stoletju še enkrat stopilo v ospredje. Tokrat je to vprašanje južne oziroma jugovzhodne, dokončno še nedoločene meje z Republiko Hrvaško. Ta meja bo kmalu postala zunanja meja Evropske unije. Za prehajanje bodo veljali tako imenovani schengenski pogoji.

Kot ugotavlja Bratun (1999), je sodobna obramboslovna stroka danes osredotočena predvsem na politološko in sociološko področje varnosti države, manj pa se ukvarja s prostorskim vidikom njene varnosti. Ta pa zahteva dobro poznavanje geografskega prostora. Geografski prostor je eden od primarnih dejavnikov, ki predstavlja osnovo za oceno situacije. Nepoznavanje geografskega prostora ima lahko na vseh ravneh, tudi taktični, za vojake in enoto nepopravljive in usodne posledice, saj, kot pravi Marjanović (1983), vojake in starešine na neznanem in nepoznanem geografskem prostoru pogosteje zajame panika, streljajo »na pamet« brez merjenja in tako porabijo znatnejše količine streliva, bojno tehniko pa uporabljajo neracionalno. Hkrati z geografskim prostorom, njegovimi pojavi ter učinki teh pojavov je treba dobro poznati vojaškogeografske dejavnike, med katerimi je v tem sestavku posebej izpostavljena državna meja kot najvišja institucionalno-pravna oblika meje. Z vojaškoobrambnega vidika je bila državna meja v Srednjem Posotelju doslej neocenjena, zato naj ta vojaškogeografska ocena tega sicer majhnega odseka meje vzpodbudi ocenjevanje celotne južne oziroma jugovzhodne državne meje Republike Slovenije.

2. Način vojaškogeografskega ocenjevanja državne meje

Za vojaškogeografsko ocenjevanje državne meje je uporabljena Marjanovičeva metoda (1983, 66–71), ki ocenjuje naslednje lastnosti:

- raztezanje mejne črte in dolžino meje,
- obliko meje,
- relief mejnega pasu,
- hidrogeografske in vegetacijske značilnosti meje in mejnega pasu,
- komunikacije v mejnem pasu,
- prehode in pomembne objekte ob državni meji,
- narodnostne značilnosti obmejnega pasu.

3. Vojaškogeografski položaj in lega Srednjega Posotelja

Srednjesotelska mezoregija leži med rekama Sotlo in Bistrico. Na severu jo omejuje vznožje hribovja Rudnice in Javorščice, na jugu vznožje Bohorja in Orlice, ki je kot najvzhodnejši odrastek Posavskega hribovja pomembna vojaškogeografska ovira. Na vzhodu je omejeno s srednjim tokom mejne reke Sotle, na jugozahodu z reko Bistrico, medtem ko je meja na severozahodnem delu manj izrazita in poteka na črti Lesično–Krivica–Gubno–zahodna pobočja Javorščice. Pri določanju geografskega položaja Srednjega Posotelja v celoti sledim naravnogeografski regionalizaciji avtorjev Draga Perka, Mateja Gabrovca, Milana Orožna Adamiča, Mihe Pavška, Maje Topole in Draga Kladnika, ki temelji na naravnogeografskih sestavinah pokrajine in tistih družbenogeografskih sestavinah, ki so z naravnogeografskimi

močno povezane (Perko in Orožen Adamič 1998, 20; Kladnik 1996, 153). Omenjena regionalizacija se je moji omejitvi in preučevanju območja najbolj približala. Drugi avtorji so območje obravnavali tudi kot Kozjansko (Melik 1957, 551), Posotelske gorice (Ilešič 1958, 15) in Voglajnsko-Sotelsko Slovenijo (Gams 1998, 24 in 164–165).

Srednje Posotelje je robna mezoregija Panonske makroregije, oziroma Panonske nižine. Je tretja najmanjša mezoregija Panonskega sveta; manjši od nje sta Bočko-Macelska ter Lendavska mezoregija.

Srednje Posotelje leži v vzhodni Sloveniji oziroma jugovzhodni Sloveniji (Gams 1998, 21). Je obmejna mezoregija, ki na jugovzhodu meji s Hrvaško (Perko in Orožen Adamič 1998). Po Žabkarju (1999, 4) je slovensko vojskovališče sestavljeno iz treh medsebojno povezanih obrobni bojvališč, s katerih se glavne smeri lijakasto stekajo v Ljubljansko kotlino. Srednje Posotelje v tem smislu lahko umestimo v vzhodnoslovensko bojvališče, ki meji na zahodno obrobje nestabilnega Balkana. Pri poimenovanju obravnavanega območja sledim Ilešiču, ki pravi: »... *Kar zadeva porečje reke Sotle, bi se kazalo dokončno izkopati iz zmešnjav z imeni Sotelsko, Posotelje, Obsotelje. Mislim, da je v duhu slovenskega jezika, da pri regionalnih označbah po rekah uporabljamo, kadar označujemo ozemlje celotnega porečja, izraz s predpono 'po' (Posavje, Pomurje, Podravje). V danem primeru bi torej šlo za Posotelje...*« (Ilešič 1974, 8–9), zato mislim, da je poimenovanje območja, kakršno uporabljam, povsem utemeljeno. Geografski pojem Kozjansko, kot ga uporabljajo nekateri avtorji, kot so Melik, Žagar (1967, 19) in Grad (1967, 7), večinoma označujejo ozemlje, ki je večje in bolj raznoliko od obravnavanega.

Srednje Posotelje se kot možno bojišče na severovzhodu dotika Zgornjega Posotelja, prek katerega pelje bočna smer Krapina–Rogatec–Rogaška Slatina–Celje, ki se odcepi od pomožne smeri Krapina–Ptuj. Na jugu se bojišče Srednjega Posotelja dotika zagrebško-ljubljanske smeri, pri čemer je hribovje Orlice močna vojaškogeografska ovira za napadalca in opora za branilca.

Gledano v celoti leži Srednje Posotelje kot potencialno bojišče zunaj najvažnejših operativno-taktičnih smeri vzhodnoslovenskega bojvališča in je s tega vidika relativno varno. Vendar pa je zaradi obmejne lege in bližnjega sosedstva Zagreba kot strateškega objekta sosednje Hrvaške občutljivo pri delovanju napadalčevih ognjenih sredstev pri agresiji z razdalje kot tudi pri morebitnem prenosu težišča bojnih dejstev iz drugih smeri, predvsem pa glede varnostnih vprašanj, kot je nenadzorovano in neobvladljivo prehajanje beguncev in drugih oseb prek »zelene« meje.

3.1. Oblika in velikost Srednjega Posotelja

Območje Srednjega Posotelja, če ga omejimo z naravnogeografskimi mejami, ima obliko romboida. Stranici na severu in jugu merita 10 oziroma 9 km, zahodna stranica pa 13 km. Vzhodna stranica je vbočena.

Zračna razdalja vzhodne namišljene stranice meri med kampom Atomske toplice (po novem Terme Olimia) do vhoda v sotesko Zelenjak 13,7 km. Ker je razmerje med dolžino in širino v korist dolžine lika, lahko govorimo o napol »zbiti« obliki obravnavanega območja. V vojaškoobrambnih dejavnostih igra oblika območja Srednjega Posotelja glede na druge fizične vojaškogeografske dejavnike podrejeno vlogo.

Srednje Posotelje meri v okviru naravnogeografske omejitve 101 km², kar je 2,4 % površine Panonskega sveta Slovenije, oziroma 0,5 % površine Slovenije.

Srednje Posotelje leži zunaj najpomembnejših prometnih, predvsem cestnoprometnih tokov, medtem ko je obsotelska železniška proga Stranje–Kumrovec–Zagreb na slovenski strani meje v funkciji samo do mednarodnega železniškega mejnega prehoda Imeno. Od Kumrova proti Zagrebu vozijo prek Bistriško-Sotelske ravnice vlaki Hrvaških železnic, kar ima lahko v primeru poslabšanja meddržavnih odnosov določen negativen varnostni predznak.

Prometno odrezanost od glavnih prometnic ilustrira tudi podatek, da je razdalja od Podčetrka prek Mestinja in Šmarja pri Jelšah do uvoza na avtocesto Sloveniko pri Dramljah 30 km, do Celja 35 km; iz Bistrice ob Sotli prek Trebč in Senovega do Brestanice 23 km, iz Bistrice ob Sotli prek Bizelskega do

Brežic 22 km, iz Bistrice ob Sotli prek Lesičnega, Prevorja in Šentjurja pri Celju do Celja pa 48 km (Turistična avtokarta RS 1:270.000). To so sicer razmeroma majhne razdalje, vendar pa je za vsako premagovanje prostora in ovir potreben določen čas. Prometno odmaknjenost od glavnih operativno-strateških območij povečujejo orografske ovire Rudnice in Orlice ter prehodi Planina pri Sevnici, Prevorje in Volčja jama pri Žusmu. Omenjeni prehodi so zunaj obravnavanega območja.

Količnik med dolžino vseh, za kolesnike primernih cest in železnice ter površino Srednjega Posotelja je 0,47 km na km², pri čemer je dolžina cest 210, železnice pa 5,34 km (Interaktivni atlas Slovenije 1999). To kaže, da je zemljišče na splošno sicer dobro prehodno, vendar težje dostopno zaradi samo šestih kanaliziranih smeri, ki iz notranjosti države oziroma njenih glavnih operativno-strateških področij vodijo v Srednje Posotelje.

3.2. Omejitve Srednjega Posotelja

Obravnavano območje je omejeno po dveh vidikih (Perko in Orožen Adamič 1998, 54):

- po naravnogeografskem vidiku, kjer so meje med ravnim in razgibanim svetom potegnjene ob vznožju razgibanega sveta (v Srednjem Posotelju severna meja območja), meje med gričevji in hribovji pa po vodotokih in prevalih (zahodna in južna meja območja),
- po družbenogeografskem vidiku, kjer so meje območja enake kot so meje treh občin: Podčetrtek, Bistrica ob Sotli in Kozje, oziroma kot teče državna meja med Slovenijo in Hrvaško.

Odstopanja od obravnavane naravnogeografske celote so največja na zahodnem, južnem in severnem delu, to je na območju vseh treh že omenjenih občin. Na osnovi racionalne izbire je bilo odločeno, da bo kot osnova za preučevanje vojaškogeografskih dejavnikov zajeto območje skupaj z državno mejo, ki je omejeno naravnogeografsko in je naravnogeografska celota.

Iz navedene dvojnosti v omejevanju izhaja, da se naravnogeografske meje ne skladajo z družbenogeografskimi in obratno, zato je treba pri določanju in omejevanju con odgovornosti enotam v bojnih dejstvih nujno odmisлити družbenogeografske meje in se v večini primerov držati naravnogeografskih, vendar pa v primeru Srednjega Posotelja potegnjenih po vrhu orografskih ovir in pregrad, kot so Bohor, Veternik, Orlica in Rudnica.

3.3. Splošne značilnosti, potek in nastanek državne meje

Državna meja med Slovenijo in Hrvaško poteka v Srednjem Posotelju v celoti po reki Sotli. Potek meje je polkrožen; v sotočju Olimščice in Sotle se na zahodu ozemlje Hrvaške najbolj zajeda v ozemlje Republike Slovenije. Dolžina meje, merjena od zaselka Nimno do vhoda v sotesko Zelenjak pri Kunšperku (za ta odsek odgovarja Policijska postaja Šmarje pri Jelšah (ustni vir: Policijska postaja Šmarje pri Jelšah, avgust 1999)), je 32,4 km, medtem ko je zračna razdalja med istima točkama 15,3 km (Interaktivni Atlas, 1999).

Glede na nastanek je meja zgodovinska, saj datira že iz 10. stoletja (Bufon 1996, 49; Grafenauer 1979, 133), etnična, saj razdvaja dve etniji in dva jezika, upravnoadministrativna, saj sosedje z levega in desnega brega Sotle plačujejo davke, se poročajo, rojevajo in sprejemajo mrliške liste iz različnih upravnih enot, z različnimi žigi, v različnih jezikih: eni domovnice, drugi rojstne liste, eni putovnice, drugi potne liste, nato naravnogeografska, ker poteka po reki Sotli, pa tudi politična, saj razmejuje dve sosednji suvereni državi. Politični značaj meje je bil prekinjen samo med letoma 1918 in 1941 ter 1945 in 1991, ko je bila meja po svojem značaju zgolj administrativna meja med Dravsko in Savsko banovino v okviru Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Kraljevine Jugoslavije ter kasneje med dvema federalnima enotama v okviru Federativne ljudske republike Jugoslavije oziroma Socialistične federativne republike Jugoslavije. Med drugo svetovno vojno je tu potekala meja med Tretjim nemškim rajhom in Paveličevo Neodvisno državo Hrvaško. Leta 1970 sem ob mostu pri Atomskih toplicah na levem, hrvaškem bregu Sotle opazil mejnik z napisom NDH.

4. Vojaškogeografske značilnosti državne meje

4.1. Oblika državne meje

Državna meja med dvema suverenima državama je nastala 25. 6. 1991 skladno z določbami Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Bilateralno še ni popolnoma določena, njen potek pa je sporen predvsem na Bistriško-Sotelski ravnici zaradi pred leti regulirane reke Sotle. Meja je vertikalna površina mejne črte, do katere se razprostira suverenost neke države. Mejna črta deli dve sosednji površini. Je točno določena z raznimi bilateralnimi in multilateralnimi dogovori in je označena z mejniki (Marjanović 1983, 66). Meja je torej pri Marjanoviću definirana kot »zid«.

Državna meja razdvaja omejeno tankovsko prehodno ravnino od Podčetrčka do Srebrnika in tankovsko prehodno Bistriško-Sotelsko ravnico, oziroma Kumrovško-Kunšperško polje. Meja je zelo prelomljena z močno izraženimi vboklinami in izboklinami, ker sledi reki Sotli. Zaradi ravnega sveta je reka Sotla v celotnem dolinskem dnu Obsotelja napravila številne okljuje. Najizrazitejše so na Bistriško-Sotelski ravnici na Kunšperškem polju.

Koeficient prelomljenosti meje je 2,12, kar pomeni zelo prelomljeno mejo (Marjanović 1983, 68).

4.2. Relief mejnega pasu

Relief mejnega pasu je dolinski. Na jugu ga sestavlja Bistriško-Sotelska ravnica, ki je obdana z vinorodnimi goricami, katerih slemena so za 150 m višja od njenega dna. Tu se v Sotlo izliva reka Bistrica. Holocenske ravnice se razprostirajo ob reki Sotli in tvorijo na severu med Podčetrčkom in Imenim Podčetrško ter Imensko polje. Povprečni naklon dolinskega dna med Podčetrčkom in Zelenjakom je 0°, kar pomeni popolno ravnino.

Zemeljski pas, ki leži na obeh straneh mejne črte, imenujemo obmejni pas. Njegova širina za vojaškoobrambne potrebe ni določena in je odvisna od konkretnih razmer in potreb (Marjanović 1983, 66). Največja izboklina v obmejnem pasu, kjer se na zahodu sosednja država najbolj zajeda v državno ozemlje Slovenije, je pri Podčetrčku ob sotočju Olimščice in Sotle ter pri Termah Olimia. Tam so na razdalji 100 m trije vzdolžmejni površinski in en vodni komunikacijski snop, in sicer cesta ter obsoteljska železnica na ozemlju Slovenije, mejna reka Sotla ter cesta na ozemlju Hrvaške. Zaradi tesni in 474 m visokega Kostrunovega brega na ozemlju Hrvaške z izgrajenim opazovalnim stolpom je območje vojaško zelo občutljivo ter predstavlja ključno zemljišče. Prednost ima tista stran, ki ga bolje nadzira oziroma prej zasede. Zaradi večje vojaškogeografske kapacitete na slovenski strani ležečega Podčetrškega polja ima prednost slovenska stran.

Največja vboklina v hrvaškem ozemlju sta nekoliko nad dolinsko dno dvignjeno območje gručaste vasi Sedlarjevo in grič Srebrnik (Sv. Križ, kota 327), ki predstavljata ključni zemljišči ter ključna vojaškogeografska objekta in dajeta prednost slovenski strani.

Vzpetina Sveta Katarina (kota 257) na hrvaški strani ima podobne lastnosti kot slovenski Srebrnik, le da je nižja. Naštete vbokline in izbokline predstavljajo naravno močne ključne vojaškogeografske objekte taktičnega pomena. Njihovo obvladovanje pomeni veliko taktično prednost za eno ali drugo stran, ker nudijo ugodne možnosti za izbor močnih položajev in naslonov za bojna delovanja.

Naravnogeografsko mejno odprtino predstavlja celotno dolinsko dno Srednjega Posotelja s smermi, ki vodijo vanj. Taka meja je po definiciji (Marjanović 1983, 69) z vojaškogeografskega vidika v naravnem smislu slaba. Vendar pa njeno branljivost izboljšuje reka Sotla kot mejna reka zaradi svoje tankovske neprehodnosti in drugih splošnih neprehodnih lastnosti. Sotla je zunaj prehodov težko prehodna tudi peš (piščeva osebna izkušnja).

Relief mejnega pasu ima naslednje vojaškogeografske značilnosti:

- absolutna višina: do 327 m,
- višinska razlika: do 152 m,

- prevladujoči nakloni: do 5°,
- lahka prehodnost v vseh smereh,
- zaradi tankovske prehodnosti omogoča uporabo najtežje bojne tehnike, razen tam, kjer so ovire, ki jih povzročajo mikro- in mezooblike reliefa, oziroma reka Sotla kot tankovsko neprehodna ovira,
- maskiranje in zaščita pred jedrsko-kemični bojnimi sredstvi je otežena povsod, razen tam, kjer so zaplate gozda in zastornega rastja,
- relief nudi prednost oklepljenemu napadalcu oziroma branilcu.

4.3. Hidrogeografske in vegetacijske značilnosti državne meje

Reka Sotla kot komunikacija nima nobene vrednosti, ima pa jo kot ovira. Predvsem ob visokem vodostaju jo je mogoče uporabiti kot prenosnika bioloških agensov, pri čemer je zaradi večje poplavnosti hrvaške strani v prednosti slovenska. Reka Sotla je tankovsko neprehodna reka od sotočja z Mestinjščico do vhoda v sotesko Zelenjak, ker ima strm, navpičen, visok in glinast rečni breg, hitrost do 2 m na sekundo ter glinasto in globoko strugo, ki jo obrašča zastorno rastje. Gozd je v dolinskem delu, torej ob meji, v majhnih zaplatah in zato za manever ne predstavlja večje ovire. Gozdne zaplate in zastorno rastje pa je mogoče uspešno uporabiti kot kritje za manjše skupine ljudi, saj v rastni dobi predstavljata odlično masko.

4.4. Komunikacije

Prek mejne črte vodi šest prekmejnih cestnih komunikacij oziroma možnih prehodov, pri čemer pride na kilometer mejne črte 0,26 točke prehoda, na tri kilometre pa 0,78 točke prehoda. To kaže na majhno gostoto možnih prehodov in posledično temu dobro nadzorljivost meje z uporabo relativno majhnih vojaško-policijskih sil. V nekaterih sosednjih državah sodeluje pri nadzoru meje tudi vojska.

Vzdolž meje potekajo večinoma od severa proti jugu štiri vzdolžmejne komunikacije, in sicer:

- cestna Mestinje–Podčetrtek–Sedlarjevo–Bistrica ob Sotli,
- cestna Hum na Sutli–Harina Zlaka–Miljana–Zagorska Sela–Kumrovec–Klanjec,
- železniška Stranje–Podčetrtek–Imeno–Plavič–Kumrovec–Klanjec–Zagreb in
- rečna po mejni Sotli.

Cestni komunikaciji sta dobre kakovosti s 7 m širokim cestiščem in 5 m širokim voznim pasom na slovenski strani ter 5 m širokim cestiščem in 5 m širokim voznim pasom na hrvaški strani. Sta asfaltirani, brez mostov in primerni za prehod težkih vozil in tankov. Če bi bil mejni pas definiran, bi navedeni komunikaciji predstavljali dodatno težavo pri nadzorovanju gibanja ljudi in vozil. To velja predvsem za vzdolžmejno cesto na slovenski strani, kajti kljub prometni oddaljenosti Srednjega Posotelja od glavnih prometnih tokov je po podatkih Geografskega atlasa Slovenije (1998, 233) njena dnevna obremenitev 1685 motornih vozil ter od 11 do 20 parov avtobusov, saj je glavna prometna os Srednjega Posotelja.

Obsotelska železniška proga v času neposredne vojne nevarnosti in v vojni zaradi obmejne lege z vojaško obrambnega vidika nima velike vloge. Njen do 2 m visok nasip je mogoče uspešno uporabiti za zaklonilnike oziroma utrjene predbraniščne položaje.

4.5. Prehodi in objekti ob državni meji

Prek meje potekajo trije uradni mejni prehodi, in sicer:

- meddržavni cestni mejni prehod Imeno (Miljana);
- mednarodni cestni mejni prehod Bistrica ob Sotli (Kumrovec);
- mednarodni mejni prehod za železniški promet Imeno.

Oba cestna mejna prehoda ležita ob reki Sotli. Pred vdorom pehotnih in oklepnomehaniziranih enot sta najvarnejša meddržavni cestni mejni in mednarodni železniški mejni prehod Imeno zaradi mostu kot ovire, čigar nosilnost je komaj 5 t. Mednarodni cestni mejni prehod Bistrica ob Sotli leži ob

železobetonskem mostu z nosilnostjo prek 40 t, kar pomeni zadostno nosilnost za srednje težke tanke, kot sta tanka tip T-84 in T-72 (priročnik za RVS OME 1986, 41).

Možnosti uspešnega nadzora meje z obeh strani povečujejo za opazovanje ugodni vojaškogeografski objekti, kot so Srebrnik, Sedlarjevo, Sveta Katarina (Hrvaška), Plohov breg, Križan Vrh ter Koštrunov breg (Hrvaška), poslabšuje pa ga zastorno rastje ob bregovih Sotle. Za uspešnejši nadzor je mogoče uporabiti lovska opazovališča, ki so postavljena v dolinskem in vzpetem delu obmejnega pasu.

Nadzor državne meje opravljajo skladno z zakonom o nadzoru državne meje policisti Policijske postaje Šmarje pri Jelšah, ki ugotavljajo, da je največ ilegalnih prehodov na Bistriško-Sotelskem polju pri vasi Kunšperk, na območju železniškega predora Zelenjak in pri Atomskih toplicah (sedaj Terme Olimia) oziroma avtokampu, torej na najprehodnejših delih meje. Na območju odgovornosti Policijske postaje Šmarje pri Jelšah je bilo med 1. 1. 1998 in 14. 8. 1999 zabeleženih 124 ilegalnih prehodov, kar je nekajkrat več kot v enakih prejšnjih obdobjih. Prednjačijo državljani Slovenije in Hrvaške, sledijo pa državljani vzhodnoevropskih držav in držav bivše Jugoslavije (vir: Policijska postaja Šmarje pri Jelšah, 14. 8. 1999).

Za ilegalne prehode prek meje je mogoče uporabiti tudi železniški most prek Sotle pri vasi Golobinjek, cestnega pri gručasti vasi Sedlarjevo in pri razloženi vasi Dekmanci ter brv pri naselju Ples.

V obmejnem pasu 500 m od meddržavnega mejnega prehoda Imeno je vzletišče »Imeno« Podčetrtek, namenjeno za športne in druge dejavnosti. Dimenzije vzletno-pristajalne steze so 610 krat 30 m, teren je travnat (vir: Falcon Air 1999, 2; URSZP 1999, 2). Vzletišče je zaradi obmejne lege ob neposredni vojni nevarnosti in v vojni občutljivo za napade iz razdalje, saj je od Krapine oddaljeno približno 21 km, kar je v dometu havbice 155 mm M-2, ki ima skrajni domet 23.514 m (Priročnik za RVS OME 1986, 43), od Zagreba pa 40 km (Interaktivni atlas Slovenije 1999).

4.6. Narodnostne značilnosti obmejnega pasu

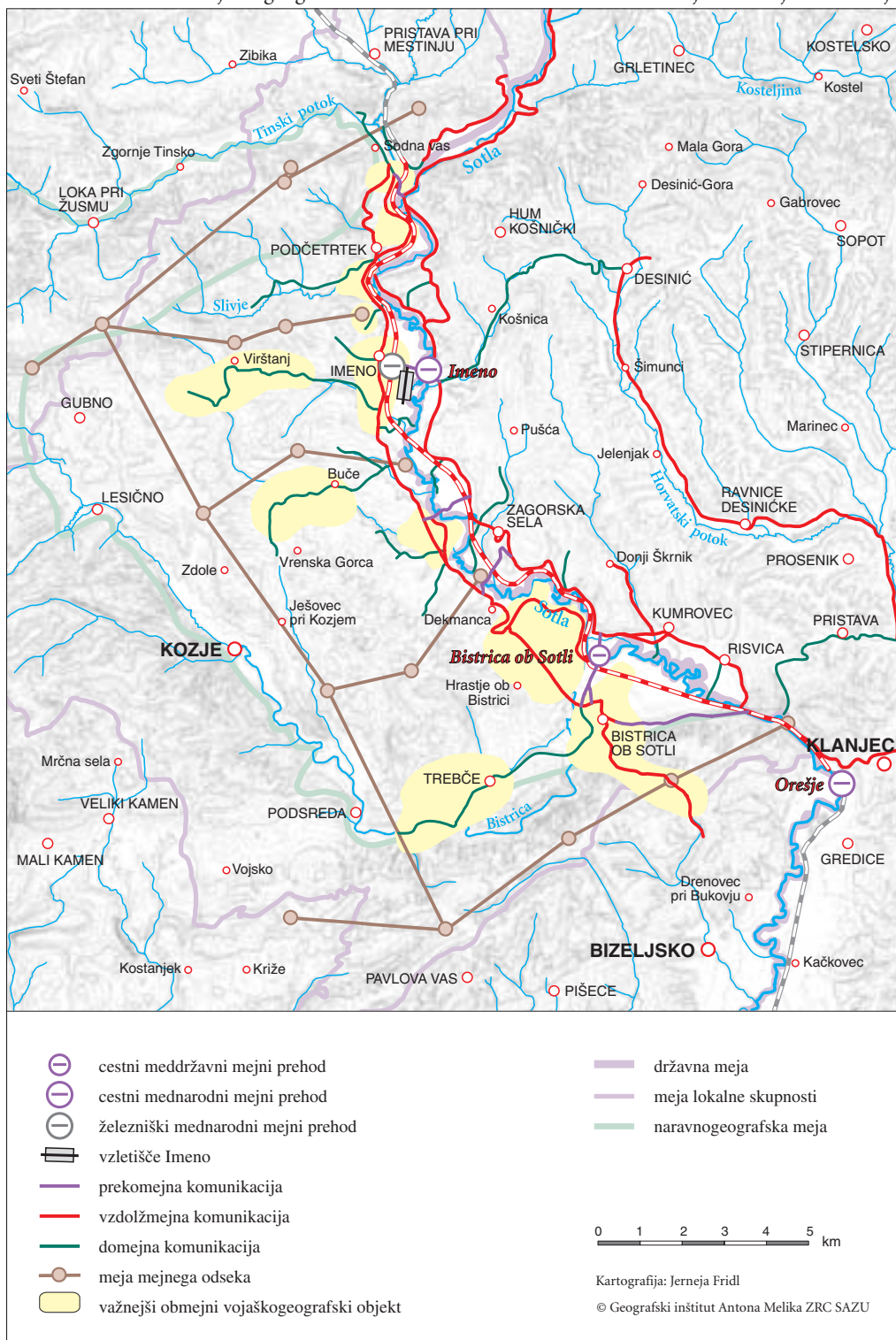
Narodnostna slika prebivalstva je v obmejnem pasu, torej v Obsotelju, drugačna kot v ostalem Srednjem Posotelju, kjer je 96 % Slovencev. Na najbolj občutljivejših obmejnih območjih kot so naselja Podčetrtek, Imeno in Bistrica ob Sotli, je do 10 % prebivalcev iz bivših jugoslovanskih republik (Belec 1996, 55), kar lahko negativno vpliva na varnost pri izvajanju vojaškoobrambnih dejavnosti. Podobne negativne varnostne vplive ima lahko do 5 % dvolastnikov zemljišč s stalnim prebivališčem na Hrvaškem (Belec 1996, 56).

Verbalno komuniciranje s prebivalstvom, ki govori kozjansko-bizeljsko narečje (Logar in sodelavci, zemljevid slovenskih narečij, 1986), ne predstavlja problemov.

5. Mejni odseki

Kljub podobnostim v vojaškogeografskih značilnostih in občutljivosti za prodore v notranjost države bi bilo mogoče določiti, gledano z vidika prehodnosti oziroma uspešnejšega nadzora državne meje, naslednje mejne odseke:

- **Bistriškosotelski** mejni odsek z mejo od vključno Dekmanca–Srebrnik (Sv. Križ, kota 327)–Polje pri Bistrici ob Sotli do vključno vhoda v sotesko Zelenjak, po globini pa prelaz Trebče s ključnima vojaškogeografskima objektoma gričem Srebrnikom (Sv. Križ) in prelazom Trebče,
- **Sedlarjevski** mejni odsek z mejo vključno od Prelasko–Sedlarjevo do izključno Dekmanca, po globini pa Vrenska Gorca z naseljema Sedlarjevo in Buče kot s ključnima vojaškogeografskima objektoma,
- **Imenski** mejni odsek z mejo vključno od Sv. Križa (kota 290)–Imeno–Golobinjek do izključno vasi Prelasko, po globini pa Virštanj s ključnimi vojaškogeografskimi objekti Imeno, Sv. Križ in Virštanj,
- **Podčetrški** mejni odsek z mejo od izključno kraj Sodna vas–Podčetrtek do izključno Sv. Križa (kota 290), po globini pa Olimje s ključnimi vojaškogeografskimi objekti Sodna vas, tesen pri Atomskih toplicah (Terme Olimia) ter sotočje Olimščice in Sotle.

Vsem štirim mejnim obrambnim odsekom četne oziroma odredne ravni oziroma kapacitete so skupni reka Sotla kot ovira in prehodi prek nje, dalje za obrambo zelo ugodni vojaškogeografski objekti taktičnega pomena, nato lega v obsegu taktičnih smeri za nadaljnji prodor v notranjost države ter povprečen naklon zemljišča do 10°. Omenjeni mejni obrambni odseki se razlikujejo predvsem po pomenu smeri in tankovske prehodnosti zemljišča, med katerimi je najvažnejši Bistriškosotelski mejni odsek, ostali so manj pomembni.

6. Sklep

Državne meje razdvajajo, ločujejo ali združujejo. Na obeh straneh reke Sotle so ljudje doživljali skozi zgodovino podobno usodo. Nekaj vojaškozgodovinskih dejstev (Grafenauer 1979, 240–316):

- turški vpadi: leta 1473 Podsreda, leta 1474 Pilštanj, Žusem, Podčetrtek, Kozje, leta 1475 območje med spodnjo Savinjo in Sotlo, leta 1476 Podsreda, leta 1479 območje od Brežic do Pilštanj, leta 1494 Pilštanj, Planina, Žusem;
- kmečki upori (vojne): leta 1515 vseslovenski kmečki upor: padec gradov Kunšperk, Podsreda, Pilštanj, Podčetrtek, leta 1573 hrvaško-slovenski kmečki upor pri Šempetru pri Kunšperku (danes Bistrica ob Sotli), uničen oddelek 600 mož pod vodstvom Ilije Gregorića, leta 1644 lokalni kmečki upor v Bistrici ob Sotli zoper župnika.

Meja ob Sotli ljudi nikoli ni preveč ločevala in razdvajala, kvečjemu jih je združevala (samo v vasi Kunšperk je več kot polovica zakonov mešana) in zbliževala, tudi pri tihotapljenju. Zanimivo je, da je bilo po navedbah domačinov tihotapljenja živine in lesa pred vzpostavitvijo državne meje celo več kot potem.

Srednje Posotelje, ki nima nima vplivnega središčnega naselja, je kot obmejna regija razvojno in prometno zapostavljeno.

7. Viri in literatura

- Belec, B. 1996: The Slovene-Croatian Border – an Example of Cross-border Links in Northeastern Slovenia. A Gateway to Central Europe. Ljubljana.
- Bratun, Z. 1998: Razmerje prostor in zemljišče. Vojsvo. Ljubljana.
- Bufon, M. 1996: Slovenia – A Central European Border Country. A Gateway to Central Europe. Ljubljana.
- Gams, I. 1998: Geografske značilnosti Slovenije. Ljubljana.
- Grad, K. 1967: Geologija Kozjanskega. Geografski zbornik 10. Ljubljana.
- Grafenauer, B. 1979: Zgodovina Slovencev. Ljubljana.
- Ilešič, S. 1958: Geografija, Slovenija. Enciklopedija Jugoslavije. Zagreb.
- Ilešič, S. 1974: Sotelsko-Voglajnska regija. Voglajnsko-Sotelska Slovenija. Ljubljana.
- Južnič, S. 1987: Antropologija. Ljubljana.
- Marjanović, R. 1983: Opšta vojna geografija sa europskim ratištem. Beograd.
- Melik, A. 1958: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Slovenija 2. Ljubljana.
- Pavšek, M. 1997: Srednjesotelsko gričevje. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (urednika) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Pižorn, E. 1999: Obrambnogeografsko vrednotenje Srednjega Posotelja. Diplomsko delo, Katedra za obramboslovje Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

Slika 1: Mejni odseki.

Pižorn, E. 2000: Obrambnogeografsko vrednotenje Srednjega Posotelja. Dela 15, Vojaška geografija v Sloveniji. Ljubljana.

Žabkar, A. 1999: Geostrateški položaj Slovenije v 20. stoletju. Geopolitični in geostrateški položaj RS, Gradivo s posveta 26. 1. 1999. Ljubljana.

Žagar, M. 1967: Kozjansko. Geografski zbornik 10. Ljubljana.

8. Summary: The military-geographical evaluation of Slovenian-Croatian border in the Srednje Posotelje region

(translated by Alenka Medved)

With Slovenia's independence in the 20th century the question of border has been actualised. This time it is the question of the southern and southeastern border, i. e. the still undertermined state border with Croatia. With the accession of Slovenia to the European Union this border will become the external border of the European Union. Up to now it has not been evaluated from the viewpoint of military defence.

Using a method by Marjanović, to some extent modified and adjusted, the evaluation of the state border in Srednje Posotelje has been made by evaluating seven military – geographical factors.

Srednje Posotelje – a border mezzo-region of the Pannonian Plain – spreads between the rivers Sotla and Bistrica. According to Gams it lies in the South-East of Slovenia or as a potential battlefield, according to Žabkar, on the eastern Slovenian theatre of operations. It has an area of 101 km², which is 0,5% of the territory of the Republic of Slovenia. The state border between the Republic of Slovenia and the Republic of Croatia in Srednje Posotelje runs along the river Sotla and is approximately 32 km long. Due to the almost horizontal valley floor the river Sotla makes distinct meanders, as a result the course of the border is semicircular and winding. According to its characteristics the border is a historical, national (ethnic), linguistic, administrative, physical – geographical, and from the 25. 06. 1991 a state border between two states.

The landform of the borderland consists of the Bistriško-Sotelska ravnica plain and the Podčetrško and Imensko polje fields. The tank unit passable plain Bistriško-Sotelska ravnica and restricted tank unit passable field Imensko polje are separated hill Sv. Križ and the dense settlement Sedlarjevo. Both rise above alluvial plain and represent the key military-geographical objects for the military defence of Srednje Posotelje.

From the junction with the river Mestinjščica on the Nord to the entrance into Zelenjak strait in the South, the river Sotla is a tank-units-impassable and unfordable obstacle, because it has a high and steep clay river bank, covered by vegetation, a deep clay river bed, and a stream velocity of 2 m/s. The forests along the border are extremely fragmented and therefore do not present an obstacle for manoeuvre. In the growing seasons the forests can be, like vegetation adjacent to the river, used for masking small units. Six across-border communications or potential border-crossings lead across the demarcation line, and along the demarcation line there lead four along-border communications. Three border-crossings have been determined. On the most delicate border areas, such as the settlements Podčetrtek, Imeno and Bistrica ob Sotli, 10% of the population are from the republics of former Yugoslavia, and this fact can have negative influences on the security of military-defence activities. As far as the passability and controllability of the border is concerned, it would be possible to determine five border sections that include the river Sotla belt to the watershed between the Sotla and Bistrica rivers, i. e. on the ridgeline Trebče–Vrnska Gorca–Virštanj–Imeno.

The border on the river Sotla has never divided the people on the both sides. It, however, contributed significantly to the fact that the entire border area is, as far as development and traffic are concerned, neglected.

METODE

DETERMINATION OF TEXTURE OF TOPOGRAPHY FROM LARGE SCALE CONTOUR MAPS

AUTHOR

Zdeněk Máčka

Naziv: M. Sc., physical geographer

*Naslov: Institute of geonics – Branch Brno, Academy of science of the Czech Republic, Drobného 28,
613 00 Brno, Czech Republic*

E-pošta: macka@geonika.cz

Telefon: 420 5 45422728

Faks: 420 5 578031

UDC: 556.5:528.9(437.1/.2)

COBISS: 1.02

ABSTRACT

Determination of texture of topography from large scale contour maps

Accurate quantitative data are the crucial premise for the analysis of drainage network geometry and topology. The article deals with the methodological procedure of relief texture (drainage density) determination from large scale contour maps. Cartographic data sets of drainage network characteristics for twenty third order basins located at the SE margin of the Bohemian Massif (Czech Republic) were compared with the actual drainage network length identified in the field.

KEY WORDS

erosional topography, channel network geometry, relief texture, drainage density, channel network length, paired t-test, Bohemian Massif, Czech Republic

IZVLEČEK

Določanje razčlenjenosti površja s topografskih zemljevidov velikega merila

Kakovostna analiza rečnega omrežja temelji na natančnih podatkih. V članku je opisan metodološki pristop preverjanja natančnosti izrisa rečnega omrežja na topografskih zemljevidih merila 1 : 25.000. Primerjava med izrisom na zemljevidu in stanjem na terenu je bila opravljena v dvajsetih porečjih drugega in tretjega reda na jugovzhodnem robu Češkega masiva.

KLJUČNE BESEDE

erozijsko površje, omrežje strug, reliefna razčlenjenost, gostota vodnih tokov, dolžina strug, preizkus parov (parni t-test), Češki masiv, Češka

Uredništvo je prispevek prejelo 4. julija 2001.

1. Introduction

The relief texture was first defined by Johnson (1933) as a mean size of topographic units the landscape is composed of. In other words, the term expresses the measure of landscape dissection into respective morphological units, allowing – with regard to its relatively general definition – the utilisation of numerous morphometric characteristics for its quantification. In this paper, the meaning of this term was restricted to describe only the landscapes predominantly modelled by fluvial erosion and is understood as a measure of erosional dissection by the drainage network consisting of perennial as well as ephemeral channels. It is therefore in this sense the synonym to drainage density or stream frequency (Horton 1945) or possibly texture coefficient (Smith 1950).

There is no doubt that a characteristic most frequently used to quantify the relief texture is drainage density. A cartographic method (contour crenulation method) often utilised to determine the drainage density is the interpretation of contour delineation on large scale topographic maps; valleys are on the maps indicated by blue lines (perennial channels) and by contour crenulations (ephemeral channels). A relatively objective method of channel network delineation from the topographic maps was proposed by Bauer (1980).

Apart of a wide range of natural variables, the value of the detected drainage density depends also on a scale of the map used and on the precision of map plot. The determination of realistic drainage density values is directly proportional to the precision of channel network delineation from the map with special regard to the number and length of first order streams. Accurate quantitative data are the crucial premise for the analysis of drainage network geometry and topology. The paper aims at finding the measure of distortion of the drainage density values due to the map generalisation and inaccuracy, making use of a sample of twenty second and third order drainage basins situated at the eastern margin of the Bohemian Massif (eastern part of the Czech Republic), (see figure 1).

The verification of contour crenulation method, in the conditions of erosional topography on metamorphic rocks of the Bohemian Massif was based on a comparison of the channel network length measured from the topographic maps on a scale 1:25,000 and channel network length detected in the field where channels missing on the map were added. The statistical significance of the differences in the length of the channel network recorded from the map and measured in the field was then tested by the paired t-test. The verification of sufficient accuracy of large and medium scale topographic maps for representing the natural channel networks and other parameters of fluvial morphometry appears especially necessary where large amount of fluvial data must be collected without possibility to check fluvial processes and morphology directly in the field.

2. Significance of drainage density for the evaluation of morphology and processes in a drainage basin

Drainage density (D_d) is defined by the equation $D_d = \Sigma L / A_d$ where ΣL is the total length of the channel network and A_d is the drainage basin area; drainage density is considered to be one of the most important single characteristics describing the morphology and processes operating within the drainage basin. The reason is that the drainage density, as a measure of drainage basin surface dissection by streams (either perennial or ephemeral), joins the morphological attributes and operating processes in a drainage basin. On the one hand, the drainage density is a result of interacting factors controlling the surface run-off, on the other hand, it is itself influencing the output of water and sediment from the drainage basin.

Drainage density is controlled by two groups of factors. The first one includes the set of variables determining the amount and properties of precipitation falling onto the earth surface, the second one includes variables influencing further distribution of water over the earth surface and its availability

for the performance of erosional work (Knighton 1984). The first group therefore relates to climate while the second one to the joint influence of topography, lithology, soils and vegetation cover.

The effects of climate on the surface run-off are both direct and indirect, the climate itself being the most important variable affecting the actual value of drainage density. The indirect influence of climate functions through the impact on the development of soils and vegetation. The highest values of drainage density may be found in the areas of poor vegetation cover and its value diminishes with increasing share of surface covered with plants (Melton 1957). The maximum values of drainage density are to be found in semiarid regions and are decreasing both towards the more arid environment due to the lack of precipitation as well as to the more humid environment due to the increased protection of earth surface with vegetation. By means of its influence on soils and vegetation the climate is a dominant factor both on global and regional scale. The local variability in drainage density then may be ascribed to the set of topographical and lithological factors (Gregory and Gardiner 1975). In the direct way the climate operates through the precipitation – its amount, seasonal pattern and mainly intensity.

Particularly important factors of the second group are those of rock permeability and resistance to the weathering and erosion. The rock permeability affects the surface/subsurface run-off ratio. The less permeable rocks with the lower infiltration capacity are being usually accompanied with the higher drainage density. Carlston (1963) stated that under the identical conditions of relative relief and climate the higher drainage density occurs on the less resistant lithology.

Precipitation induces in a drainage basin the surface run-off which transport, together with relative relief as a source of potential energy, sediments to the outlet of the basin. It is empirically proved that areas with highest values of drainage density, which may be found in semiarid climatic zone, display the largest quantities of removed sediment at the drainage basin outlet (Langbain and Schumm 1958). The large volumes of sediment at the drainage basin outlet indicate the dynamic development and high effectiveness of the drainage network.

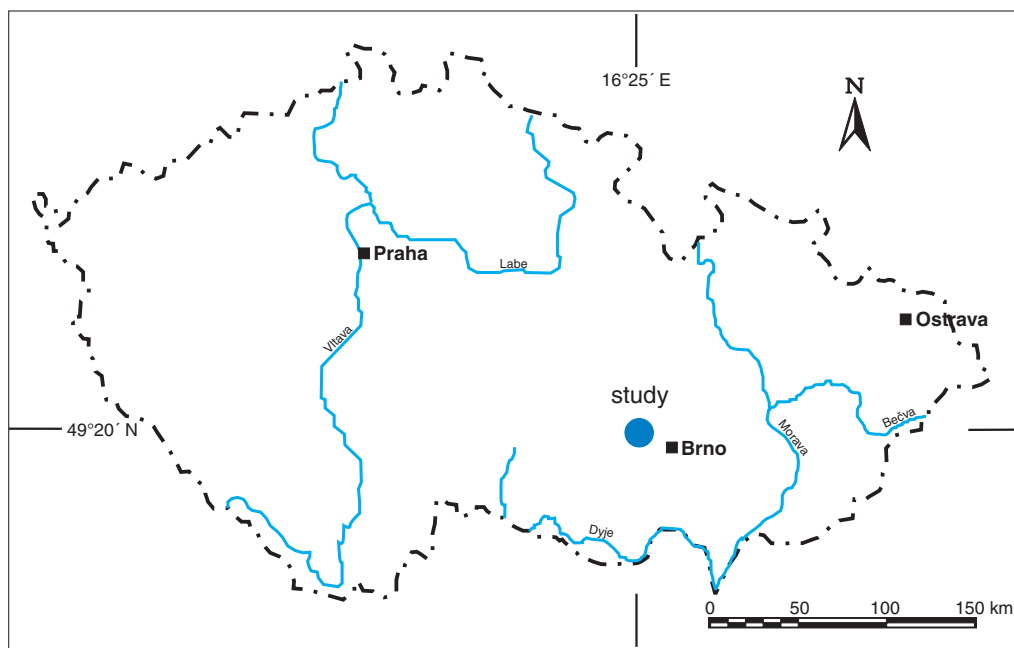

Figure 1: The location of the area under study within the territory of the Czech Republic.

The drainage density holds a central position within the fluvial system, the reason being the fact it may be considered on the one hand the result of the drainage basin input variables on the other hand it determine the quantity and intensity of the output variables (water, sediment) from the drainage basin. While conditioning the run-off characteristics in the shorter time spans, the drainage density itself is being affected by the environmental variables through the run-off characteristics in the longer time spans (Knighton 1984). Melton (1958) claims that the channel network is capable of reaching the state of equilibrium by adaptation to the prevailing conditions of climate, vegetation, lithology and soils.

3. Testing the procedure of drainage density determination from topographic maps

The first stage of verification procedure included the measuring of drainage network length and drainage basin area of twenty selected basins of the second and third order (Strahler 1952), situated in the Sýkořská hornatina (Highlands) and Deblínská vrchovina (Highlands) at the south eastern margin of the Bohemian Massif (SE Czech Republic), from the 1:25,000 topographic maps. The obtained drainage network lengths included streams indicated on the map with blue lines (perennial streams) as well as contour crenulations (ephemeral streams). The drainage network length was measured from

Table 1: The values of channel network length and drainage density in twenty selected drainage basins of second a third order within the geomorphological units Sýkořská hornatina (highland) and Deblínská vrchovina (highland, SE margin of Bohemian Massif), parameters measured from the map (explanation of symbols: SO – stream order according to Strahler, N – number of stream channels, A – drainage basin area, ΣL_{ch} – length of perennial streams network, ΣL_s – channel network length, D_d – drainage density, F_s – stream frequency).

No.	SO	N	A (km ²)	ΣL_{ch} (km)	ΣL_s (km)	D_d (km/km ²)	F_s (n/km ²)
1	3	12	2.258	2.125	4.800	2.126	5.3
2	3	9	1.008	1.375	3.325	3.299	8.9
3	3	23	5.906	4.950	12.000	2.032	3.9
4	3	11	2.520	2.600	5.300	2.103	4.4
5	3	29	9.602	11.450	24.475	2.549	3.0
6	3	61	13.598	17.700	43.000	3.162	4.5
7	3	14	2.174	2.500	6.800	3.129	6.4
8	3	10	0.945	1.150	3.775	3.995	10.6
9	3	12	0.383	0.000	2.550	6.654	31.3
10	3	12	0.782	0.600	3.975	5.081	15.3
11	3	10	3.848	3.700	8.150	2.118	2.6
12	3	7	4.090	2.900	3.150	0.770	1.7
13	3	13	3.444	4.100	8.150	2.366	3.8
14	3	11	2.394	2.650	5.650	2.360	4.6
15	2	6	2.347	4.650	6.800	2.898	2.6
16	3	15	2.357	3.950	8.975	3.807	6.4
17	3	13	1.250	0.900	5.750	4.602	10.4
18	3	29	3.712	7.150	14.400	3.880	7.8
19	3	15	2.877	2.750	8.450	2.937	5.2
20	2	6	0.882	0.000	4.000	4.535	6.8

the map according to recommendations of Bauer (1980). The stream channels were included into the drainage network if the contour lines contained the angle less than 120° and the valley was indicated at least by two contour lines distorted in the same direction. The stream channels meeting these criteria but not continuing in the lower part of the hill slope were also included to the drainage network and linked to the nearest stream channel of higher order.

The second stage included a field inspection of the studied drainage basins and the mapping of missing streams, which were not drawn in the maps. In the majority of cases these missing forms were gullies – small ephemeral stream channels of first order, exceptionally creating small channel systems of second order. In the smaller number of cases larger but short dry valleys were found at the periphery of drainage network by field inspection, which were not indicated on the topographic maps. They were in all cases the first order stream channels.

The paired t-test was used to check the significance of differences between the drainage density values obtained by the two methods; the mean values of both data sets were compared. For testing were used pairs of drainage density values for all drainage basins measured from the map and found in the field (see table 1 and table 2). The testing was made for the two variant cases: a. cross-testing of data from maps against data from the field, b. cross-testing of data from maps against data from the field, when length of gullies was excluded from the channel network. The reason for excluding slope gully systems from calculations in the second case of testing was the different character of morphology and processes operating within these small erosional forms. They differ from ordinary valleys both peren-

Table 2: The values of channel network length and drainage density in twenty selected drainage basins of second a third order within the geomorphological units Sýkořská hornatina (highland) and Deblínská vrchovina (highland, SE margin of Bohemian Massif), parameters measured in the field (explanation of symbols: SO – stream order according to Strahler, N – number of stream channels, ΣL_s – channel network length, ΣL_{s+g} – channel network length including gullies, D_d – drainage density, D_{d+s+g} – drainage density including gullies, F_s – stream frequency, F_{s+g} – stream frequency including gullies).

No.	SO	N	ΣL_s (km)	ΣL_{s+g} (km)	D_d (km/km ²)	D_{d+s+g} (km/km ²)	F_s (n/km ²)	F_{s+g} (n/km ²)
1	3	20	4.800	5.550	2.126	2.458	5.316	8.859
2	3	12	3.455	3.455	3.428	3.428	9.921	11.905
3	4	48	14.500	15.350	2.455	2.599	3.894	8.127
4	3	16	5.790	6.040	2.298	2.397	5.159	6.349
5	4	61	24.815	27.545	2.584	2.869	3.020	6.353
6	4	91	43.510	44.780	3.200	3.293	4.486	6.692
7	3	53	6.975	9.705	3.209	4.465	6.441	24.385
8	2	6	2.700	2.700	2.857	2.857	6.349	6.349
9	2	5	1.350	1.350	3.523	3.523	13.046	13.046
10	3	9	1.725	3.425	2.205	4.378	3.835	11.505
11	3	12	8.500	8.800	2.209	2.287	2.599	3.118
12	3	11	2.850	3.400	0.697	0.831	2.201	2.690
13	3	19	8.925	9.255	2.591	2.687	4.646	5.517
14	3	18	6.150	6.585	2.569	2.751	4.595	7.519
15	3	16	7.160	7.945	3.051	3.386	2.131	6.818
16	3	15	8.975	9.200	3.807	3.903	5.515	6.363
17	3	11	4.325	4.325	3.461	3.461	8.003	8.804
18	3	44	12.975	15.725	3.496	4.237	7.274	11.854
19	3	14	6.500	6.800	2.259	2.364	3.823	4.866
20	3	11	2.300	4.400	2.608	4.989	3.401	12.472

nial and ephemeral by their size, i. e. by the volume of material removed from the earth surface during the erosional history of the drainage basin. Further difference is in the character of operating processes, while gullies are predominantly modelled by concentrated flow of water during storm or snowmelt events of sufficient magnitude, the morphology of the valley forms is a result of a joint action of stream channel and hill slope processes. Thus, the valley form consists at least from two mutually linked sub-systems: the stream channel sub-system and hill slope sub-system. In contrast, gullies are rather forms with more simple functioning, the dominating process being the linear run-off. However, in spite of their smaller dimensions gullies play an important role in the dynamics of the contemporary landscape evolution being the indicator of crossing the threshold conditions and start of the new phase of drainage network expansion (Schumm and Hadley 1957; Patton and Schumm 1975). Further, the active gullies supply the stream beds of larger streams with large quantities of eroded material. These are the reasons for separate testing of data sets with gullies included and excluded.

The mean drainage density deviation for twenty drainage basins under study between map and field data when gullies were included was 0.607 km/km^2 ; when gullies were not included 0.596 km/km^2 . Testing at the significance level 5% proved that deviation is too large to be of an accidental character and thus there is a statistically significant difference between both data sets. In the second case, when length of gullies was not included to the drainage density values, the statistical insignificance of the deviation between data sets was proved. The results of testing indicate the necessity of differential approach to the delimitation of channel networks according to a purpose for which it is conducted. The drainage network delimitation from the topographic maps of the scale 1:25,000 proved to be a good tool for regional analysis of variability in drainage network geometry (e. g. texture of relief). On the other hand, when process oriented research of channel network systems should be undertaken (e. g. balance of sediment output from the drainage basin), it would be necessary to conduct time consuming field mapping of erosional topography at least at the scale 1:10,000.

4. Erosional dissection of studied drainage basins

The field reconnaissance of the studied drainage basins showed some interesting facts about the evolution of erosional dissection of the SE margin of Bohemian Massif (Sýkořská hornatina (highland) and Deblínská vrchovina (highland)). The following comments concern mostly the morphology and development of gullies.

- In some of the studied drainage basins the evolution of gully systems reached the higher stage of progress. Gullies create locally simple branching networks. If the gully systems are included to the overall drainage network, they may significantly change its geometric and topological characteristics (see table 2 and figure 3).
- Gullies are not randomly distributed within the drainage basins but rather concentrated at particular areas. Thus, values of drainage density varies considerably from place to place and local values of drainage density may exceed many times the average value for the whole drainage basin. Extensive systems of gullies are usually developed in the closures of larger valley forms, which may be caused by the concentration of surface run-off by the funnel effect in some types of valley closures (Knigh-ton 1984; Karásek 1990). The higher concentration of gullies may similarly occur at the concave valley slopes of incised meander bends.
- A frequent phenomenon, occurring particularly within the valleys of perennial streams of the Deblínská vrchovina (highland), is the presence of broad shallow valleys with gently inclined slopes in the upper reaches of streams, gradually deepening and with steeper slopes in the downstream direction. Gullies occur mainly on the gentle slopes in the upper reaches of streams at the periphery of the drainage network where the cover of deluvial sediment is quite deep. The frequency of gullies diminishes towards the steeper slopes of internal parts of drainage network, where deluvial cover is shallow, and where

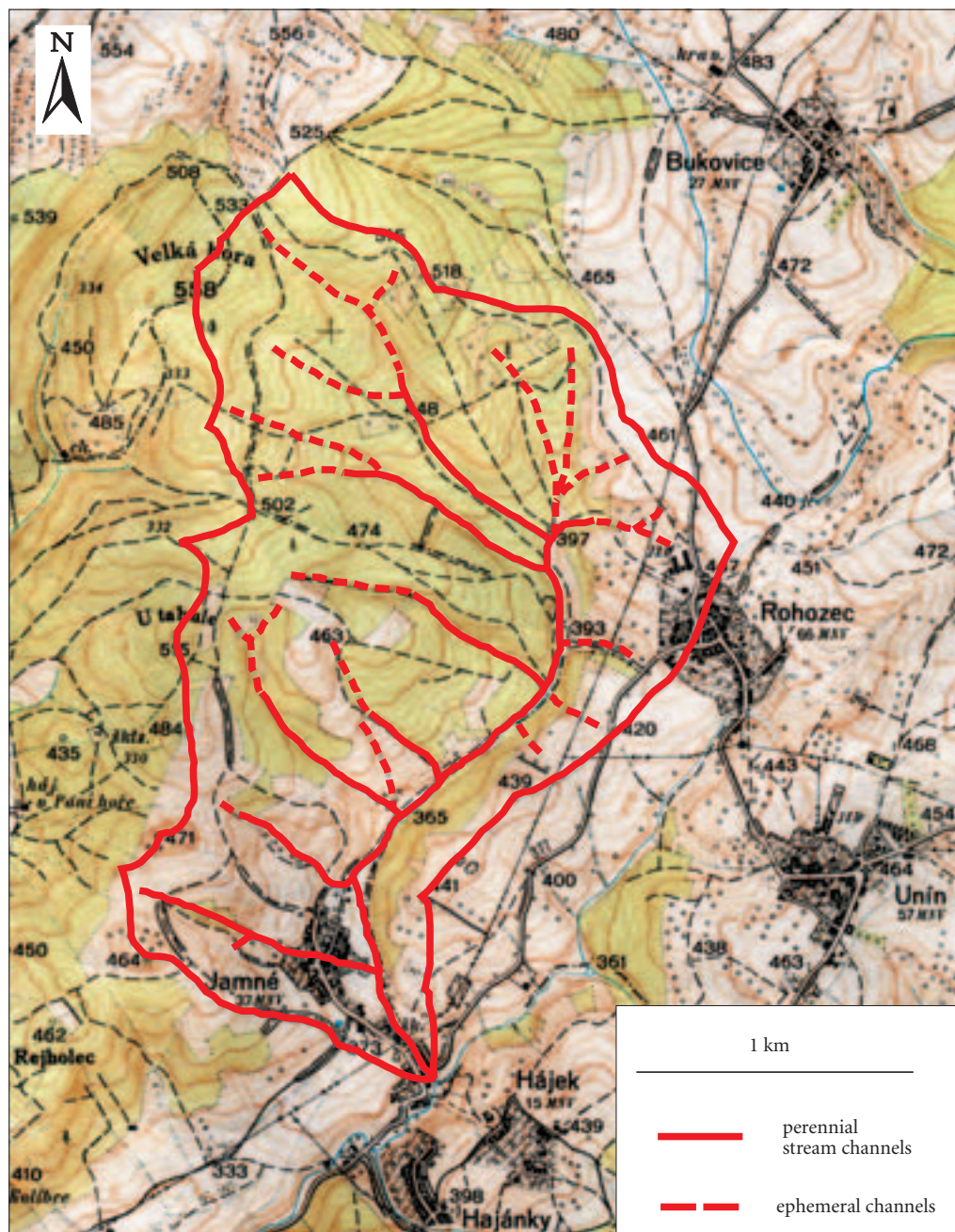

Figure 2: An example of the drainage network delineation from the topographic map 1:25,000 (General map of the Czech Republic, sheet 24-321). The picture illustrate the drainage basin of the third order in the Sýkořská hornatina (highland) bounded with its drainage divide. During the field survey missing dry valleys and gullies are added to the basic skeleton of the drainage network delineated from the map.

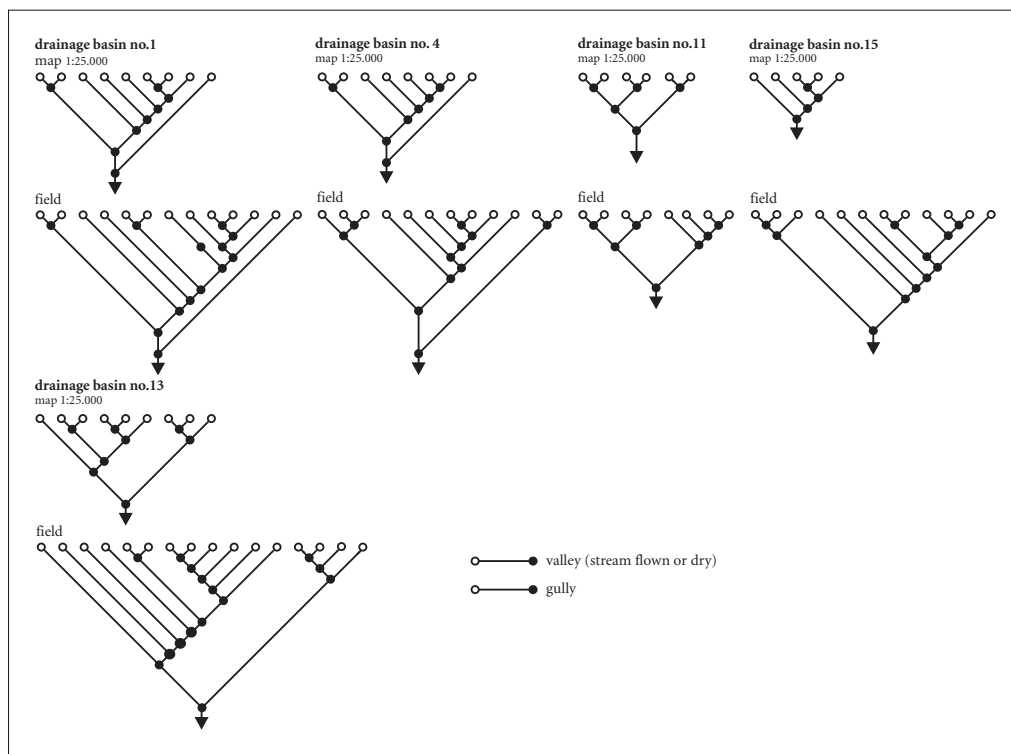

Figure 3: Diagrammes illustrating the differences in the drainage topology of five selected drainage basins when using two different methods of drainage delineation: cartometric from the topographic maps scale 1:25,000 and by reconnaissance in the field.

rock outcrops becomes the dominant feature of the valley slope morphology. Gullies as a concave elements of drainage basin morphology and rock outcrops as a convex elements play an important role in the balance of material fluxes over the slopes and through the drainage network of Deblínská vrchovina (highland). These two types of slope elements, disturbing the continuity of smooth slope surface, supply stream channels with a considerable amounts of sediment. Gullies becomes due to their relatively high gradients powerful streams when containing water and perform erosion and transport of large volumes of fine grained sediment. This sediment then becomes a part of suspended load of perennial stream channels (compare Casalí, López and Giráldez 1999). The slopes of stream valleys are usually lithologically uniform, built by only one type of rock; in this situation the rock outcrops are not in the condition of equilibrium, since the material is being removed more rapidly from their surface than from the surrounding parts of slope which are less inclined. These non-equilibrium parts of slopes supply stream channels with coarse clastic sediment, which becomes part of their bedload.

- Some of the gullies exhibit a certain measure of sinuosity.
- Valleys of some perennial streams show signs of the polycyclic development (especially smaller brooks). On the longitudinal profiles and cross profiles of these valleys are detectable traces of two or three erosional cycles (knickpoints, abrupt changes of valley slope inclination), which have produced the valley-in-valley effect on some streams. The recent erosional development of small drainage basins within the studied orographical units resulted rather from internal causes, e. g. land use changes in historical period (deforestation, cultivation of arable land) or possibly from local fluctuations of stream

channel bed levels of higher order streams connected with episodic scour and storage of bedload induced e. g. by building of weirs. The above mentioned erosional events may be hardly assigned to tectonically or climatically induced phases of stream channel incision.

- Bottoms of some dry valleys are at the present time activated by the new generation of incisions (gullies), which appeared as a consequence of backward erosion from the lower reaches of valleys. Frequently, ephemeral springs appear in the upper reaches of these incisions supplying them with water in wetter periods of the year.

5. Conclusion

The length of the drainage network of twenty second and third order basins in the Sýkořská hornatina (highland) and Deblínská vrchovina (highland) was studied in order to test the validity of the commonly utilised procedure of the drainage density delineation from topographic maps on a scale 1:25,000 in the physiographic conditions of SE margin of Bohemian Massif. The length of drainage network was measured: a. on the topographic map 1:25,000, when blue lines (perennial streams) and contour crenulations (ephemeral streams) was included to the drainage net, b. in the field, when additional dry valleys and gullies missing on the topographic map 1:25,000 were inserted to the working map on the scale 1:10,000 and their length was measured by the survey tape.

The cross-testing was made between the data sets obtained from the map and from the field for variant cases with and without gullies included to the field data set. The results of testing by the paired t-test proved a good agreement between drainage densities obtained from the map and from the field when gullies were not included to the data set from the field (significance level 5%). When length of gullies was included to the data set from the field, testing proved statistically significant difference between data sets, which could not be caused by random factors. The testing proved that the drainage density values detected cartographically from the topographic maps on the scale 1:25,000 provide a sufficiently precise image of the actual situation in the field. It seems more convenient to neglect the gullies when processing the inter-regional comparisons of drainage density values and drainage network geometry due to their different morphology and operating processes. The specific controlling variables which cause non-random distribution of gullies, thus great local variability in gully density could distort results of an inter-regional analysis. On the other hand, when detailed local analysis of erosional dissection (relief texture) of a basin is required e. g. for purposes of sediment supply investigations, it is necessary to conduct the field research on the scale at least 1:10,000.

6. References

- Bauer, B. 1980: Drainage density – an integrative measure of the dynamics and the quality of watersheds. *Zeitschrift für Geomorphologie* 24. Berlin.
- Carlston, C. W. 1963: Drainage density and streamflow. US Geological Survey Professional Paper 422C. Denver.
- Casalí, J., López, J. J., Giraldez, J. V. 1999: Ephemeral gully erosion in southern Navarra (Spain). *Catena* 36. Amsterdam.
- Gregory, K. J., Gardiner, V. 1975: Drainage density and climate. *Zeitschrift für Geomorphologie* 19. Berlin.
- Horton, R. E. 1945: Erosional development of streams and their drainage basins: hydrophysical approach to quantitative morphology. *Geological Society of America Bulletin* 56. Boulder.
- Johnson, D. 1933: Available relief and texture of topography. *Journal of Geology* 41. Chicago.
- Langbain, W. B., Schumm, S. A. 1958: Yield of sediment in relation to mean annual precipitation. *Transactions of the American Geophysical Union* 39. Washington.

- Karásek, J. 1990: O tvarech uzávěrů erozních rýh. Zprávy krajského vlastivědného muzea Olomouc 263. Olomouc.
- Knighton, D. 1984: Fluvial forms and processes. London.
- Melton, M. A. 1957: An analysis of the relations among elements of climate, surface properties, and geomorphology. Office of Naval Research, Geography Branch, project NR 389-042, technical report 11. Washington.
- Melton, M. A. 1958: Correlation structure of morphometric properties of drainage systems and their controlling agents. Journal of Geology 66. Chicago.
- Morisawa, M. 1957: Accuracy of determination of stream lengths from topographic maps. Transactions of the American Geophysical Union 38. Washington.
- Patton, P. C., Schumm, S. A. 1975: Gully erosion, northwestern Colorado: a threshold phenomenon. Geology 3. Boulder.
- Schumm, S. A., Hadley, R. F. 1957: Arroyos and the semiarid cycle of erosion. American Journal of Science 255. New Haven.
- Smith, K. G. 1950: Standards for grading texture of erosional topography. American Journal of Science 248. New Haven.
- Strahler, A. N. 1952: Hypsometric (area-altitude) analysis of erosional topography. Geological Society of America Bulletin 63. Boulder.

7. Povzetek: Določanje razčlenjenosti površja s topografskih zemljevidov velikega merila

(prevedel Mauro Hrvatin)

V članku je predstavljeno terensko preverjanje postopka določanja erozijske razčlenjenosti površja, ki se običajno opravlja s pomočjo zemljevidov velikega merila (1 : 25.000). Avtor je s preizkusom parov (parni t-test) ugotavljal statistično pomembnost razlik v dolžini vodnih strug v naravi in na zemljevidih. Obravnavana so bila porečja drugega in tretjega reda v Sýkořskem hribovju in Deblínskem gričevju na jugovzhodnem robu Češkega masiva. Preverjanje ni pokazalo statistično pomembnih razlik med gostoto strug na topografskih zemljevidih in na terenu. Statistično pomembna razlika se pojavlja le ob upoštevanju najmanjših razčlemb (erozijskih jarkov), ki na zemljevidih niso prikazani. Po mnenju avtorja so občasni vodni tokovi v erozijskih jarkih pomembni preoblikovalci površja, vendarle jih je treba ločiti od pomembnejših stalnih in občasnih vodotokov v dolinah in grapah. Erozijske jarke je treba vključiti v analizo rečnega omrežja le v primeru kompleksnih raziskav razčlenjenosti površja in erozijskih procesov. Pri širših regionalnih raziskav pa je smiselno občasne vodne tokove v erozijskih jarkih zanemariti.

KNJIŽEVNOST**Andrew Heritage, Mauro Hrvatin, Drago Perko (uredniki):****Družinski atlas sveta**

Ljubljana 2001: Slovenska knjiga, 36 + 354 strani, ISBN 961-210-175-2

Kako kombinirati splošni geografski atlas, geografsko enciklopedijo in leksikon? Na to težavno vprašanje odgovarja nov »Družinski atlas sveta«, ki ga je s pripisom »Prvi geografski atlas za 21. stoletje« izdala založba Slovenska knjiga novembra leta 2001 in je prevod in priredba atlasa britansko-ameriške založbe Dorling Kindersley. Atlas so prvič izdali leta 1997 in je do sedaj doživel že 23 izdaj v 14 jezikih. Slovenska izdaja je narejena po drugi, popravljeni in dopolnjeni različici. Prevajalsko in prirediteljsko delo je založba zaupala Geografskemu inštitutu Antona Melika ZRC SAZU pod vodstvom dr. Draga Perka in Maura Hrvatina. Pri izdaji so sodelovali vsi sodelavci tega inštituta, izdatno pa tudi mag. Drago Kladnik z Inštituta za geografijo. Nedvomno je bil za sodelavce pri tem projektu, ki imajo sicer kar bogate izkušnje z izdajanjem geografskih atlasov in tematske kartografije, velik izziv narediti, kot je povedano že na platnici, atlas za 21. stoletje. Na 353 straneh velikega formata se zvrsti okrog 450 splošnih zemljevidov, 200 tematskih zemljevidov, okrog 200 tridimenzionalnih prikazov površja (digitalni model reliefa), ki so obogateni s krajšimi besedili, okrog 150 grafi in skicami ter skoraj 800 fotografijami. Vsebina je razdeljena na štiri dele. V prvem je ob kolofonu, predgovorih in vsebinskem kazalu še navodilo, kako uporabljati atlas. Drugi del predstavlja splošni pregled, od astronomskih dejstev in zgradbe zemlje do pregledov reliefa, podnebja, prebivalstva, gospodarstva, politične razdelitve in podobnih vsebin. Temu delu je dodano tudi posebno poglavje o Sloveniji. Tretji del je jedro atlasa. Sestavljajo ga zemljevidi posameznih držav ali skupin držav in območij s pripadajočimi tematskimi zemljevidi, slikovnimi in grafičnimi prilogami ter kratkimi opisi. To je regionalna geografija sveta, ki se začne ob datumski meji sredi Tihega oceana in nato potuje proti vzhodu. Zato so najprej prikazane države Severne in Sred-

nje Amerike, nato Južne Amerike. Kasneje sledijo Afrika, Evropa, Azija in na koncu Avstralija z Oceanijo. Atlas torej ni evropocentričen. Četrty, zadnji del (Dodatek) se najprej posveti poglavju o atlasih in kartografiji: o vsebini, tehnikah in namenih izdajanja splošnih in tematskih zemljevidov, pa tudi o nekaterih vsebinskih in tehničnih zadregah sodobne kartografije. Dodan je geografski slovarček s seznamom geografskih pojmov. Temu sledi še kratek podatkovnik o državah sveta ter imenik tujih geografskih imen, indeks ter navedba virov. Delo zaključuje dvostranski pregled zastav sveta.

Družinski atlas sveta se odlikuje po nekaterih novih prijemih, ki so v svetovni splošni kartografiji novost in verjetno gre prav v tem iskati ključ do prodajnih uspehov tujih izdaj. Atlas združuje lastnosti splošnega atlasa sveta z enciklopedijo in leksikonom sveta: je torej atlas in regionalna geografija obenem. Posamezne države ali skupine držav so prikazane ločeno, do državnih meja. Na dveh straneh se pred bralцем razgrnejo vsa najbistvenjša dejstva: kratek opis skupine držav, opis pokrajine, ki jih popestrijo fotografije z najbolj tipičnimi (ali pa tudi najbolj znamenitimi) pejsaži, grafikoni mestnega in podeželskega prebivalstva, skice najbolj pomembnih podrobnosti (na primer zgradba vulkanov, ledenikov, kraških območij, morfoloških procesov v puščavi ali na morskih obalah in podobno). Glavnino prikaza zapolnjuje glavna karta države ali skupine držav, družbo pa ji delajo še tridimenzionalni prikaz površja s kratkim opisom najpomembnejših geomorfoloških značilnosti ali/in procesov ter tematska zemljevida kmetijstva in industrije s prometom. Pri vsakem kontinentu sledi kratek besedni, kartografski in slikovni opis, ki zajema ustrezen izsek zemlje, zemljevid celine z najpomembnejšimi koordinatami, digitalni model reliefa z opisom, serijo tematskih zemljevidov o naravnih značilnostih (na primer temperature, rastje, vrste pokrajin) ter prav tako o družbenih (na primer politična razdelitev, jeziki) in gospodarskih značilnostih (na primer industrija, kmetijstvo, naravni viri, okolje).

Pričujoče delo je obrnilo novo stran na področju splošnih atlasov. Bralca skuša kar najbolj osredotočiti na izbrane skupine držav oziroma regije, in to tako, da sosedstva ne pokaže, temveč plastično podaja izbrane vsebine o teh državah. S tem bolj »enciklopedičnim« pristopom bo marsikomu olajšano iskanje. Atlas namreč združuje lastnosti splošnega geografskega atlasa, geografske enciklopedije in leksikona. Ta novost se je izkazala za posrečeno kombinacijo, ki je prijazna do uporabnika z različnim predznanjem. Bralcu je veliko ponujenega tako rekoč na pladnju, brez večjega iskanja. Morda so fizičnogeografske vsebine (na primer različni geomorfološki procesi) precej bolj poudarjeni kot družbene prilike (na primer o jezikovni, nacionalni in verski sestavi, selitvenih procesih, urbanizaciji) ter gospodarsko stanje in okoliščine. Zelo pomembno je tudi to, da so nosilni zemljevidi na isti strani kot tematski zemljevidi, kar nedvomno poveča uporabno vrednost in priročnost atlasa. Slikovno gradivo, skice in grafikoni pripomorejo k večji preglednosti, nazornosti in privlačnemu videzu. Vsekakor je treba pohvaliti estetsko dovršenost atlasa. Dodatek v četrtem delu atlasa (slovar geografskih pojmov, seznam geografskih imen, podatki o državah) je zelo pomembna obogatitev atlasa in bo koristila predvsem zahtevnejšim uporabnikom, podobno kakor poglavja o kartografiji in atlasih. Dodano poglavje o Sloveniji je napisano jasno, strokovno korektno in pregledno. Dosežek slovenskih prirediteljev je tudi v spremembi regionalne razporeditve držav: v prvi angleški različici je bila Slovenija še med »balkanskimi« državami, sedaj pa je uvrščena med »alpske«. Naziv »družinski« si v celoti zasluži, saj ga lahko uporabljajo vse generacije.

Seveda se ob tem sprožajo tudi vprašanja, ali ni z znatno stopnjo posplošenja narejeno že preveč. Že narejeni izbor »najpomembnejšega« pri vsaki skupini držav lahko hitro zavede, predvsem pa zastari. Če je po eni strani pedagoško zelo učinkovito podajati najpomembnejše v čim bolj prepričljivi, oblikovno dovršeni obliki, pa pri tem zapostavljamo raziskovalnega duha bralca, ki morda gleda svet drugače, izrazito problemsko. Zlasti družbeni del je morda narejen preenostavno; koristno bi bilo prebivalstveni del nekoliko razširiti, mu morda dodati sem in tja (na primer pri uvodnem opisu kontinentov) tudi zgodovinski okvir. Zelo koristne bi bile tudi karte o selitveni dinamiki prebivalstva ter o nekaterih gospodarskih kazalcih. Tudi o turizmu kot spreminjevalcu življenja in pokrajine tretjega tisočletja bi lahko povedali več. Vendar se je ob teh željah treba zavedati, da slovenski prireditelji niso imeli veliko možnosti spreminjati koncepta atlasa. V celoti gledano je Družinski atlas sveta estetsko dovršen, vsebinsko obsežno in bogato opremljeno ter ilustrirano delo s precej novostmi pri načinu predstavljanja prostorske in družbene stvar-

nosti našega planeta v tretjem tisočletju. Ob podatku, da so delo opravili v rekordnem času (manj kot enim letu) gre kolegom z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU vse priznanje za odlično opravljeno delo, ki bo promoviralo ime geografije in geografov v slovenski javnosti, pa tudi v svetu. Ali pa bo tudi slovenska različica prodajna uspešnica, bo pokazal čas. Vsekakor si ta atlas zasluži, da ne bi sameval na policah, temveč da bi s svojo vsebino izobraževal vse, ki hočejo o svetu zvedeti prej, več in bolje.

Jernej Zupančič

Vincenc Rajšp, Aleksandra Serše (urednika):

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, 7. zvezek

Ljubljana 2001: ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije, ISBN 961-6358-44-8

Ob koncu leta 2001, natančneje 30. novembra, je bila v prostorih Državnega sveta Republike Slovenije slavnostna predstavitev sedmega zvezka iz zbirke Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. S tem zadnjim zvezkom se je uspešno sklenil večletni projekt faksimilirane izdaje jožefinskega vojaškega zemljevida, ki so ga raziskovalci Zgodovinskega inštituta Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v sodelovanju z Arhivom Republike Slovenije začeli leta 1995. Slovenci smo torej prvi v Evropi začeli s sistematičnim izdajanjem posameznih sekcij tega zemljevida. Tako je jožefinski vojaški zemljevid, katerega originale sicer hranijo v Arhivu na Dunaju, prvič predstavljen ne le slovenskim bralcem, temveč širši evropski in svetovni javnosti. Velik pomen omenjenega dela pa se zrcali tudi v tem, da so nekateri originalni listi zemljevida precej poškodovani in se bodo le v ponatisu ohranili za bodočo generacijo.

Iz zgodovinskega uvoda knjige je razvidno, da je vojaško topografsko izmero celotne habsburške monarhije na pobudo šefa generalštaba grofa Lacyja zahtevala cesarica Marija Terezija leta 1763. Za izvedbo tako obsežne izmere so rabili veliko usposobljenih kartografov, zato so k sodelovanju pritegnili kar absolvente inženirskih akademij. S pomočjo tako imenovanih merskih miz so na terenu izdelali barvne originale listov za vsako sekcijo vojaškega zemljevida, kasneje pa v pisarnah v barvah prerisali originale. Zaradi vojaških zahtev so posebno pozornost namenili natančnosti prikazov in opisov terena, predvsem gorskih pobočij in vanje zajedajočih se dolin, tekočih in stoječih voda, gozdov in obdelovalnih površin, ter podrobnim opisom stanja nekaterih zgradb, cest in naselij. Imena so želeli zapisati v deželni jezik, vendar jim to ni vselej uspelo. Kljub temu da je izmero ukazala Marija Terezija, so opravljeno kartografsko delo kasneje poimenovali jožefinski vojaški zemljevid. Njen sin, Jožef II., je namreč po očetovi smrti prevzel vrhovno vodstvo vojaških zadev in nenehno nadzoroval kartiranje ter se zavzemal za njegovo napredovanje. Za delo, za katerega so bili prepričani, da ga ni mogoče opraviti v obdobju ene generacije, so potrebovali le nekaj več kot četrto stoletje.

V okviru političnih enot je bilo celotno območje avstrijske izmere razdeljeno na 4685 sekcij. Območje današnje Slovenije pokriva 110 sekcij, ki so objavljene v omenjenih sedmih zvezkih. Za vse tiste, ki tako imenovanega jožefinskega vojaškega zemljevida še ne poznajo, naj omenimo, da je vsak zvezek sestavljen iz dveh delov. V posebno mapo so vloženi listi vojaškega zemljevida, v večini primerov v merilu 1 : 28.800 (zaradi uporabe seženjskega merskega sistema v omenjenem obdobju). Vsaki mapi je priložen zvezek z opisnimi podatki, ki jih ni bilo mogoče prikazati na kartah, a so bili za vojaške potrebe pomembni. Za imeni krajev tako najpogosteje sledijo podatki o oddaljenosti sosednjih krajev v urah ali korakih, opisi trdnjših zgradb za namestitve vojske, tekočih in stoječih voda, poti, ki vodijo do krajev, okoliških hribov in prehodnost gozdov. Opisi so v knjigi podani v slovenskem in nemškem jeziku, pri čemer so raziskovalci opravili zahtevno transliteriranje iz gotice v nemščino, kasneje pa še prevod v slovenski jezik z upoštevanjem današnjih zemljepisnih imen. Posebna vrednost opravljenega dela je v dvojezičnem indeksu na koncu knjige, ki olajša iskanje imen na listih karte ali v besedilu ter nudi povezavo nekdanjih toponimov z današnjimi. Avtorji so pri istovetenju naselij z njihovimi današnjimi zemljepisnimi imeni izhajali predvsem iz uradnih ter drugih uveljavljenih oblik poimenovanj, ki jih je mogoče najti v Atlasu Slovenije, na sicer nekoliko zastareli topografski karti Vojaškogeografskega inšti-

Izrez zemljevida okoli Lendave.

tuta v Beogradu, na novejših planinskih kartah ter v telefonskem imeniku. Imena, ki jih avtorji niso mogli prostorsko opredeliti, so v knjigi izpisana v poševni pisavi.

Ob izidu zadnjega zvezka iz obsežne zbirke Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 je smiselno narediti celovit pregled vsebine po posameznih zvezkih. V prvem zvezku je predstavljeno območje Bele krajine ter Dolenjske s Kočevjem in z Novim mestom. Petnajst sekcij drugega zvezka prikazuje večji del Dolenjske in Notranjske z Ljubljano, Vrhniko, Cerknico, Litijo in Brežicami. V tretjem zvezku je objavljenih 26 kart Jožefinske izmere iz let 1784 do 1787, dve karti izmere Istre iz leta 1797 ter šest kart beneške Istre in šest kart Benečije, ki so bile izdelane do leta 1804. Naknadno izmero ozemlja nekdanje Beneške republike in izdelavo novih listov so namreč izvedli takoj, ko je to ozemlje pripadlo habsburški monarhiji. Četrty zvezek zajema območje Gorenjske, večji del Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alp, Karavanke, in manjši del slovenske Koroške z mesti Beljak/Villach, Železna Kapla/Eisenkappel in Pliberk/Bleiburg v Avstriji. Peti zvezek pokriva območje zahodne Štajerske s Slovenj Gradcem, Slovenskimi Konjicami, Gornjim Gradom, Celjem, Kozjim, Podčetrtnom, Laškim in Zagorjem ob Savi. V šestem zvezku je predstavljena Dravska dolina od Labota/Lavamunda do Maribora ter območje vzhodne Štajerske. Zaključni sedmi zvezek bralcu predstavi Prekmurje z mesti Murska Sobota, Lendava in Moravske Toplice.

V primerjavi z ostalimi so opisi v sedmem zvezku nekoliko skromnejši. Z vojaškega vidika lažja prehodnost terena, manjša vodnatost ter poraščenost z gozdovi niso zahtevale dodatnih pojasnil. V tem delu se pojavi nova kategorija pri rabi tal, in sicer travnik. Doslej so bili omenjeni le gozdovi, polja, pašniki in vinogradi. O cestah je mogoče razbrati, da sta bili predvsem cesta iz Murske Sobote proti Radgoni in od Monoštra proti Cankovi in naprej proti Radgoni grajeni kot veliki tlakovani cesti, ostale poti v Prekmurju pa so bile slabše in velikokrat celo neprevozne. Na listih Prekmurja so slovenska imena krajev večkrat zapisana po madžarskem pravopisu. Na njih najdemo tudi oznake za pokopališča in različne veroizpovedi, kar v prejšnjih zvezkih ni bilo opaziti. V sedmem zvezku je avstrijsko pregledno karto razdelitve na liste zamenjala karta Ogrske. Iz nje je razvidno, da le devet sekcij iz celotne izmere Ogrske sega na območje današnjega Prekmurja. Za vsako sekcijo sta natisnjeni dve podobni karti, ena brez izvenokvirne vsebine in druga, kartografsko popolnejša, z njo.

Jožefinski vojaški zemljevid, kljub izjemni kartografski izraznosti, ni mogel vplivati na kartografski razvoj v Evropi, saj je bil zaradi državne varnosti več desetletij povsem nedosegljiv širšemu krogu uporabnikov.

V tujini se knjižno delo predstavlja predvsem na mednarodnih kartografskih in zgodovinskih kongresih, kjer vzbuja veliko zanimanje. Zato ni naključje, da se je Londonska državna knjižnica vpisala kot prvi naročnik celotne zbirke. Prav zaradi velikega zanimanja v tujini so spremne besede, uvode in legende, ki so bile v prvem zvezku napisane le v slovenskem in nemškem jeziku, v naslednjih izdajah prevedli tudi v aglenščino.

Za izdajo posameznih listov jožefinskega vojaškega zemljevida so se začele navduševati tudi nekatere avstrijske dežele in k sodelovanju že povabile slovenske avtorje, ki so jožefinski vojaški zemljevid iztrgali pozabi.

Jerneja Fridl

Michael Pacione:

Urban Geography A Global perspective

London 2001: Routledge, 663 strani, ISBN 0-415-19196-3

26 let po prvi in 6 let po četrti, zadnji izdaji obsežnega in v marsičem temeljenga učbenika Harolda Carterja, *The Study of Urban Geography*, je izšla nova knjiga o urbani geografiji, katere avtor je Michael Pacione, profesor na škotski univerzi Strathclyde.

Knjiga je zasnovana kot učbenik in je prvenstveno namenjena študentom geografije. Napisana je v jedrnatem jeziku s številnimi preglednicami, shemami, ilustracijami ter okvirji, v katerih so primeri, ki ponazarjajo osnovno poglavje ali razlagajo obravnavane pojme. Poglavjem je dodan seznam ključnih pojmov, vprašanj za preverjanje znanja in predlogi za izdelavo projektnih nalog. Kar 60 strani obsegajo seznam literature, glosar in stvarno kazalo.

Knjiga uravnoteženo obravnava vse tri segmente mesta – morfološkega, funkcijskega in socialnega. Razdeljena je na šest delov, ki so členjeni na 30 poglavij. Že to pove o širini obravnavane snovi, hkrati pa izdaja osnovni koncept dela – na račun širine je prikrajšana temeljitost in globina prikaza. V knjigi so zbrani izsledki razvoja urbane geografije zadnjih 20 let, zato je zanimiva primerjava s Carterjevo knjigo. V novejši je veliko tem, ki v učbenikih doslej niso bile vključene (na primer ženske v mestih, upravljanje z mesti, načrtovanje razvoja mest, stanovanjsko gospodarstvo, regionalni tipi mest, urbanogeografske značilnosti mest v manj razvitih državah), spremenjen pa je tudi kontekst obravnave (bolj so izpostavljene povezave med mestotvornimi elementi).

Prvi del obravnava vsebino urbane geografije, razvoj, filozofska in teoretska izhodišča. Izpostavljeni so pojmi urbanizacija, urbanost, globalizacija, nivoji spoznavanja mest (soseska, mesto, regija, država, svet), v obliki vprašanj so prikazana vsebinska področja urbane geografije. Med teoretskimi osnovami pa so pojasnjeni pozitivizem, behaviorizem, humanizem, strukturalizem, postmodernizem in še nekatere manj pomembne.

Drugi del govori o urbanizaciji in razvoju mest. Poleg razvojnih faz urbanizacije so prikazani regionalni tipi mest, stopnja urbanizacije na posameznih kontinentih in urbani sistemi v nekaterih državah. Zanimivo je, da Christallerjeva teorija, ki je toeretska podlaga urbanega sistema, ni obravnavana posebej, temveč je vpeta v širši kontekst urbanega omrežja.

Tretji del knjige je najobsežnejši, obravnava pa ustroj mest v razvitih zahodnih državah. Posamezna poglavja so posvečena rabi zemljišč, urbanističnemu načrtovanju, zasnovi novih mest, stanovanjskim območjem in stanovanjskemu gospodarstvu (!), trgovskim območjem ter transportu v mestih. Med doslej neobdelanimi temami so nova mesta. Avtor prikazuje nastanek in urbanistično zasnovo novih mest v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Prikaz ekonomskih dejavnosti je omejen na trgovino (klasifikacija trgovskih območij in nakupovalnih središč), proces terciarizacije, industrializacije in prestrukturiranja urbane ekonomije v nekdanjih industrijskih središčih, obdelana pa so tudi tako imenovana socialistična mesta. Funkcijam mest je posvečeno veliko manj prostora, kot smo bili vajeni v starejših urbanogeogarfskih učbenikih. Izpostaviti velja tudi poglavje o prometu v mestih; avtor prikazuje oblike prometa, vzroke za prometno preobremenjenost ter oblike reševanja prometnih problemov.

Četrti del obravnava bivanje in socialno strukturo mest. V osrednjo so socialne skupine in značilnosti njihovega bivalnega okolja, prikazana pa so načela socialne družbe, socialna diferenciacija in socialno degradirana območja. Tudi v tem poglavju so izpostavljene razmere v socialističnih mestih. Novost je poglavje o upravljanju v mestih.

Peti del knjige je posvečen mestom v manj razvitih deželah, zajeta pa so vsa področja urbane geografije. Posebno poglavje opisuje proces urbanizacije in deagrarizacije v državah tretjega sveta, posebnosti ekonomske zgradbe mest, oblike bivanja in kvaliteto bivalnega okolja, okoljske probleme, promet ter upravljanje z mesti. Menim, da je ta del knjige, čeprav je manj empirično podprt kot ostala poglavja, najbolj strnjen zapis o urbanogeografskih razmerah v tretjem svetu.

Zadnji, šesti del, govori o prihodnosti mest, pri čemer avtor izpostavlja sonaravni razvoj mest ter nastajanje metropolitanskih regij oziroma regionalnega mesta kot dve najbolj realni viziji.

Menim, da bo knjiga Michaela Pacionea *Urban geography*, uporaben učbenik za spoznavanje urbane geografije, pa tudi za nadgrajevanja znanja.

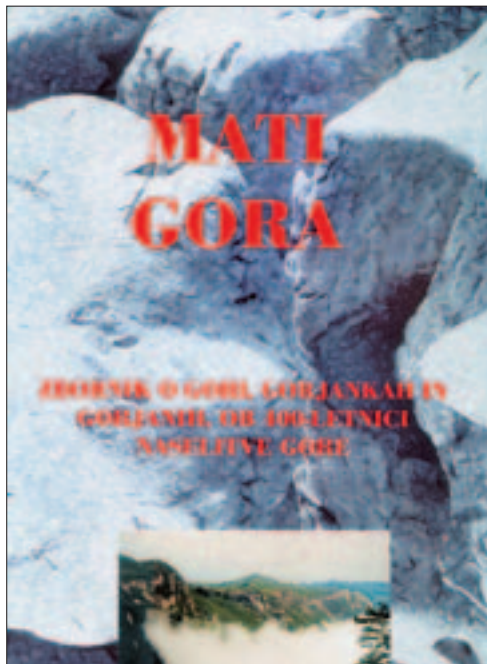
Vladimir Drozg

Franc Černigoj (glavni urednik):

Mati Gora: zbornik o Gori, Gorjankah in Gorjanih, ob 400-letnici naselitve Gore

Predmeja 2001: Društvo za ohranjanje in varovanje naravne in kulturne dediščine Gora, 544 strani, ISBN 961-6403-58-3

Kar je Janez Vajkard Valvasor leta 1689 objavil o Kranjski, so Gorjani v tretjem tisočletju zbrali in objavili o domači pokrajini – Gori, včasih bi rekli o najožji domovini. Naj kar takoj ponovimo poda-

tek iz spremnega besedila k naslovu: 544 strani. Morda se bo komu zdela primerjava z Valvasorjevo dediščino zelo pretirana in primerna zgolj zaradi obsega, vendar k primerjavi navaja tudi vsebinska zasnova. »... Ta knjiga je energija. Energija Gore in njenih otrok. Je udejanjeno hotenje duha in snovi ...«. S temi besedami so knjigo na pot pospremili člani uredniškega odbora: Franc Černigoj, Uroš Velikonja, Stanislav Mikuž in Valter Polanc. Pomembna razlika v primerjavi s Slavo Vojvodine Kranjske je skupinsko delo, saj je knjigo s 70 prispevki sooblikovalo kar 46 avtorjev, vsi so domačini.

Nepošteno bi bilo, če bi predstavitev knjige zastavili kot opravilo ločevanja zrnja od plev. Knjige se ne da prebrati v enem dahu, v njej vsak najprej prebere tisto, kar pozna in kar ga posebej zanima. Zato se sprehodimo po naslovih poglavij, ki bodo najbolj zanimali geografskega bralca: Geološki obraz Gore (avtor Stane Bačar), Geografska podoba Gore (Lojze Likar), Kraško podzemlje, jame in brezna (Andrej Krapež), Kulturna krajina na gori (Patricija Vidic), Kmetijstvo na Gori (Bojan Bizjak), Gozd in gozdarstvo na Gori (Ljubo Čibej). Ta poglavja bodo bralcu po mojem mnenju vsekakor ponudila tisto, kar obetajo naslovi. Čeprav so nekateri uporabljeni viri že precej stari, avtorji pa so se pisanja lotevali z različnim slogom in različnim védenjem in videnjem pokrajine, pa bo občasno citiranje prihodnjim uporabnikom gradiva omogočilo postaviti stvari na mesto, kot ga bo narekovalo njihovo lastno raziskovanje. Geografske vsebine seveda niso edine, saj se v branje ponujajo še številne druge teme, na primer Šege in navade na Gori (Irena Velikonja), Pevsko in plesno izročilo Gore (Edo Pelicon), Ženske z Gore, skupaj vzete (Irena Velikonja). Z eno besedo bi celotno vsebino opisali kot domoznanstvo.

Knjiga, pravzaprav knjigon, skriva veliko dragocenih informacij in podatkov, ki jih je izzvala štiristota obletnica naseljevanja Gore. »... Pričelo se je s prihodom lovca Štefana Bizjaka, leta 1601. Moral je biti pogumen lovec, na goro pa ga je poslal grof Attems s Križa, z namenom, da raziše možnosti lova in gozdarjenja in da bi oskrboval grofa z divjačino. Lovec Bizjak si je postavil svojo prvo hišico Na Hribu, na današnji Predmeji ...« (stran 219). Geograf Lojze Likar - Brgarski (po podatkih Alumni kluba geografov Univerze v Ljubljani je diplomiral leta 1974) se sprašuje »... ali je ime Gora, ki obsega območje tja do Cola, nastalo zaradi pokrajinskega videza, saj je iz vipavske strani videti zares nepristopno, torej prav

gorsko, ali v zvezi s planšarstvom?» (stran 18). O imenu Predmeja pa lahko preberemo naslednje: »... DOL – začetnice imen vseh treh gorskih vasi (Dol, Otlica, Log), kot so jim rekli po starem. Tako nastala nova beseda hkrati pomeni prvo vas – Dol. Naselje Dol je bilo z odlokom preimenovano v Predmejo ...» (stran 378).

O življenju na Gori pa veliko pove naslednji drobec: »... Onstran Hublja je mestni predel Šturje (danes je to del Ajdovščine, opomba pisca), nekdanj samostojna vas na Kranjskem, kjer je župnijska cerkev svetega Jurija. Ni jim bilo lahko, Ložanom, hoditi v Šturje v cerkev, z Gore v Deželo. Najtežje je bilo z mrličmi ... Trugo, obešeno na dolgo žrd, sta nesla lahko samo po dva hkrati, zato je bilo pogrebcev tudi po deset, da so se nosači lahko menjavali. Ustavili so se dvakrat – sredi Rebri je na veliki ploščati skali mrlič prvič počival, za starim delom Šturij, pri Kobilci, pa je še danes kamen, na katerega so položili trugo, da so si pogrebci oddahnili, sezuli težke čizme in si obuli šulne. 'Kamor počivajo truge', so pravili tistemu kraju. Zadnjič so umrlo položili na kamen julija 1963, zadnjo s Kovka pa so v Šturjah pokopali leta 1965, a so jo pripeljali z avtom ...» (stran 378).

Ob takšnih vznesenih priložnostih ni odveč tudi nekaj patetičnosti, še zlasti, če ima po stari slovenski navadi v sebi kanček soli in sporočilo za vse, ki se ukvarjamo s prihodnostjo Slovenije in njenih pokrajin: »... Lik skromne, tihe, skrbne, pridne ženske, vajene potrpeti, izpite od številnih otrok, sključene od neštetihi tovorjenj vode izpod Gore, živeža iz Gorice, Ajdovščine, Idrije – to je Gorjanka. Žena – mati Gorjanka je ohranila Goro, na katero smo danes vsi, ki tu živimo, še kako ponosni ...» (stran 222).

Za konec pa še nekaj o fotografiji in o grafičnih prilogah, ki skrajšujejo zaznavni postopek in nemudoma servirajo podobe Gore, njenih ljudi in življenjskih dogodkov. Knjiga je polna tovrstnih sporočil in prav geografu bodo primerjave pokrajine v različnih časovnih obdobjih povedale največ (recimo na straneh od 67 do 70). Žal pa zmoti slabša in mestoma zelo slaba kakovost fotografij in barvnih prilog, ki ga dandanašnje oko, vajeno tehnično dovršenega reklamiranja, najprej opazi. Pa tudi ta spodrsrlaj izkoristimo sebi v prid: kdor hoče videti, pa naj gre, na Goro, in bo videl in doživel.

Borut Peršolja

KRONIKA**5. študentski geografski tabor »Beneška Slovenija – Robidišče 2001« in njegovi štirje predhodniki**
Beneška Slovenija, Italija, 1.–9. 7. 2001

Leta 1997 smo se znotraj tedanje Študentske sekcije Ljubljanskega geografskega društva (danes Društvo mladih geografov Slovenije) odločili, da začnemo z organizacijo poletnih raziskovalno-geografskih taborov. Leta 2001 je tako potekal že peti tabor zapored in samo želimo si lahko, da si bodo tabori v takem tempu sledili tudi v prihodnje.

Izbira prvega tabora je bila preprosta, saj smo se Blaž Komac, Daniel Leskovic in Matija Zorn, ki smo tabore organizirali, pozneje v študijskem procesu usmerili v predmet Geografija krasa. Takrat smo zaradi naklonjenosti do krasoslovja izbrali za območje prvega tabora matični Kras (tabor Vilenica 1997). Čeprav smo vsi trije izraziti fizični geografi, taborov nismo vodili deterministično, povezanih samo z eno vejo geografije. Prav nasprotno: zastavili smo jih zelo na široko.

Na prvem taboru še nismo imeli izdelane metodologije dela, velik problem je bilo tudi oblikovanje koncepta tabora. Prva možnost je, da si pred taborom zadamo nek konkreten problem, ki ga na taboru skušamo rešiti. Drug koncept, za katerega smo se odločili mi, pa je, da skušamo prek predavanja, terenskih ogledov in v stiku z ljudmi čim bolj spoznati neko pokrajino. Smo namreč mnenja, da raziskovalno delo na območju, ki ga ne poznamo, ni mogoče, dokler nekega območja poprej dodobra ne spoznamo. S takim načinom dela smo udeležencem skušali zagotoviti podlago za njihovo nadaljnje delo.

V naslednjih letih smo v pravilni matematični smeri obkrožili vso Slovenijo. Hoteli smo spoznati obmejna, robna in depopulacijska območja, vzpostaviti stik s Slovenci v zamejstvu ter doživeti sobivanje različnih narodnih in verskih skupnosti.

Leta 1998 smo v Beli krajini med drugim spoznali več sto let staro pravoslavno srbsko skupnost v Sloveniji, s Hrvati pa smo skupaj trepetali ob njihovem nastopanju na nogometnem svetovnem prvenstvu v Franciji. Naslednje leto smo se v Prekmurje med drugim podali ob osemdesetletnici priključitve Prekmurja Sloveniji (1919–1999) in ob štiridesetletnici dvojezičnega šolstva v Prekmurju (1949–1999). V prelomnem letu 2000 pa nas je čakala osemdeseta obletnica koroškega plebiscita (1920–2000), zato smo obiskali slovensko in avstrijsko Koroško.

Z obletnicami smo imeli res srečo! Srečo pa smo imeli tudi z udeleženci in predavatelji (raziskovalci, krajevnimi politiki, domačini), saj so prvi pokazali veliko zanimanje za spoznavanje Slovenije, drugi pa so nam rade volje vsako leto priskočili na pomoč.

Z leti se niso spreminjale le lokacije taborov, pač pa tudi oblike prenočišč in prehranjevanja. Začeli smo s šotorenjem pred jamo Vilenico in jedačo v lastni režiji, nadaljevali naslednje leto na Sinjem vrhu ob množici nalivov in neviht, z isto obliko prenočevanja in z nenadejano prehrano pri eni izmed domačink. Zaradi negativnih vremenskih izkušenj v Beli krajini smo v Prekmurju spali v telovadnici dobrovniške osnovne šole, hrano pa so nam pripravljali v bližnji gostilni. Na Koroškem smo za prenočevanje uspeli najeti taborniško kočo, hrano pa so nam pripravljali v planinski koči na Naravskih ledinah. Zadnji tabor je potekal v zasebni hiši na Robidišču.

Prvi tabor, ki smo ga poimenovali »Vilenica '97«, po jami Vilenici, pred katero smo šotorili, je potekal od 22. do 26. julija 1997 na območju med Trnovskim gozdom in Brkini, z glavnim poudarkom na Krasu. Tabor je potekal v obliki terenskega dela, terenskih ogledov in predavanj povabljenih predavateljev. Namen tabora je bil poglobiti znanje o krasu in Krasu.

Drugi tabor, ki je potekal na Sinjem Vrh pri Vinici v Beli krajini od 6. do 11. julija 1998, smo po Tonetu Seliškarju poimenovali »Dežela zlatih src«. Tudi ta tabor smo organizirali Blaž Komac, Daniel Leskovic in Matija Zorn. Tokrat je bil osnovni namen tabora spoznati slovensko pokrajino, v kateri večina udeležencev tabora sploh še ni bila. Primerno se nam je zdelo območje predstaviti s čim širšim, geografskim pogledom. Medse smo zato povabili profesorje, kolege in domačine, skratka tiste, ki so

nam vedeli veliko povedati o Beli krajini. Prve dni smo se v glavnem s terenskim delom osredotočili na fizičnogeografske značilnosti Bele krajine. Gostje so nam predstavili geološke, geomorfološke, hidrološke, speleološke in hidrogeografske značilnosti. Drugi del tabora pa smo spoznavali družbenogeografski značaj te obmejne pokrajine predvsem z vidika turizma, geografije naselij ter etnoloških in etničnih posebnosti. Tabor smo sklenili z ogledom kanjona reke Kolpe od Starega trga vse do Osilnice in doline Čabranke. Udeleženci, v glavnem študenti geografije, so nekaj prijetnih dni prebili pod šotori in v intenzivnem sodelovanju z domačini. Udeleženci tabora smo bili zelo le sprejeti in smo se počutili, kot da bi bili Belokranjci.

Tretji poletni tabor študentov geografije (3. geográfiai ifjúsági nyári tábor Prekmurje/Muravidék '99) v organizaciji Društva mladih geografov Slovenije in pod vodstvom Blaža Komaca, Daniela Leskovic, Tine Šetine in Matije Zorna je potekal v obmejni slovenski pokrajini. Na narodnostno mešano območje v Dobrovnik/Dobronak v Prekmurje smo se podali ravno ob osemdeseti obletnici priključitve te pokrajine Sloveniji in štirideseti obletnici uveljavitve dvojezičnega šolstva v Prekmurju. Tabora, ki je potekal od 6. do 12. julija 1999, so se udeležili v glavnem študenti geografije. V sedmih dneh tabora smo gostili kar 13 predavateljev. Glavni poudarki tabora so bili problematika obmejnosti in dvojezičnost na obeh straneh meje, učenje o sobivanju različnih narodnih in verskih skupnosti, spoznavanje zgodovine in etnoloških značilnosti Prekmurja, pa tudi ekoloških in naravnogeografskih razmer v pokrajini. Naša zvedavost nas je peljala tudi onstran meje v slovensko Porabje. Ob koncu tabora je večina udeležencev izrazila upanje in pričakovanje po nadaljevanju tovrstnih aktivnosti našega društva.

Četrti tabor je organizirala nekoliko spremenjena in razširjena ekipa v sestavi Martina Frelj, Boštjan Kerbler-Kefo, Špela Kumelj, Dušan Prašnikar, Nataša Ravbar in Matija Zorn. Tabor, ki je potekal med 4. in 12. julijem 2000, smo poimenovali »Koroška 2000«, po regiji, ki smo jo želeli spoznati. Tabor je imel sedež na Obretanovem na pobočjih Uršlje gore, naše interesno območje po so bile slovenska in avstrijska Koroška ter Šaleška dolina. Osnovni poudarki tabora so bil na prekmernem sodelovanju med Avstrijo in Slovenijo, na manjšinskih vprašanjih in na degradaciji okolja.

Organizacijo petega geografskega tabora »Beneška Slovenija – Robidišče 2001«, ki je potekal med 1. in 9. julijem 2001, je prevzela nova ekipa v sestavi Staša Mesec, Dušan Prašnikar, Mitja Prelovšek in Simon Škvor. Že ime tabora pove, da se je dogajal predvsem v Breginjskem kotu in Beneški Sloveniji. Organizatorjem je prvič uspelo izdati bilten o taboru. Tudi nova ekipa je obdržala podoben način dela, saj so tesno sodelovali z domačini in ustanovami doma in v tujini. Udeleženci tabora so skupaj z domačini pripravili še odmevno dobrodelno prireditev.

Vesela sva, da se je ideja, ki smo jo skupaj z Danielom Leskovicem zastavili pred petimi leti, prijel. Novi ekipi pa želiva, da bodo ob desetletnici taborov tudi oni z veseljem pričakovali novo petletko.

Matija Zorn in Blaž Komac

Razstava zemljevidov Pietra Coppe

Piran, 12. 7. 2001

Od 12. 7. 2001 do 15. 8. 2001 je bila v Galeriji Hermana Pečariča v Piranu razstava zemljevidov Pietra Coppe. To je nova galerija v izredno lepo obnovljeni stavbi ob morju. Razstavljene so bile velike fotografske povečave vseh zemljevidov Pietra Coppe, ki jih hrani Piranski pomorski muzej »Sergej Mašera«. Ob razstavi je bil natisnjen bogat katalog z naslovom »Petrus Coppus fecit: De summa totius orbis«. Ta je veliko več od običajnega razstavnega kataloga, saj obsega kar 62 strani A4 formata. Uredila ga je Nadja Terčon. Kot je v teh krajih navada in ker je bila razstava pripravljena v okviru sodelovanja z Benetkami (projekt CULTUCADSES), je katalog natisnjen v slovenskem in italijanskem jeziku. Dodana pa sta še povzetka v angleščini in nemščini.

V prvem delu kataloga so sodelavci piranskega Pomorskega muzeja »Sergej Mašera«, Nadja Terčon, Flavio Bonin in Peter Čerče, opisali življenje in delo Pietra Coppe ter podobo knjige, ki je po mestu hranjenja, dobila vzdevek »Piranski kodeks«.

Pietro Coppo je bil verjetno rojen leta 1469 in je dočakal lepo starost 87 let; umrl je verjetno leta 1556. Danes je Coppo cenjen kot eden najbolj pomembnih horografov in kartografov vseh časov. Človek, ki je kljub temu, da je živel v majhnem istrskem mestu Izoli, daleč proč od velikih trgovskih, kulturnih, umetnostnih in znanstvenih središč, vendarle bil v centru kartografskega dogajanja. Izdelal je več kartografskih mojstrov in s svojim delom dosegel svetovno slavo. Čeprav so njegove podatke uporabljali in citirali že prej, pa ga je iz pozabe potegnil šele Pietro Stancovich, ki je leta 1829 napisal in izdal biografije pomembnih Istranov, med njimi tudi Coppovo, ter Attilia Degrassi, ki je stoletje kasneje, leta 1924, objavil Coppovo biografijo in prepise arhivskih dokumentov, ki se nanašajo nanj in člane njegove družine. Zanimivo je, da sta med letoma 1984 in 1986 Luciano Lago in Claudio Rossit v sodelovanju s Centro di ricerche storiche iz Rovinja, ki je projekt vodil, in Pomorskim muzejem »Sergej Mašera« iz Pirana, ki je omogočil znanstveno obdelavo Coppovega Piranskega kodeksa, izdala bogato študijo o življenju in delu Pietra Coppo ter faksimile njegovih petnajstih unikatnih lesoreznic kart. Prav s tem projektom je Coppovo delo po dolgem času znova doživelo osmisleč, širše ovrednotenje ter popularizacijo med strokovno javnostjo. Na žalost pa je bil ta, sicer izjemno lepo izdelan faksimile, natisnjen v razmeroma majhnem številu izvodov in zato manj dostopen širši javnosti. To vrzel pa nekako zapolnjuje prav razstavni katalog, ki ima na koncu celostranske reprodukcije devetih najzanimivejših zemljevidov.

Pietro Coppo se je rodil v Benetkah v ugledni patricijski družini. V Benetkah je študiral pri uglednem Marcantoniu Sabellicu, največjem humanistu, ki je takrat živel v tem mestu. Preučeval je zemljepis in druge tedanje znanosti. Med drugim je prebiral Plinijevo *Historio Naturalis*, ki je celo življenje vplivala nanj in njegovo delo. Po končanem študiju je Coppo razmeroma veliko potoval. Zelo zgodaj se je odpravil po Italiji, preplul je celotno Sredozemsko morje, bil je v Lombardiji, plul po reki Pad, bil v Rimu in dvakrat na Kreti, kjer je preživel šest let pri svojem stricu, obiskal je Neapelj in mnoge druge kraje. Po vrnitvi v Benetke se je preživljal z opravljanjem službe podestatovega pisarja v različnih mestih. Prav ta služba je njegovo življenjsko pot usmerila v Izolo, kjer se je po poroki stalno naselil. Zelo verjetno je zasluga njegovih dedičev, da je ta knjiga postala last piranske mestne knjižnice (Biblioteca Civica). Ta knjižnica je bila ustanovljena v 17. stoletju in njen fond se je v glavnem bogatil z darovi bogatih meščanov.

Coppo je v Izoli po njegovih lastnih trditvah napisal več knjig, ki so mu prinesle svetovno slavo: *De toto orbe* (1518–1520), *De Summa totius orbis* (1524–1926), *Portolano* (1528) in *Del sito de Listria* (1529, 1540). Prva knjiga *De toto orbe* je njegovo najobsežnejše delo. To je rokopis v latinščini z 22 ročno izdelanimi kartami. Ohranjena sta le dva primerka: prvi je v Mestni knjižnici v Bologni in drugi v Nacionalni biblioteki v Parizu. Ta knjiga ni bila nikoli natisnjena. Druga knjiga *De Summa totius orbis* je nekakšen povzetek prve knjige in je ohranjena v treh primerkih v Parizu, Benetkah in Piranu. Tretja knjiga *Portolano* je bila izdana leta 1528 v Benetkah, ohranjena pa sta le dva tiskana izvoda (Benetke in London), dva rokopisna izvoda v Parizu, del knjige pa je ohranjen kot del Piranskega kodeksa v Piranu. Njegova zadnja knjiga *Del sito de Listria* je nastala leta 1529, natisnjena pa je bila v Benetkah leta 1540. To je izredno natančen in zanesljiv potopis Istrskega polotoka.

Piranski kodeks je v osnovi sestavljen iz dveh delov. V prvem je povzetek najobsežnejšega Coppovega dela *De toto orbe*, ki je razdeljen na štiri knjige. V uvodnem delu je poglavje o občji geografiji, kozmografiji in geocentričnem sistemu. Sledi drugo poglavje, ki je posvečeno Evropi, tretje Afriki in četrto Aziji. Temu je dodana knjiga *Portolano*, ki podrobno opisuje pomorske poti, pristanišča, razdalje in podobno. Tema, v bistvu dvema Copovima knjigama, je dodana še zbirka petnajstih zemljevidov, med njimi tudi zemljevid sončnega sistema, zemljevid takrat znanega sveta in podrobni zemljevid Istre. Ohranjena je samo ta zbirka zemljevidov, ki kaže na poskus izdaje kompleksne zbirke zemljevidov, torej pravega atlasa. Zato lahko upravičeno sklenemo, da je v Pomorskem muzeju »Sergeja Mašere« v Piranu v Piranskem kodeksu ohranjena zbirka 15 zemljepisnih kart, kar pomeni celo prvi moderni tiskani atlas na svetu sploh. Vsekakor pa je Piranski kodeks v celoti najdragocenejši kartografski dokument, ki je ohranjen na ozemlju Republike Slovenije in seveda izjemen dokument svetovne kulturne dediščine.

Zgodovinski in znanstveni pomen dela Pietra Coppe je nedvomno izjemen. Bil je zelo ploden pisec, saj je v prvi polovici 16. stoletja napisal kar štiri knjige, kar je za tisti čas izredno veliko. Nadalje je pomembno, da je s svojim delom zapustil prvi opis takrat znanega sveta, neodvisno od Ptolemeja in ponatisa njegove Geografije iz leta 1477. Razumljivo je, da njegovo delo temelji na dobrem poznavanju antičnih in sodobnih piscev. V svoje delo je vgradil osebne izkušnje popotnika in raziskovalca. Ta knjiga je nastala v času, ko je še vedno veljalo prepričanje, da so dela antičnih klasikov dovolj dobra in lahko zadovoljujejo vse želje po znanju o Zemlji. Coppo pa je pripadal tisti manjši skupini učenjakov, ki so z lastnim raziskovanjem prišli do novih pogledov. To je čas začetka velikega razvoja kartografije, ki so ga spodbujala nova odkritja, nove tehnične in navigacijske pridobitve ter iznajdbe. Benetke so bile v tem obdobju veliko gospodarsko in družbeno pomembno središče z zelo razvito izdajateljsko in tiskarsko dejavnostjo.

V razstavnem katalogu je Jedert Vodopivec iz Arhiva Slovenije podrobno opisala in analizirala tudi fizično podobo Piranskega kodeksa. Dodan je še poučen slovarček 42 izrazov, ki se uporabljajo pri takih knjigah. Temu sledi zanimiv prispevek Janeza Peršiča s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki je orisal zgodovino Istre v Coppovem času. Prav ta celovit prikaz življenja, dela in obdobja, v katerem je Coppa ustvarjal, je največja vrednota tega razstavnega kataloga. Prav na koncu so dodane še dokaj kvalitetne reprodukcije devetih od petnajstih Coppovi zemljevidov, in to so: geocentrični sistem, karta Sveta, Britansko otočje in Irska, Istra, Sredozemlje, srednja in južna Italija z otokoma Sicilijo in Sardinijo, Jadranska obala od Benetk do Ravene, Kreta in navigacijska karta Jadranskega morja.

Milan Orožen Adamič

Stanovska priznanja slovenskim geografo v letu 2001

Ljubljana, 27. 9. 2001

Na rednem letnem občnem zboru Zveze geografskih društev Slovenije, ki je bil 22. marca 2001 v Ljubljani, je bilo soglasno podeljeno več stanovskih priznanj. Večina odličij je bila dobitnikom vročena v okviru 12. Ilesičevih dnevorov.

Priznanje **častni član ZGDS** je prejel dr. Zlatko Pepeonik, redni profesor na Oddelku za geografijo Prirodoslovno-matematične fakultete zagrebskega Vseučilišta. Priznani in v svetu uveljavljeni univerzitetni učitelj ter raziskovalec na področju turistične, socialne in regionalne geografije ima neprecenljive zasluge za mnogovrstna sodelovanja med slovenskimi in hrvaškimi geografi in študenti geografije obeh držav. Od leta 1997 je tudi član mednarodnega uredniškega odbora Geografskega vestnika.

Ilesičevo priznanje, ki je naše najvišje odličje za dosežke na področju geografskega izobraževanja v Sloveniji, je dobil profesor geografije in zgodovine Franjo Karažinec, upokojeni ravnatelj osnovne šole bratov Polančičev v Mariboru. Z njegovim vztrajnim delom so povezana nova, preurejena ali posodobljena šolska poslopja v Koprivni in Črni na Koroškem, Jakobskem Dolu, Šmartnem ob Paki in Mariboru. Povsod, kjer je služboval, se je zavzemal za uveljavitev sodobnih didaktičnih načel in pristopov, za strokovno izobražene, razgledane in usposobljene učitelje ter za ustvarjalno in tovariško vzdušje v celotnem šolskem kolektivu.

Melikovo priznanje, ki je najvišje stanovsko odličje za znanstvenoraziskovalne izsledke, sta prejela dr. Božidar Kert, profesor geografije na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru v pokoju, in Milan Natek, strokovni sodelavec s specializacijo Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU v pokoju. V osredju raziskovalnega dela dr. B. Kerta so bili regionalno-geografski prikazi, najraznovrstnejša geografska problematika Slovenskih gor, celostne osvetlitve geografskih značilnosti in posebnosti razvitih in zaostalih predelov, melioracijskih območij, pokrajinskih učinkov zemljiško-posestnih komasacij. Milan Natek je v svojem raziskovalnem delu obravnaval geografsko problematiko podeželja, prebivalstvene in naselbinske značilnosti, regionalnogeografske osvetlitve posameznih območij, poplavna območja in vremenske ujme.

Priznanje **zlata plaketa ZGDS** je dobil Zemljepisni muzej Slovenije pri Inštitutu za geografijo. Od njegove ustanovitve leta 1946 pa vse do danes je bil Zemljepisni muzej Slovenije z vsem svojim delom

(zbiranje, urejanje, preučevanje, shranjevanje in predstavljanje gradiva o zgodovini slovenske geografije, popularizacija stroke, sodelovanje z domačimi in tujimi zavodi in ustanovami in podobno) med pomembnimi nosilci, usmerjevalci in kazalci razvoja sodobne geografske misli na Slovenskem.

Priznanje **pohvala ZGDS**, ki je namenjena posameznikom ali društvom za večletno uspešno in odmevno delo na najrazličnejših področjih geografije in njene stanovske povezanosti, je bilo podeljeno petim posameznikom in dvema društvoma. Ljubljansko geografsko društvo je prejelo pohvalo ZGDS za uspešno pripravo in odmevno izvedbo 18. zborovanja slovenskih geografov v Ljubljani ter za vsebinsko dragocen in oblikovno privlačen zbornik – knjigo, ki pomeni izviren prispevek h geografski monografiji naše prestolnice Ljubljane. Društvo mladih geografov Slovenije, ki v svojih vrstah združuje že več kot 100 članov, jo je dobilo v zahvalo za pripravo in izvedbo 12. letnega evropskega kongresa EGEA (*European Geography Association for Students and Young Geographers*), ki je potekal v Bohinju od 30. 9. do 6. 10. 2000 pod naslovom »Evropa na razpotju«. To srečanje 120 mladih geografov iz 23 evropskih držav je naletelo tudi na izreden odmev v naših sredstvih obveščanja. Pohvalo ZGDS so prejeli tudi trije člani Društva mladih geografov Slovenije, in sicer Uroš Brankovič, Miha Čelik in Primož Pipan. Vsi trije so bili izredno dejavni, organizacijsko nadpovprečno prodorni, strokovno uspešni in vsestransko angažirani člani svojega društva. Njihova največja je zasluga za uspešno pripravo in odmevno izvedbo 12. letnega geografskega kongresa EGEA pri nas v Sloveniji v jeseni leta 2000. Pohvalo je prejela tudi Mimi Urbanc, asistentka na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU. Že več let je prizadevna, delovna in vestna članica LGD in odgovorna sodelavka ZGDS. Odlikuje se kot vestna in odgovorna urednica spletnih strani svojega matičnega društva in Zveze. S svojim pionirskim, poglobljenim in marljivim ter ažurnim delom je nemalo prispevala k uveljavitvi novega informacijskega medija tudi v slovenski geografski stroki.

Milan Natek in Milan Orožen Adamič

Priznanja Društva učiteljev geografije Slovenije za leto 2001

Ljubljana, 27. 9. 2001

Ena prvih večjih akcij Društva učiteljev geografije Slovenije od ustanovitve jeseni 1998 do danes je bila podelitev priznanj zaslužnim učiteljem geografije, pa tudi podjetjem, ustanovam in posameznikom – negeografom, ki je bila 27. septembra 2001 v okviru 12. Ilesičevih dnevo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Društvo učiteljev geografije Slovenije (v nadaljevanju DUGS), ki trenutno združuje okrog 60 članov in kot pridružen član Zveze geografskih društev Slovenije opravlja tudi funkcijo Komisije za geografsko vzgojo in izobraževanje, si je podelitev priznanj postavilo kot eno svojih prioritetenih nalog. Ustanovil jih je po temeljitem premisleku, saj doslej učitelji geografije samo s svojim nadpovprečno uspešnim pedagoškim delom povečini niso bili upravičeni do priznanj ZGDS, če niso bili hkrati aktivni v enem ali drugem geografskem društvu, sekciji ali v organih ZGDS. S tem so priznanja DUGS-a zapolnila veliko vrzel v dosedanjem sistemu geografskih priznanj, saj imajo ne samo namen priznavati minule zasluge ampak tudi vzpodbujati k čim bolj kakovostnemu pedagoškemu delu na področju geografije.

Priznanja naj bi torej prejeli najbolj uspešni učitelji geografije v različnih obdobjih svojega delovanja in za različno nadpovprečno kakovostno strokovno pedagoško delo na vseh vrstah šol v Sloveniji, na primer kot uspešni učitelji geografije v najširšem pomenu besede, kot inovatorji, kot vodje študijskih skupin, kot mentorji geografskih krožkov, kot mentorji uspešnim učencem ali dijakom na tekmovanjih, pri raziskovalnih nalogah, kot mentorji v okviru gibanja znanost mladini, kot vodje strokovnih ekskurzij, vodje raziskovalnih taborov, kot uspešni avtorji geografskih učbenikov, avtorji člankov, knjig in učnih pripomočkov s področja šolske geografije, kot nosilci domačih ali mednarodnih geografskih akcij in prireditev ter pospeševalci mednarodnih zvez na področju šolske geografije, kot mentorji študentom in pripravnikom, kot nosilci ali izvajalci strokovne in organizacijske dejavnosti na področju učnih načrtov, kot aktivni in uspešni zagovorniki izboljšanja položaja šolske geografije in učiteljev geografije v šoli in v javnosti in podobno.

Utrinek s podelitve priznanj Društva učiteljev geografije Slovenije (od leve: Metka Sevčnikar Krasnik, dr. Tatjana Resnik Planinc in dr. Jurij Kunaver).

DUGS lahko podeljuje priznanja tudi posameznim avtorjem ali avtorskim skupinam uspešnih učbenikov in drugih didaktičnih pripomočkov, založbam za posebej uspele projekte na področju šolske geografije in podjetjem, ki se ukvarjajo z učno tehnologijo. DUGS lahko podeli priznanje tudi posameznikom ali organizacijam in ustanovam, ki so vidno prispevali k napredku geografskega šolstva ali ga aktivno podpirajo ali so doprinesli k razvoju didaktike geografije in znanstvenega raziskovanja na tem področju. DUGS lahko podeli priznanje tudi študentom geografije za posebej uspele projekte ali diplomске naloge iz didaktike geografije oziroma šolske geografije.

Ko smo se v DUGS-u odločali o vrstah in rangiranju priznanj, nismo mogli mimo stopnjevanja, ki je v rabi marsikje drugod. Pohvale smo delili na a. skupino osebnih pohval, torej za učitelje, študente in posameznike, negeografe. Druga skupina pohval, b., je namenjena ustanovam in podjetjem ter skupinam. Nato sledijo naslednja višja priznanja: Priznanje dr. Jakoba Medveda za nadpovprečno uspešno pedagoško delo za učitelje geografije s praviloma več kot 10 let delovne dobe. Naslednje je Priznanje Janeza Jesenka za nadpovprečno uspešno pedagoško delo za učitelje geografije s praviloma več kot 20 let delovne dobe. Najvišje osebno priznanje pa je Posebno priznanje Blaža Kocena za življensko delo z več kot 30 let delovne dobe ali za izjemne dosežke na področju šolske geografije. Najvišje priznanje za posameznike ali skupine, ki delujejo zunaj šolstva in ustanove ter podjetja, ki so dalj časa na različne načine vidno ali izjemno prispevali k napredku geografskega šolstva in ga aktivno podpirajo, ali so doprinesli k razvoju didaktike geografije in njenega znanstvenega raziskovanja, je Listina oziroma plaketa kakovosti DUGS-a. Ta letos še ni bila podeljena.

Naj utemeljimo še nazive posameznih priznanj. Blaž Kocen (1821–1871), rojen v Hotunjah pri Ponikvi, je bil najplodovitejši didaktik, geograf in kartograf slovenskega porekla v 19. stoletju, ki je večino svojega življenja deloval v Olomoucu in na Dunaju. Po nekaterih sodbah je bil »najpomembnejši srednjeevropski avtor na področju šolske geografije v drugi polovici 19. stoletja«, ki je najbolj zaslovel s svojim atlasom, ki je doživel 56 izdaj. Poleg tega je izdal 11 učbenikov z mnogimi ponatisi.

Janez Jesenko (1838–1908), ki je poučeval v Gorici, je izdal prvi Občni zemljepis (1873) v slovenščini, nato pa Prirodnozanski zemljepis. Izdal je Terminologijo v Občnem zemljepisu (1873) in Prirodnozanskem zemljepisu (1874), ki sta po besedah dr. V. Bohinca (1925) klasični knjigi slovenske geografije. Njegove so tudi Zemljepisne začetnice za gimnazije in realke ter Zemljepis za drugi in tretji razred srednjih šol (1883). Uvedel je mnogo novih slovenskih zemljepisnih terminov, ki so še vedno v rabi.

Dr. Jakob Medved (1926–1978) je bil kot visokošolski učitelj didaktike geografije in regionalne geografije na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani prvi in najbolj vnet pospeševalec in zagovornik didaktike geografije kot znanstvene discipline v Sloveniji po drugi svetovni vojni. Proslavil se je tudi z Velikim atlasom sveta (Mladinska knjiga 1972), Atlasom sveta za osnovne in srednje šole (Mladinska knjiga 1979) ter številnimi članki in razpravami o didaktiki geografije in šolski geografiji.

Poleg izbranih treh imen znamenitih šolskih geografov in didaktikov smo v Komisiji za priznanja DUGS-a razpravljali še o drugih znanih imenih geografov, ki jih bo treba upoštevati ob morebitni ustanovitvi še kakšne vrste priznanja ali prireditve.

Osebnih pohval so prejeli: Rožle Bratec-Mrvar za diplomsko delo o Blažu Kocenu, Nataša Marčič iz prve gimnazije v Celju za pedagoške uspehe, ter Vekoslav Kebe, direktor Zavoda za ohranjanje kulturne in naravne dediščine iz Dolenjega jezera za model Cerkniskega polja in prispevek k širjenju znanja o notranjskem krasu.

Pohvale so prejeli še: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete za organizacijo Ilesičevih dni, Republiška maturitetna komisija za geografijo za uspešno delo med letoma 1992 in 2000 ter Izobraževalno založništvo založbe DZS, Mladinska knjiga založba, založba Modrijan in založba Učila za dosežke v zadnjih desetih letih pri izdajanju geografskih učbenikov in učnih pripomočkov.

Priznanje dr. Jakoba Medveda so prejeli: Vilma Vrtačnik Merčun (OŠ Rodica), Fikreta Marković (OŠ F. Bevk, Ljubljana), Karmen Simonič Mervic (OŠ Črni Vrh nad Idrijo), Matjaž Napokoj (Srednješolski center PET, Ljubljana), Daša Šter (OŠ Naklo pri Kranju) in Ljubica Zornik (OŠ D. Kumar, Ljubljana).

Priznanje Janeza Jesenka so prejeli: Marjana Barbič (OŠ D. Muniha, Most na Soči), Nevenka Cigler (Zavod Republike Slovenije za šolstvo, enota Kranj), Tomaž Dobovšek (Novo mesto), Alenka Dragoš (Gimnazija Šentvid pri Ljubljani), Branko Kandrič (Prva gimnazija Maribor), Marjan Luževič (Gimnazija Škofja Loka), Slava Obradović (Kranj), Divna Ognjanović (OŠ Polje, Ljubljana), Marta Otič (OŠ F. Prešeren, Maribor), Sonja Vusič (OŠ A. Besednjak, Maribor), Rozalija Klasinc (Maribor), Rožica Zakšek (OŠ Trebnje) in Jože Žumer (OŠ Dušana Bordona, Koper).

Posebno priznanje Blaža Kocena so prejeli: mag. Slavko Brinovec (Kranj), Marjan Dobovšek (Novo mesto), mag. Marija Košak (Ljubljana) in Ludvik Olas (Maribor).

Iskreno čestitamo!

Jurij Kunaver

Odkritje spomenika Francetu Planini

Škofja Loka, 28. 9. 2001

V Šolski ulici v Škofji Loki je bila jeseni 2001 prijetna slovesnost ob odkritju spomenika prof. Francetu Planini, ki jo je vodil Jurij Svoltjšak. Ob citranju domačih viž iz Selške in Poljanske doline so nastopili tudi pesalci s kopico domačih plesov. Prireditve se je, ob lepem jesenskem sončnem popoldnevu, udeležilo veliko ljudi, in to ne le krajanov Škofje Loke. Predsednik Muzejskega društva Škofja Loka Pavel A. Florjančič je orisal zamisel o postavitvi aleje loških pomembnih osebnosti. Na ta način se želi Škofja Loka oddolžiti in ohraniti spomin na svoje izjemne someščane, ki so z delom in ustvarjalnostjo prispevali k razvoju mesta. Slavljeneec se je rodil v Škofji Loki 29. 9. 1901, leta 1971 pa je postal častni občan Škofje Loke. Spomenik je odkril župan Igor Draksler, ki je podčrtal, da je to že drugi spomenik v vrsti obeležij nastajajoče aleje. Prvega so postavili leta 2000 ob občinskem prazniku v spomin na akademskega kipar-

MILAN OROŽEN ADAMIC

Spomenik Francetu Planini v Škofji Loki.

ja Toneta Logondra. Avtor obeh dosedanjih obeležij je domačin, akademski kipar Metod Frlic. Prihodnje leto je v načrtu postavitve spomenika zgodovinarju dr. Pavlu Blazniku in po tem morda pesniku, literarnemu zgodovinarju dr. Tinetu Debenjaku, ki sta skupaj s Planino pred 2. svetovno vojno ustanovila Muzejsko društvo. Muzejsko društvo je še danes nekakšen motor pestrega kulturnega dogajanja v mestu. France Planina je v njem dolgo marljivo in požrtvovalno delal kot gospodar in podpredsednik. Zelo pomembno je bilo tudi njegovo uredniško delo pri Loških razgledih, v katere je napisal veliko prispevkov. Umrl je v enaindevetdesetem letu v Ljubljani 14. 1. 1992.

Geografi se ga spominjamo kot študenta prve generacije geografov na ljubljanski univerzi, ki je med letoma 1922 in 1925 ustanovila Geografsko društvo Slovenije in Geografski vestnik. En semester je poslušal predavanja tudi na Münchenski univerzi. To je bil zanj in njegove vrstnike izjemen čas, ki ga je zaznamoval za celo življenje. Ni dvoma, da danes uvrščamo Planino med nestorje slovenske znanstvene in obenem šolske geografije. Manj znano je, da je bil Planina tudi biolog in se je šele kasneje prvenstveno usmeril v geografijo. Večino svoje poklicne kariere je bil profesor in pedagog, čeprav je bil nekaj časa po letu 1953 tudi ravnatelj Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani.

V geografiji je bil ustvarjalen sopotnik pri delu z dr. Valterjem Bohinjcem in dr. Romanom Savnikom. S prvim sta vrsto let sodelovala pri izdelovanju najrazličnejših zemljevidov slovenskega ozemlja. Od teh je morda najbolj znan stenski šolski zemljevid v merilu 1 : 150.000, ki ga je kartografsko udeležil Ivan Selan in se z nekaterimi manjšimi dopolnitvami še danes uporablja v slovenskih šolah. S Savnikom je sodeloval pri prvem Krajevem leksikonu Slovenije. Ta dva podviga sta ob Melikovi regionalni monografiji gotovo največja dosežka stroke in obdobja, v katerem so bili ustvarjeni. Planina je kot srednješolski profesor podrobno poznal didaktične probleme šolske geografije in se je zavedal izjemne pomembnosti zemljevida za razumevanje in pojasnjevanje geografskih vsebin, problemov. V času ročnega izdelovanja zemljevidov, ob omejenih sredstvih in najrazličnejših tehničnih problemih je bila to zelo zapletena naloga, ki se je zdela skorajda neuresničljiva. Tu je na mestu priznanje Ivanu Selanu in kasneje dr. Marku Žerovniku, ki sta vedno uspela razrešiti številne tehnološke probleme.

Zvečer je Muzejsko društvo pripravilo posvetovanje o Francetu Planini v Kašči na Spodnjem trgu. Dr. Branko Berčič je v daljšem prispevku osvetlil svoje mladostne spomine na takratno Škofjo Loko, na Planino, njegovo družino in soseda dr. Pavla Blaznika. Osvetlil je začetke delovanja Muzejskega društva, društvene izlete in prireditve. Posebej je podčrtal, da je bilo tudi zelo veliko najrazličnejših predavanj. Dr. Jurij Kunaver je orisal Planino kot geografa, ki je napisal vrsto knjig, od katerih je še posebej izpostavil knjigo »Slovenija in njeni kraji«, ki je izšla v redni knjižni zbirki Prešernove družbe za leto 1964. Ta sicer poljuden regionalnogeografski opis Slovenije je bil ob Melikovi Sloveniji dolgo edino tako delo. Leta 1968 je izšla podobna knjiga o Jugoslaviji, za katero je prejel Levstikovo nagrado Mladinske knjige. Ob slavljenčevi sedemdesetletnici je dr. Svetozar Ilešič v Geografskem vestniku zapisal »... če bi hoteli pregledati vso množico najrazličnejših Planinovih poljudno-znanstvenih prispevkov po najrazličnejših revijah, časopisih in zbornikih, bi se izgubili v pravem morju, ki še čaka bibliografa ...«. V zadnjem delu posveta, ki ga je spremljala plejada drobnih spominov in vtisov, je Marija Lebar, direktorica Knjižnice Ivana Tavčarja v Škofji Loki, povedala razveseljivo novico, da je bibliografija Franceta Planine že v tisku.

Prvo bibliografijo profesorja Franceta Planine (1901–1992) je že za 37. letnik Loških razgledov leta 1992 pripravil bibliotekar Ludvik Kaluža. S tem je bilo delo precej olajšano, treba je bilo le pregledati, če so po tem letu izšli ponatisi Planinovih del oziroma prispevki drugih o Planini. Dodan je bibliografski zapis prispevkov drugih o Francetu Planini in njegovem delu. Vseh bibliografskih enot, ki so bila objavljena med letoma 1930 in 2001, je 653. Med njimi je 7 samostojnih knjig, 17 knjig v sodelovanju z drugim, 39 vodnikov, albumov in prospektov: 61 različnih zemljevidov, 451 razprav, člankov, poročil in ocen, 38 radijskih oddaj, predavanj, govorov ter 40 drugih enot. Ker so v knjižnici ob izdaji bibliografije hoteli še nekaj več, so dodali tudi spomine nanj z zapisi ljudi, ki so ga poznali, živeli z njim, z njim sodelovali.

Profesor France Planina je v svojih spominih zapisal: »... najbolj me osrečuje zavest, da sem vse to zmoget in z uspehom opravil v prid svojega ljubega rojstnega mesta ...«.

Milan Orožen Adamič

Državna nagrada Jožetu Zupančiču

Ljubljana, 9. 10. 2001

Dr. Lucija Čok, ministrica vlade Republike Slovenije za šolstvo, znanost in šport, je v prostorih Narodne galerije v Ljubljani podelila državne nagrade s področja vzgoje in izobraževanja za leto 2001. Med dobitniki tega najvišjega državnega priznanja je tudi geograf, prof. Jože Zupančič, od leta 1976 ravnatelj Prve gimnazije v Celju. V utemeljitvi je med drugim zapisano, da nagrado prejme za življenjsko delo v vzgoji in izobraževanju na področju srednjega šolstva.

Milan Natek

Študentske Prešernove nagrade

Ljubljana, 3. in 10. 12. 2001

V zbornični dvorani Univerze v Ljubljani je bila v ponedeljek, 3. 12. 2001 podelitev univerzitetnih študentskih Prešernovih nagrad. Prejel jo je tudi geograf Matija Zorn za diplomsko delo z naslovom Gorski relief kot posledica skalnih podorov. Njegov mentor je bil dr. Karel Natek.

V isti dvorani so teden dni kasneje podelili še študentske Prešernove nagrade Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Za svoje diplomsko delo sta jih med drugimi prejela tudi Uroš Stepšnik (naslov naloge Udornice na Postojnskem krasu, mentor dr. Karel Natek, komentor dr. France Šušteršič) in Janez Nared (Regionalno-razvojna politika Slovenije in prostorski učinki zakona o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji, mentor dr. Milan Bufon).

Borut Peršolja

ZBOROVANJA**Mednarodni simpozij »Spremembe rabe in pokrovnosti tal v dobi globalizacije«**

Praga, Češka, 15.–20. 7. 2001

Študijska skupina za preučevanje sprememb rabe tal (*Land Use and Land Cover Change*) pri Mednarodni geografski zvezi prireja letna strokovna srečanja. Vsako drugo leto se skupina sestaja na svetovnih kongresih oziroma regionalnih konferencah, v vmesnih letih pa organizira samostojne konference. Leta 2001 so srečanje organizirali češki geografi pod vodstvom Ivana Biččka s praške Karlove univerze. Na simpozij je pripotovalo okoli 40 udeležencev iz 14 držav. Petdnevno delo je bilo splet predavanj, predstavitev posterjev, obiskov strokovnih ustanov ter ekskurzij. Uvodna ekskurzija je udeležence seznanila z razvojem Prage. Poudarek je bil na ogledu ogromnih blokovnih sosesk, zgrajenih v dobi socializma, zaključili pa smo v starem srednjeveškem jedru češke prestolnice. V naslednjih dneh so dopoldanska predavanja potekala v treh sklopih; predavatelji so govorili o zgodovinskih spremembah rabe tal, vplivih tranzicijskih procesov na rabo tal ter urbanizaciji. Slovenska udeleženca Matej Gabrovec in Franci Petek sva v svojih referatih predstavila nove možnosti analize franciscejskega katastra in metodologijo preučevanja sprememb rabe tal z vidika trajnostnega razvoja. V popoldnevih so gostitelji organizirali obisk fakultetne knjižnice in kartografske zbirke, mestnega planerskega urada ter geodetske uprave s katastrskim uradom. V teh ustanovah smo se seznanili s pomembnimi zgodovinskimi in sodobnimi viri za preučevanje sprememb rabe tal. Zadnja dva dneva sta bila namenjena terenu. Na severu Češke pri Mostu smo obiskali tamkajšnjo premogovno območje. V tej degradirani industrijski pokrajini je bil pri strokovnih razpravah poudarek na revitalizaciji obsežnih območij nekdanjih in sedanjih dnevnih kopov. Zaključna ekskurzija nas je vodila v zavarovano območje pri Třeboňu na jugu Češke blizu avstrijske meje. Podobno kot na severu Češke smo si ogledovali pokrajino, ki jo je človek močno preoblikoval, vendar pa v tem drugem primeru preobrazba pokrajine sega v 14. stoletje. V gospodarsko neuporabnih močvirjih so takrat zgradili edinstven sistem ribnikov, povezanih z umetnimi prekopi, ki danes predstavlja pomembno naravno in kulturno dediščino.

Matej Gabrovec

10. srečanje geografov z univerz v Mariboru, Bayreuthu, Plznu, Pécsu in Gradcu

Maribor, 26.–27. 9. 2001

Jesen je bil že deseti znanstveni sestanek geografov z univerz v Bayreuthu, Gradcu, Mariboru, Pécsu in Plznu, ki so združeni v neformalno skupino Raziskovalni peterokotnik. Tokrat je bilo srečanje v Mariboru, tema posveta pa obmejna območja. Referenti so skušali prikazati prostorske ter socioekonomske značilnosti obmejnih območij, procese, ki se tam odvijajo, ter spremembe, ki so nastale po uveljavitvi novih družbeno-gospodarskih razmer v nekdanjih socialističnih državah in njihovih sosedah. Na sestanku je sodelovalo 15 geografov.

J. Maier je v svojem referatu orisal vsebino preučevanja obmejnih območij od prvih študij do danes. Posebej je izpostavil vsebinsko različnost študij, ki obravnavajo obmejna območja ob zahodni in vzhodni meji Nemčije. Mag. Zlamal je predstavila analizo dnevnega časopisja iz obmejnega območja ob nemško-češki meji. Skušala je ugotoviti, kakšne informacije dobijo češki bralci o Nemčiji in Nemci o Češki. Prispevke je razvrstila v posamezne kategorije ter vsak članek ovrednotila v smislu pozitivne, nevtralne in negativne informacije. Izkazalo se je, da se informacije o sosednjih deželah precej razlikujejo tako po vsebini kot po vrednostni orientaciji.

J. Dokoupil je predstavil vzroke demografske rasti in priseljevanja Vietnamcev v obmejno območje. Najpomembnejši razlog je zaposlovanje v bližnjih nemških mestih, s čemer so povezane dnevne in tedenske migracije ter nastajanje tako imenovane tranzitne regije. J. Ježek pa je poskušal oceniti obseg delovne sile, ki bi po vključitvi Češke v Evropsko unijo iskala zaposlitev zunaj meja matične domovi-

ne. Na podlagi ankete je ocenil, da število potencialnih iskalcev zaposlitve ni zaskbljujoče niti za češko gospodarstvo niti za nemško družbo. Prevladovala naj bi dnevne migracije. S. Mirvald je poročal o razmerah v občini Aš, ki leži tik ob nemški meji. Prikazal je socialne spremembe in konflikte, ki se pojavljajo ob širjenju tržnega gospodarstva na češkem podeželju.

J. Csapó iz Pécsa je predstavil načrte razvoja turizma ob madžarsko-hrvaški meji. Le ti v veliki meri temeljijo na medobmejnem sodelovanju s Hrvaško. M. Mohos je obdelala razvoj upravne razdelitve na obmejnem območju ob madžarsko-slovenski meji z vidika nacionalne sestave prebivalstva. Ugotovila je, da razdelitev na občine ne vključuje etničnega elementa, saj so pripadniki drugega naroda povsod v manjšini. M. Máté je orisala vinorodno in turistično območje ob Nežiderskem jezeru in možnosti za nastanek enovite turistične regije, ki bi obsegala tudi del Avstrije. J. Májdán je prikazal razvoj železniškega omrežja na obmejnem območju ob madžarsko-slovenski meji. Izpostavil je, da je kljub spremenjenim razmeram stara trasa železniške proge med Mursko Soboto in Szombatheyem še naprej optimalna. M. Foki pa je poročala o novih oblikah turizma v naselju Lentye, kjer se nakupovalni turizem postopoma umika zdraviliškemu.

W. Zsilinszár in W. Fischer sta, podobno kot mag. Zlmal, obdelala poročanje štajerskega tiska o Sloveniji. Izhajala sta iz teze, da so sosedski odnosi toliko boljši, kolikor boljše je medsebojno poznavanje. Analiza vsebine in števila prispevkov je pokazala, da je na področju obveščenosti avstrijcev o Sloveniji še veliko »belih lis«.

L. Lorber je prikazala prometni pomen obmejnega območja ob slovensko-hrvaški meji glede na omrežje mednarodnih in regionalnih prometnic, U. Horvat pa razvoj turistične regije ob zdravilišču Olimia v Podčetrtku. V. Drozg je skušal periodizirati gospodarski in socialni razvoj ob slovensko-avstrijski meji, in sicer na osnovi vrste in intenzitete stikov med območjema. Ločil je naslednje faze: sožitje do 1945, opazovanje do 1972, kontakti do 1992, sodelovanje po 1992.

Referati bodo objavljeni v zborniku. Menim, da je srečanje uspelo po vsebinski, organizacijski in družabni plati.

Vladimir Drozg

Mednarodna delavnica o eksonimih »GeoNames 2001«

Berchtesgaden, Nemčija, 1.–2. 10. 2001

V Berchtesgadnu v Nemčiji so bili v začetku oktobra tradicionalni, že petdeseti nemški kartografski dnevi. Slovenski kartografi iz najrazličnejših ustanov se teh srečanj razmeroma pogosto udeležujejo. Program te prireditve je bil običajno zelo pester. Letos je v okviru te prireditve skupina strokovnjakov Združenih narodov za zemljepisna imena nizozemskega in nemškega govornega območja (*Dutch and German Speaking Division of the United Nations Group of Experts on Geographical Names*) organizirala srečanje GeoNames 2001. Delavnice se je udeležilo 29 predstavnikov iz desetih držav. Posvečena je bila razčiščevanju problemov okrog eksonimov. V Slovarju toponimske terminologije, ki ga je leta 1995 izdala Geodetska uprava Republike Slovenije, je eksonim opredeljen kot »... ime v kakem jeziku za topografski objekt zunaj območja, na katerem ima ta jezik uradni status; od endonima se ne razlikuje samo zaradi prevedbe (konverzije) ...«.

Cilj srečanja je bila tudi priprava predlogov, osnutkov resolucij za 8. konferenco Združenih narodov za standardizacijo zemljepisnih imen, ki bo leta 2002 v Berlinu. Henri Dorion iz Kanade je predstavil uvodno razmišljanje o eksonimih. Ugotovil je, da je svet brez eksonimov utopija in da bodo ti vedno obstajali. Združeni narodi, na splošno, priporočajo omejeno in natančno uporabo eksonimov. Prvi problem pa je že v razmeroma ohlapni in ne dovolj natančni definiciji eksonimov. V ospredju je problem določitve območja ter razmejitve med eksonimi in endonimi, kar je velikokrat zelo zapleteno in politično kočljivo vprašanje. Slovenci to dobro poznamo in razumemo okrog razprav o zemljepisnih imenih v Avstriji in Italiji. Posebej je bil podčrtan problem neuniverzalnosti eksonimov in vprašanje, kdo naj postavi pravila zapisovanja. Peter Jordan z dunajske univerze je pred srečanjem razposlal udeležencem

vprašalnik o rabi eksonimov in poskušal napraviti analizo s pomočjo dobljenih odgovorov. Posebej je podčrtal, da so bili dobljeni odgovori precej subjektivni, so pa pokazali zelo različni obseg rabe eksonimov v posameznih državah. Peeter Päll iz Estonije je imel zelo zanimiv prispevek o evoluciji eksonimov o spremembah rabe v različnih obdobjih oziroma političnih razmerah. Eksonime je razdelil na več vrst: 1. tradicionalni eksonimi zlasti za imena sosednjih bližnjih območij; 2. leksikalni eksonimi kot na primer Rocky Mountains – Skalno gorovje; 3. ortografske adaptacije (Alpe, Kavkaz) in 4. izposojenke in priredbe iz tujih jezikov. V Estoniji so eksonime razdeli na lahko sprejemljive, manj sprejemljive in nesprejemljive eksonime. V posebno skupino so uvrstili zgodovinske eksonime in biblična imena. Martin Gurtner in Rudolf Mösching sta poročala o pravilih rabe eksonimov na zemljevidih v Švici. V tej večnacionalni državi je to zelo natančno določeno. Zelo zanimiva je bila predstavitev magistrske naloge Bettine Wobek z dunajske univerze, ki je predstavila uporabo eksonimov v publikacijah nemških turističnih operaterjev. Za Slovenijo je v turističnih publikacijah uporabljenih med 23 in 30 eksonimov, na žalost je veliko hibridnih oblik (primer: Bohinjsko jezero – *Wochiner See* – *Bohinj See*). Roman Stani-Fertl z dunajske univerze je izdelal klasifikacijo in pregled 5400 nemških eksonimov. Leo Dillon je poročal o razpravah rabe eksonimov v uradu Združenih držav Amerike za zemljepisna imena (US Board on Geographic Names). Henri Dorion iz Kanade je podrobno obrazložil težave z eksonimi v francoskem delu Kanade. Podpisani pa sem poročal o standardizaciji imen na zemljevidu v merilu 1 : 1.000.000 in o naših razmišljanjih uporabe eksonimov. Posebno pozornost je vzbudila informacija o slovenskem seznamu tujih zemljepisnih imen, ki je objavljen v medmrežju (<http://www.sigov.si/kszi/index.htm>) in katere avtor je Drago Kladnik.

Sklepe srečanja lahko strnem v priporočilo, da naj v okviru možnosti vsak uporabljen eksonim spremlja originalno zemljepisno ime. Dogovorjeno je bilo, da naj bi, kot primer nacionalnega seznama eksonimov, prevedli slovensko študijo v angleščino. Ugotovili smo nujnost podrobnejše določitve rabe eksonimov na turističnih zemljevidih in drugih sorodnih publikacijah. Poseben problem so zemljepisna imena, ki se raztezajo čez več držav. Tako na primer Alpe (slovenska oblika zapisa) nimajo statusa eksonima. Ugotovljeno je bilo, da je treba eksonimom posvetiti več pozornosti na najrazličnejših ravneh izobraževanja. Prav na koncu se je izoblikovala misel, da bi lahko v okviru ekspertov Združenih narodov za standardizacijo zemljepisnih imen predlagali ustanovitev posebne delovne skupine, ki bi se ukvarjala z eksonimi.

Milan Orožen Adamič

1. delavnica mednarodnega raziskovalnega projekta »Elite in gore«

Lugano, Švica, 12.–13. 10. 2001

V švicarskem Luganu je bila oktobra 2001 organizirana prva delavnica v okviru mednarodnega raziskovalnega projekta, ki nosi naslov »*Die Eliten und die Berge/Les élites et les montagnes*« (»Elite in gore«). Mednarodni projekt bo trajal štiri leta (2001–2004) in bo spodbujal ciljne raziskave in soočanja izsledkov na omenjeno temo od obdobja renesanse do danes. V tem času bo podružnica Mednarodne komisije za zgodovino Alp (*Internationale Gesellschaft für historische Alpenforschung/Association Internationale pour l'Histoire des Alpes/Associazione Internazionale per la Storia delle Alpi*) v Luganu organizirala tri delavnice (prva je bila leta 2001, sledili pa bosta še dve v letih 2002 in 2003). Za leto 2004 načrtujejo izdajo zaključne publikacije s prispevki iz delavnic. Podružnica omenjene komisije v Luganu je Inštitut za zgodovino Alp (*Istituto di Storia delle Alpi ISAlp*) Univerze v Luganu (*Università della Svizzera italiana*).

S pismom o nameri se je Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti zavezal, da bo skrbel za dostojno udeležbo slovenskih raziskovalcev na delavnicah, posvetovanjih in drugih strokovnih srečanjih v zvezi s tem projektom. Na prvem tovrstnem srečanju je ZRC SAZU zastopal Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.

Delavnica je potekala v obliki predavanj, referatov in poglobljenih razgovorov. Število udeležencev je bilo omejeno, tako da je bilo število referatov le petnajst, skupaj pa se je delavnice udeležilo devetnajst

zgodovinarjev, literarnih zgodovinarjev in geografov iz petih držav alpskega loka: iz Švice 9, Francije 4, Avstrije 3, Italije 2 in Slovenije 1, avtor tega prispevka. Manjkali so predstavniki Nemčije in Lihtenštajna.

Ta raziskovalni projekt se od starejših razlikuje predvsem zaradi dveh dejstev. Prvič, ker skupaj obravnava tako gorata alpska območja kot ravnine, ki te gore obdajajo. In drugič, ker enakovredno obravnava vire, ki so nastali znotraj Alp (ti so bili zaradi odmaknjenosti od centrov pogosto zanemarejeni) in tiste iz obrobja, kjer so bila večja kulturna središča.

Značilnost dosedanjih tovrstnih raziskav v Alpah je omejenost na raziskave po posameznih državah ali jezikovnih območjih. Če k temu dodamo še jezikovne meje, je hitro jasno, zakaj še vedno čakamo na sintezno delo, ki bi dalo celovito sliko o raziskovanju Alp od renesanse do danes. Jezikovna meja je najbolj očitna prav pri Sloveniji, katere jezik je za raziskovalce iz romansko-germanskih držav popolna neznanka in temu primerno je poznavanje slovenskih geografskih, zgodovinskih, literarnih in drugih raziskav o slovenskih Alpah.

Sodelujoči pri tem projektu naj bi sledili predvsem trem vodilom. (1) Raziskave v Alpah so bile od renesanse, ko so ponovno začeli odkrivati naravo, pa do danes, povezane s socialnim in družbenim izvorom avtorjev, ta pa v Alpah ni bil povsod enak. (2) Zaradi velikih razlik v stopnji urbanizacije, je bilo znanje v preteklosti omejeno le na »svet mest«, ki obdaja Alpe. Ta mesta so bila med seboj tudi infrastrukturno dobro povezana, zato je bil pretok znanja med njimi temu primerno relativno velik. V nasprotju s tem pa je slaba infrastruktura preprečevala alpskemu prebivalstvu in njihovim »elitam«, da bi lahko sodelovali v izmenjavi znanja. Zaradi tega so v preteklih stoletjih podobe in znanje o Alpah nastajale predvsem na obrobju le-teh. (3) Kljub temu pa so bile »elite« zunaj in znotraj Alp povezane med seboj, pa čeprav le enosmerno. Znanje »od zunaj« je dostikrat doseglo izobraženca znotraj Alp. To se kaže že pri pregledu najstarejšega obravnavanega obdobja, na primer v posnemanju Petrarce, von Hallerja ali Rousseauja.

Na podlagi tega smo raziskovalcem iz drugih alpskih držav skušali pokazati, kako in kdaj so prebivalstvo slovenskega alpskega sveta »odkrile elite« večjih slovenskih mest in tujih popotnikov ter kako so ti opisovali in dojemali gorske prebivalce, pa tudi obratno, kako je gorsko prebivalstvo sprejelo in reagiralo na prišleke. Ob tem naj omenimo, da znotraj raziskovalnega projekta termin »elite« razumejo kot bogate popotnike, znanstvenike, meščanske alpiniste, intelektualce, duhovščino, vojaške oficirje, aristokracijo.

Druga delavnica na isto temo bo v Luganu potekala med 4. in 5. oktobrom 2002. Več informacij o njej lahko preberete na medmrežnem naslovu: <http://www.isalp.unisi.ch/deu/kongresse/elites2.htm>.

Matija Zorn

POROČILA**Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v študijskem letu 2000/2001**

Ljubljana, Aškerčeva cesta 2, <http://www.ff.uni-lj.si/geo>

Pedagoška dejavnost je potekala v skladu z napovedjo predavanj in po veljavnem urniku za študijsko leto 2000/2001. Zaradi pomanjkanja kadra smo imeli težave pri realizaciji vaj pri Kvantitativnih metodah I in II, GIS-ih, Regionalnem planiranju in Geografiji turizma. Kadrovska zasedba je bila enaka kot v preteklem študijskem letu, pridobili smo le mlado raziskovalko Moniko Benkovič. Novost je tudi novo ustanovljena Katedra za politično geografijo. Da bi dvignili kvaliteto študija in povečali motivacijo pri študentih za delo, smo uvedli priznanja Oddelka za geografijo. Ugotavljamo namreč, da Prešernova nagrada, ki jo dobi praviloma samo eden iz posameznega oddelka Filozofske fakultete, za tako množične populacije ne zadošča več in zato ostanejo prenekateri dela po krivici prezrta.

V šolskem letu 2000/2001 je bilo na obe smeri študija geografije vpisanih 548 študentov, od tega je bilo 95 absolventov in 29 izrednih študentov (podrobnejši prikaz stanja vpisa je v preglednici 1). Diplomiralo je 63 študentov, kar je 8 več kot v prejšnjem študijskem letu. Analiza vpisa kaže, da se glavni osip zgodi po 1. letniku, ko zaradi različnih vzrokov ne napreduje okoli tretjina študentov. Večina teh se ponovno vpiše v 1. letnik. V višjih letnikih je ponavljanj letnikov bistveno manj.

V 1. letnik izrednega študija se je vpisalo 23 študentov na samostojni program in 6 na dvopredmetni. Razen teh smo imeli še po enega izrednega študenta na dvopredmetni smeri v 3. letniku in enega absolventa. Resnici na ljubo je treba povedati, da v 1. letniku »pravih« izrednih študentov (študentov, ki bi študirali ob delu) praktično ni, ampak so to študenti, ki niso prišli v izbor in imajo dovolj finačnih sredstev za plačilo šolnine. Gre za neke vrste negativno selekcijo, kar se kaže tudi v študijskem uspehu izrednih študentov, ki je zelo skromen. Zanje poteka v 1. letniku organiziran študij ob koncu tedna, in sicer v skrčenem tretjinskem obsegu. Če izredni študent izpolni pogoje, ima možnost rednega vpisa v 2. letnik.

Na podiplomski študij geografije se je vpisalo 10 študentov, in sicer 3 na smer Socialna in politična geografija, po dva na Pokrajinsko ekologijo in varstvo geografskega okolja ter Geografske osnove regionalnega planiranja in po eden na Geografijo turizma, Regionalno geografijo in Fizično geografijo. V študijskem letu 2000/2001 je magistriral samo en študent, eni študentki je bil odobren neposredni prehod na doktorski študij, doktorirali pa sta dve študentki. Glede na vpisane v zadnjih letih je primerov zaključenega podiplomskega študija vsekakor premalo. Razlogi za to so različni, od obremenjenosti z rednimi službenimi obveznostmi podiplomcev do večje časovne, logistične in intelektualne angažiranosti, ki jo zahteva študij po individualnih študijskih programih.

Znanstvenoraziskovalno delo članov Oddelka za geografijo je bilo tudi v tem študijskem letu zelo bogato in razvejeno. Razen lastne znanstvenoraziskovalne dejavnosti zajema tudi raziskave pri Ministrstvu za šolstvo, znanost in šport in pri drugih naročnikih. Za še večji razmah tega dela pogrešamo boljše infrastrukturno opremljenost in kader, ki bi se izključno posvečal raziskovanju in ne bi bil v tolikšni meri obremenjen s pedagoškim delom. Večje raziskave, katerih nosilci so bili člani Oddelka za geografijo oziroma so pri njih sodelovali, so: Geografska analiza Ljubljane in njenih razvojnih možnosti, Funkcija obmejnih in etnično mešanih območij v prekmernih integracijskih procesih države Slovenije, Slovenija in Wales: mali narodi in evropski integracijski procesi, Slovenija v evro-ameriški perspektivi: novi geopolitični položaj in procesi evropske integracije v Srednji Evropi, Konkurenčnost slovenskih mest, Primerjalne prednosti Ljubljane v evropskih integracijah, Družba in prostorski razvoj Slovenije, Varstvo okolja in prostorski razvoj Slovenije, Regionalni prostorski razvoj Zasavja, Ranljivost okolja na območju mestne občine Koper, Analiza klime mesta Ljubljana in Evalvacija kurikularne prenovе pouka geografije.

Člani in članice Oddelka za geografijo smo svoje raziskovalne dosežke predstavili na številnih domačih in tujih znanstvenih simpozijih in kongresih ter v znanstvenem in strokovnem tisku. Omenimo naj, da je bil naš oddelek (vodja organizacijskega odbora dr. M. M. Klemenčič) organizator mednarodne

Preglednica 1: Vpis na Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v študijskem letu 2000/2001 (program A in program B (pedagoški in nepedagoški)).*

letnik	program	prvi vpis	ponovni vpis	skupaj
1.	dvopredmetni	47	26	73
	samostojni	49	17	66
2.	dvopredmetni	42	4	46
	samostojni	46	8	54
3.	dvopredmetni	64	3	67
	samostojni	58	5	63
4.	dvopredmetni	46	0	46
	samostojni	38	0	38
absolventi	dvopredmetni*	60	0	60
	samostojni	35	0	35
Skupaj		485	63	548

konference na temo podeželje »*Rural Areas at the Millennium Shift: Challenges and Problems*« (Ljubljana, Žužemberk, Loški potok, 19.–21. 9. 2001). Skupaj z Oddelkom za geografijo Pedagoške fakultete v Mariboru je marca 2001 soorganiziral 4. mednarodno konferenco tranzicijskih držav srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope o evropski dimenziji pouka geografije (sopredsednica organizacijskega odbora dr. T. Resnik Planinc), prav tako je sodeloval pod vodstvom dr. M. Paka pri pripravi in izvedbi mednarodnega znanstvenega seminarja Nemške akademije za regionalno planiranje (ARL), ki je potekal v Ljubljani marca 2001. Kot posebno oddelčno akcijo naj omenimo še organizacijo tradicionalnih 18. Ilesičevih dnevo (september 2001), ki jih je organizirala Katedra za didaktiko.

Tudi v študijskem letu 2000/2001 se je na oddelku odvijala živahna izmenjava učiteljev iz domovine iz tujine in to kljub temu, da za taka gostovanja ne obstajajo posebna finančna sredstva. To je tudi ena glavnih ovir, da takih gostovanj ni več, saj interes zanje vsekakor obstaja. Vseh gostovanj je bilo 14, večina predavanj gostov je bila organizirana za študente posameznih usmeritev na dodiplomski ravni, predavanj pa so se lahko udeležili tudi ostali zainteresirani.

Prikazano v strnjeni obliki je glavna problematika Oddelka za geografijo sledeča:

- preveliko število vpisanih študentov,
- premajhno število učiteljskega kadra, zlasti asistentov (kadrovske ne sledimo porastu števila študentov),
- premajhna kapaciteta in slaba opremljenost predavalnic s sodobnimi pedagoškimi pripomočki,
- slaba opremljenost oddelka s sodobno opremo, ki je potrebna za kvalitetno pedagoško in raziskovalno delo,
- knjižnica s svojimi prostorskimi in človeškimi kapacitetami ter razpoložljivimi financami z velikimi težavami servisira vse številčnejše generacije študentov,
- učitelji se vse bolj »utapljam« v delu s študenti, za pravo raziskovalno delo zato zmanjkuje časa in energije, na račun množičnosti trpi kvaliteta,
- nezavidljiv finančni položaj, ki ga na srečo trenutno lahko rešujemo z izrednim študijem.

Darko Ogrin

Oddelek za geografijo Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru v študijskem letu 2000/2001

Maribor, Koroška cesta 160, <http://www.geografija.com>

Študijsko leto 2000/2001 smo po nekaj letih začeli kadrovske okrepiti. Tako je sedaj na oddelku zaposlenih skupaj osem visokošolskih sodelavcev, od tega dva izredna profesorja, štirje docenti in dve asistentki (po začasem odhodu mladega raziskovalca asistenta mag. Dimitrija Krajncja).

Sicer je bilo minulo študijsko leto v znamenju priprave vloge za nov študijski program univerzitetnega študija enopredmetne nepedagoške geografije, ki predvideva tri smeri, in sicer smer podeželje, smer mesta in smer varstvo geografskega okolja. Predlagani študijski program temelji na obveznih predmetih od 1. do 4. letnika in na izbirnih predmetih, ki so zasnovani kot geografski praktikumi ali izbirni predmeti na drugih fakultetah mariborske, ljubljanske in zagrebške fakultete. Vloga je v postopku obravnavane na Pedagoški fakulteti.

V študijskem letu 2000/2001 smo zaključili izvajanje izrednega študija v Trebnjem za diplomante višješolske izobrazbe. Izvajamo tudi izredni študij v Mariboru in v dislociranih krajih. Poleg podiplomskega študija geografije, ki teče drugo leto, smo letos prvič izvajali še specialistični študij za okoljsko vzgojo. Zanimivo je, da se vsako leto povečuje interes za podiplomski študij geografije za področje izobraževanja, kar je na eni strani posledica boljše informiranosti o možnosti podiplomskega študija na področju geografije v Mariboru in na drugi strani odraz slabih zaposlitvenih možnosti tistih, ki si pridobijo naziv profesor geografije in ... Letos je vpisanih na podiplomski študij 8 slušateljev, kar je še enkrat več kot lani.

V sodelovanju z Oddelkom za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo organizirali mednarodno konferenco z naslovom »*IV. International Conference on European dimensions of teaching geography in the Middle-, Southeastern- and Eastern European countries in transition*«, ki je potekala 29. in 30. marca na Univerzi v Mariboru in na Oddelku za geografijo Pedagoške fakultete.

Član oddelka je sodeloval pri organiziranju mednarodnega znanstvenega sestanka o obmejnih območjih 26. in 27. septembra v Mariboru in na njem aktivno sodeloval.

Člani oddelka so aktivno sodelovali na naslednjih mednarodnih konferencah:

- Fifth International Symposium and Exhibition on Environmental Contamination in Central and Eastern Europe, Tallahassee (Florida): Institute for International Cooperative Environmental Research, Florida State University;
- Česká geografie v období rozvoje informačních technologií, Olomouc, Přírodovědecká fakulta Palackého univerzity;
- Jak dál v regionální geografii: Plzeň: Západočeské univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra geografie;
- EU-Integration, Synergie, Modelle des Gründungs- und Entwicklungsmanagements: Sammelband des Internationalen wissenschaftlichen Symposiums Management und Entwicklung [auch] MER 2001, Slowenien, Maribor, Podčetrtek;
- Brugges, Belgija, 4. European conference Children s Identity and Citizenship in Europe z referatom Learning for a Democratic Europe with geographical syllabuses and textbooks in Slovenia;
- Brioni, Hrvaška, Drugi dani M. Demarina, referat Bodimo kreativni – podjetno učenje na primeru pouka geografije;
- Maribor, 2. mednarodni posvet Didaktični in metodični vidiki prenove in razvoja izobraževanja, z referatom Medpredmetne korelacije v devetletni osnovni šoli: primer geografije in angleškega jezika;
- Pusan, Koreja, Conference of the International Geographical Union, Commission on the Sustainability of Rural Systems, Pusan National University, Korea, Developing sustainable rural systems.

Sodelovali smo tudi na domačih konferencah in srečanjih:

- 12. Ilesičevi dnevi, Filozofska fakulteta, Ljubljana. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo;
- Mladi za napredek Maribora: 18. predstavitev raziskovalnih nalog osnovošolcev in srednješolcev, Pedagoška fakulteta, Maribor.

Asistentka Milena Petauer se je udeležila poletne šole v Bovcu. Dr. Igor Žibera je organiziral in izpeljal več študentskih raziskovalnih taborov.

Obiskali smo Katedro za ekonomsko geografijo in regionalno planiranje Univerze v Bayreuthu (dr. V. Drozg) in Prirodoslovno-matematično fakulteto v Zagrebu (A. Vovk Korže, L. Lorber in U. Horvat).

Oddelek so obiskali dr. Zoran Curić, didaktik na Prirodoslovno matematiški fakultet v Zagrebu, in dr. Miroslav Vysoudil iz Palacky University Faculty of Science v Olomoucu, oba sta predavala študentom geografije.

Dr. Ana Vovk Korže je bila izvoljena v naziv izredna profesorica za fizično in regionalno geografijo, Eva Konečnik pa je postala magistra geografskih znanosti s področja izobraževanja.

Dosežki, pomembni za geografski oddelek v študijskem letu 2000/2001:

- sodelovanje pri pripravi prostorskega plana Slovenije;
- sodelovanje v delovni skupini za problematiko regionalne geografije pri znanstveni sekciji Zveze geografskih društev Slovenije;
- monografija o Rogaški Slatini (dr. U. Horvat);
- permanentno izobraževanja za učitelje Modul 4 – Družboslovje za prvo triado devetletne osnovne šole (6 ponovitev);
- permanentno izobraževanje za učitelje geografije z naslovom Laboratorijske metode za geografe (3 ponovitve);
- učbeniki za srednje in osnovne šole: Obča geografija CD-ROM za učitelje, Odkrivam svoje okolje: delovni učbenik za 1. razred devetletne šole za predmet spoznavanje okolja in priročnik; Odkrivam svoje okolje 2, Učbenik, Delovni zvezek in Priročnik za 2. razred devetletne osnovne šole za predmet spoznavanje okolja; Sodobni svet: geografija za 7. razred osnovne šole; Spoznavamo Afriko in novi svet: geografija za 8. razred devetletne osnovne šole; Zemljopis 2: udžbenik za VI. razred osnovne šole, Zemljopis 2: vježbenica za VI. razred osnovne šole, Geografija za 8. razred, Učbenik, Zemljopis 6: udžbenik za 6. razred osnovne šole.

Članica oddelka je postala predsednica in vodi Predmetno komisijo za geografijo za nacionalne preizkuse znanj v devetletni osnovni šoli.

Od avgusta 2001 do februarja 2002 Oddelek za geografijo vodi kot v. d. predstojnice dr. Karmen Kolenc Kolnik.

Načrti so usmerjeni v mednarodno objavo rezultatov raziskovanj v vidnih tujih revijah, mednarodno sodelovanje v obliki vabljenih predavanj in izmenjave študentov in posredovanje spoznanj raziskovalnega dela širši javnosti v obliki seminarjev, delavnic in udeležb na domačih in tujih konferencah.

Na področju pedagoške geografije noveliramo obstoječo študijsko literaturo, ki smo jo pripravili za večino predmetov rednega, izrednega in podiplomskega študija. Pripravljamo študente za vključitev v projekt Socrates–Erasmus, ki jim daje možnost priprave diplomskega dela v tujini ali opravljanje enega semestra na tuji fakulteti.

S skromnimi finančnimi viri dopolnjujemo osnovno opremo geografskega oddelka, ki jo nujno potrebujemo za izvajanje pedagoškega in raziskovalnega dela. Z organiziranjem in izvajanjem seminarjev, terenskih del in ekskurzij želimo osvežiti in poglobiti geografsko znanje predvsem učiteljem geografije, kar nam je v preteklem študijskem letu dobro uspelo.

Čeprav smo precejšnjo pozornost namenili pridobivanju argumentov za to, da se geografija uvrsti med vede nacionalnega pomena, se žal to ni zgodilo. Tako je geografska veda, torej kompleksna veda o svetu, v katerem živimo, in temeljna veda, ki raziskuje in razlaga tudi dejstva o državi Sloveniji, izpadla iz seznama nacionalno pomembnih ved. To zagotovo ni dobra popotnica stroki, ki izgublja pomen zaradi krepitve drugih, bolj ali manj sorodnih geografskih ved. Še en izziv, da se pedagoški in nepedagoški delavci na področju geografije povežemo, ko gre za prihodnost geografije.

Ana Vovk Korže

Doktorska disertacija in magistrska dela na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v letu 2000

Uredništvo Geografskega vestnika je podprlo pobudo knjižnice Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, da v rubriki »Poročila« predstavijo doktorske disertacije in magistrska dela, ki so jih kandidati zagovarjali na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Do sedaj so bili seznami novih doktorjev in magistrstov znanosti s področja geografije zgoraj omenjene fakultete

redno predstavljeni v Geografskem obzorniku. Ob sedemdesetletnici Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani pa je bil v publikaciji z naslovom Geografija in aktualna vprašanja prostorskega razvoja iz zbirke Dela 6 objavljen seznam doktorjev in magistrstov od začetka podeljevanja teh naslovov do leta 1989.

V Geografskem vestniku bodo tekoče predstavljene nove doktorske disertacije in magistrska dela z naslovom, avtorskim izvlečkom, ključnimi besedami, datumom zagovora dela, mentorjem ter avtorjevo fotografijo.

V letu 2000 je na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani doktoriral en kandidat, naziv magistra znanosti pa je prejelo šest kandidatov. Doktorske disertacije in magistrska dela so inventarizirana v knjižnici Oddelka za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Bibliografske zapise o posameznih delih za tekoče leto lahko pregledujete v Biltenu novosti, ki je dosegljiv tudi na domači strani Oddelka za geografijo Filozofske fakultete (<http://www.ff.uni-lj.si/geo>). Bibliografske zapise za posamezne doktorske disertacije in magistrska dela iz zbirke knjižnice Oddelka za geografijo pa lahko pregledujete v javnem online računalniškem katalogu Slovenije COBISS/OPAC (<http://www.izum.si/cobiss>).

Dejan Rebernik: Socialna geografija Ljubljane.

- Doktorska disertacija, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 1999, 209 strani, 129 strani prilog, mentor: dr. Mirko Pak, zagovor 21. 1. 2000.
- Izvleček: Osnovni cilj naloge »Socialna geografija Ljubljane« je oris socialnogeografske zgradbe in preobrazbe mesta, ob hkratni opredelitvi vzrokov oziroma procesov, ki so jo pogojili. Kot socialnogeografsko zgradbo razumemo prostorsko opredelitev posameznih socialnih skupin prebivalstva in posledične razlike v socialni sestavi prebivalstva posameznih delov mesta. Pri tem nas zanima predvsem stopnja socialnogeografske diferenciacije mesta, oziroma ali se socialnogeografska zgradba posameznih delov mesta pomembno razlikuje. Osnovno teoretsko izhodišče naše raziskave je bila faktorska ekologija, kar je v veliki meri pogojevalo metodološki pristop in rezultate. Iz rezultatov naloge lahko ugotovimo, da je v Ljubljani socialnogeografska diferenciacija prisotna in v osnovnih potezah primerljiva z mesti v Srednji in Zahodni Evropi. Socialnogeografska zgradba mesta se tako kaže v socioekonomski, družinski oziroma demografski ter etnični oziroma nacionalno-religiozni diferenciaciji prebivalstva. Prostorska razporeditev sledi teoretskim izhodiščem faktorske ekologije: socioekonomski položaj prebivalstva ima sektorsko razporeditev, družinski koncentrično in etnični večjedrno. Členitev mesta na socialnogeografska območja je pokazala, da so se v Ljubljani oblikovala območja z značilno in specifično socialnogeografsko zgradbo. Po svoji socialnogeografski zgradbi najbolj izrazito izstopajo območja z značilno slabim in zelo dobrim socioekonomskim položajem.
- Ključne besede: urbana geografija, socialna geografija, socialnogeografska zgradba, Ljubljana.

Andreja Ferreira: Pokrajinsko-ekološka presoja ranljivosti gozda pri gradnji avtoceste Ljubljana-Celje.

- Magistrsko delo, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 194 strani, mentor: dr. Dušan Plut, somentor dr. Milan Hočevar, zagovor: 6. 3. 2000.
- Izvleček: Izdelali oziroma priredili smo metodologijo za oceno ranljivosti gozda in metodologijo za presojo vplivov na gozd. V prvem delu naloge smo oblikovali dva modela za oceno ranljivosti gozda. Osnovo predstavlja model, ki sloni na pokrajinsko-ekološem vrednotenju gozda. Gozd je najbolj kompleksen pokrajinsko-ekološki element in kot tak v močni soodvisnosti od vseh ostalih dejavnikov, kar naj bi prišlo do izraza prav z uporabo pokrajinsko-ekološkega pristopa. Zaradi možnosti primerjave rezultatov smo oblikovali še model, ki izhaja iz kriterijev za oceno gozdnih funkcij. Glede na rezultate preizkusa na študijskem območju (širše študijsko območje Ljubljana–Celje, ožje študijsko območje okolica Domžal) menimo, da je pokrajinsko-ekološki pristop primeren za ocenjevanje ranljivosti gozda in ustreza zahtevam, ki se nanašajo na študije ranljivosti okolja. O širši uporabnosti predlagane metodologije pa bi lahko govorili šele po njenem preizkusu na več študijskih območjih. V drugem delu naloge smo izdelali metodologijo za presojo vplivov posegov na gozd. Na vsebinskem področju je novost, da imajo pri vrednotenju vplivov posegov na gozd bistveno težo gozdne funkcije in da so pridobile velik pomen ekološke in socialne funkcije, ki so bile v preteklosti po krivici zapostavljene. Na metodološkem področju ima naloga pomen predvsem pri oblikovanju jasne zasnove za izdelavo študije, kar omogoča preglednost postopka in možnost preverjanja rezultatov.
- Ključne besede: ranljivost gozda, presoja vplivov na gozd, pokrajinska ekologija, pokrajinsko-ekološka regionalizacija, metodologija, GIS, avtocesta, Ljubljana–Celje.

Sabina Popit: Učbenik kot pogoj učinkovitega pouka geografije.

- Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 203 strani, mentor: dr. Jurij Kunaver, zagovor: 20. 4. 2000.
- Izvleček: V prvem delu je predstavljen pregled raziskav s področja geografskih učbenikov v Sloveniji in svetu. Napredek pri ustvarjanju geografskih učbenikov je kljub razmeroma razdrobljenim raziskavam na področju ustvarjanja geografskih učbenikov opazen tako v oblikovno-tehničnem kot vsebinsko-didaktičnem smislu. Osrednji del obravnava elemente geografskega učbenika, ki jih določata izbor in obseg vsebin z učnim načrtom, številom ur predmeta, konceptom učbenika in predznanjem ter povprečno razvojno stopnjo učencev. Oblikovanje vsebin se izgrajuje prek zunanje in notranje strukture. Zunanja struktura pomeni razporeditev osnovnih in dodatnih vsebin ter razporeditev besedila in ilustracij. Notranja struktura pomeni didaktično oblikovanje učbenika in se izgrajuje prek didaktičnih načel in didaktičnih pravil. Od klasičnega didaktičnega oblikovanja učbenika lahko odstopimo z alternativnimi pristopi, kot je na primer s študiji primera. Tretji del je usmerjen v raziskave in vrednotenje geografskih učbenikov. Predstavljeni so različni pristopi k analizi, vrednotenju in spremljanju učbenikov ter anketa in skupinska diskusija, ki sta v delu pomenili osnovno metodologijo zbiranja podatkov o mnenju slovenskih učiteljev geografije in učencev slovenskih osnovnih in srednjih šol o vsebinski in didaktični ustreznosti geografskih učbenikov. Magistrsko delo je ugotovilo nekatere temeljne zahteve, ki bi jih ustvarjalci morali upoštevati v nadaljnjem delu. Teh zahtev pa ne smemo razumeti kot stalnice, temveč ji je potrebno stalno izpopolnjevanje v skladu z dognanji geografske stroke, njene didaktike ter psihologije, pedagogike in drugih ved.
- Ključne besede: šolska geografija, didaktika geografije, geografski učbenik, vrednotenje.

Danilo Kosi: Sonaravno poljedelstvo v Sloveniji.

- Magistrsko delo, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 245 strani, mentor: dr. Marijan M. Klemenčič, zagovor: 29. 5. 2000.
- Izvleček: Naravni pogoji za kmetijstvo so v Sloveniji relativno neugodni. Dobrih 50 % celotne površine prekriva gozd. Več kot 70 % kmetijskih tal je ovrednotenih kot manj primernih za kmetijsko pridelavo, večina je travnatih površin, delež ornih površin je relativno nizek. Sonaravne oblike kmetijstva so razširjene po vsej Sloveniji, le v Prekmurju se sonaravno kmetijstvo še ni uspelo razviti. V Sloveniji sonaravno kmetijstvo ni specializirano – je mešano, kmetije kombinirajo živinorejo in rastlinsko pridelavo. Leta 1997 je bilo ustanovljeno Združenje ekoloških kmetov Slovenije – je prvo združenje kmetov iz celotne Slovenije, ki se ukvarja z ekološkim kmetijstvom in prodajo na trgu. Združenje prideluje po standardih, ki so usklajeni z IFOAM osnovnimi standardi in Uredbo za biološko kmetijstvo EU (2091/92). Leta 1999 je bila ustanovljena Zveza ekoloških kmetov Slovenije. Danes je v Sloveniji 12 društev, ki se ukvarjajo s sonaravnimi oblikami kmetijstva. Slovensko kmetijstvo zaradi naravnih pogojev in kmetijske strukture ni sposobno konkurirati cenejši kmetijski produkciji iz drugih držav. Sonaravno kmetijstvo nudi konkurenčno možnost pri pridelavi hrane višje kvalitete

na domačem in tujem trgu. Uspeh sonaravnega kmetijstva je odvisen tudi od povezanosti s turizmom in od razvoja predelovalnih postopkov naravno pridelane hrane.

- Ključne besede: agrarna geografija, sonaravni razvoj, kmetijstvo, poljedelstvo, organsko kmetijstvo, biološko, bio-dinamično, sistem certificiranja, Združenje ekoloških kmetov.

Irma Potočnik: Družbenogeografske značilnosti kmetijstva v Ljubljanski kotlini (na izbranih primerih).

- Magistrsko delo, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 209 strani, mentor: dr. Marijan M. Klemenčič, zagovor: 16. 6. 2000.
- Izvleček: Pričujoča študija osvetljuje družbenogeografske značilnosti kmetijstva na izbranih območjih Ljubljanske kotline (zasebne kmetije Kamniškobistriške ravnine in Kranjsko-Sorškega polja). Na osnovi 11 izhodišč (naravno- in družbenogeografskih) je bilo izbranih 18 naselij preučevanega območja, v katerih je bilo anketiranih 237 kmetij. Magistrsko delo v uvodu obravnava namen in cilje, posreduje glavne geografske značilnosti preučevanja območja in uporabljeno terminologijo. V drugem poglavju podaja pregled virov za preučevanje kmetijstva v Sloveniji, kratek pregled slovenske in tuje strokovne literature in analizira temeljne zakone s področja kmetijstva. Veliko pozornost delo namenja metodam dela, kjer najprej kritično analizira popise kmetijstva (1991, 1997, 2000), predstavlja zasnovo, izvedbo in analizo procesa anketiranja ter utemeljuje uporabo posameznih statističnih metod, uporabljenih v delu. V osrednjem delu prikazuje družbenogeografske značilnosti zasebnega kmetijstva na preučevanem območju, opredeljen je multifunkcijski značaj kmetijstva in izdelana družbenogeografska tipologija kmetij preučevanega območja glede na njihove razvojne možnosti. Študija ugotavlja, da kmetije preučevanega območja kljub ugodnim naravnim (raven svet, rodovitna tla, relativno ugodne klimatske razmere) in družbenim pogojem (dostopnost, bližina trga, razvita infrastruktura) nimajo najbolj ugodnih družbenogeografskih značilnosti.
- Ključne besede: Kamniškobistriška ravnina, Kranjsko-Sorško polje, podeželje, kmetijstvo, družbenogeografske značilnosti.

Aleš A. Smrekar: Varstvo kraškega okolja na primeru Cerkniškega jezera.

- Magistrsko delo, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 180 strani, mentor: dr. Darko Radinja, zagovor: 22. 6. 2001.
- Izvleček: Raziskava obravnava aktualno stanje stoječih in tekočih voda v poseljeni kraški pokrajini in želi ovrednotiti samočistilne sposobnosti, katere vrste obremenjevanja so prisotne in kako bi zavarovali te vode pred nadaljnjim onesnaževanjem. Delo je izdelano na dveh nivojih. Na prvem obravnava s pomočjo metodologije ranljivosti površinskih voda Cerkniško jezero s svojim hidrološkim zaledjem (400 km²), ki je razdeljeno na osem pokrajinskoekoloških enot. Najbolj so ranljive vode na Loškem in Cerkniškem polju, kar je posledica manjših samočistilnih sposobnosti voda in predvsem večje koncentracije dejavnosti na dveh kraških poljih. Na podrobnejšem nivoju je predstavljeno

stanje in varovanje površinskih voda na Cerknškem polju po klasični regionalnogeografsko okoljevarstveni metodologiji, kjer govorimo o pritočnem in odtočnem delu Cerknškega jezera ter samem jezeru. Vode na Cerknškem polju so vrednotene še s pomočjo dopolnjene metodologije ranljivosti. To območje je razdeljeno na štiri pokrajinskoekološke podenote. Končni rezultati po obeh metodoloških prisopih so primerljivi in podobni. Ob nizkem vodnem stanju, ko so vode najbolj ranljive, je občutljivost voda Cerknškega jezera velika, na srečo pa je obremenjenost le zmerna, tako da je ranljivost sicer močna, vendar ne kritična. Ob poplavitvi pa je ravno obratno. Jugovzhodni del je zmerno do čezmerno ranljiv, severovzhodni del pa je čezmerno ranljiv. Nadaljnje načrtovanje tako Cerknškega polja kot tudi njegovega zaledja je potrebno graditi na načelih sonaravnega razvoja v okviru predvidenega Regijskega parka Snežnik.

- Ključne besede: varstvo okolja, ranljivost okolja, varstvo krasa, varstvo voda, regijski park, vrednotenje okolja, Notranjska, Cerknško jezero.

Miha Pavšek: Fizičnogeografska pogojenost snežnih plazov v slovenskih Alpah s posebnim ozirom na preventivo.

- Magistrsko delo, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, 2000, 236 strani, mentor: dr. Ivan Gams, zagovor: 15. 12. 2000.
- Izvleček: Po oblikah površja razgibano in pokrajinsko raznoliko Slovenijo ogrožajo številne naravne nesreče, kar še posebej velja za alpske pokrajine. Zato je njihovo poznavanje in spremljanje temeljnega pomena pri preučevanju posameznih pokrajinskih sestavin. Snežni plazovi so le ena od sestavin ogroženosti površja zaradi naravnih nesreč. V primerjavi z drugimi naravnimi nesrečami ogrožajo le majhen del površja, po do sedaj dostopnih in znanih podatkih pa so med vsemi nesrečami ravno snežni plazovi tisti, ki zahtevajo največ smrtnih žrtev. Osnovni namen naravnogeografskega preučevanja snežnih

plazov s poudarkom na slovenskih Alpah je bil podrobneje predstaviti snežne plazove kot eno od sestavin ogroženosti slovenskega površja zaradi naravnih nesreč. Med najzanesljivejšimi podatki o snežnih plazovih so še vedno opisi in omembe tovrstnih nesreč iz preteklosti. S pomočjo statistične obdelave podatkov o snežnih plazovih smo izpostavili predvsem tiste sestavine ogroženosti, ki kažejo največjo stopnjo povezanosti z naravnogeografskimi sestavinami, pri čemer nismo prezrli neposrednega in posrednega vpliva človeka. Snežni plazovi so le eden od mnogih pokrajnotvornih dejavnikov, ki sooblikujejo podobo naših alpskih pokrajin. Skupek teh ugotovitev je pripomogel h kakovostnejši oceni ogroženosti na izbranem območju, po drugi strani pa smo ugotovili tudi pomen in vrsto soodvisnosti med pokrajinskimi sestavinami in snežnimi plazovi. Opredelili smo še drugo, zaradi snežnih plazov potencialno ogroženo površje, v zaključku naloge pa izpostavili preventivni pomen gozda v okviru varstva pred snežnimi plazovi. Večina ukrepov trajnega varstva je ekonomsko nesprejemljivih, zato je pomen pravočasnega in sočasnega prilagajanja človeka in njegovih dejavnosti na lavinsko ogroženem območju še toliko večji. S pravočasnimi in premišljenimi ukrepi lahko zmanjšamo ali celo preprečimo nastalo škodo in nenazadnje tudi žrtve. Naša spoznanja so uporabna tudi kot temelj za predloge o aktivnejšem varstvu in zaščiti pred snežnimi plazovi.

- Ključne besede: fizična geografija, naravne nesreče, snežni plazovi, ogrožena območja.

Janja Turk

NAVODILA**NAVODILA AVTORJEM ZA PRIPRAVO ČLANKOV
V GEOGRAFSKEM VESTNIKU****1. Uvod**

Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport Republike Slovenije, ki denarno podpira izdajanje Geografskega vestnika, je sprejelo posebna navodila o oblikovanju periodične publikacije kot celote in članka kot njenega sestavnega dela. Navodila temeljijo na slovenskih standardih SIST ISO, povzetih po mednarodnih standardih ISO: SIST ISO 4 (Pravila za krajšanje besed v naslovih in naslovov publikacij), SIST ISO 8 (Oblikovanje periodičnih publikacij), SIST ISO 215 (Oblikovanje člankov v periodičnih in drugih serijskih publikacijah), SIST ISO 214 (Izvillečki za publikacije in dokumentacijo), SIST ISO 18 (Kazala periodike), SIST ISO 690 (Bibliografske navedbe – vsebina, oblika in zgradba), SIST ISO 690-2 (Bibliografske navedbe, 2. del: Elektronski dokumenti ali njihovi deli), SIST ISO 999 (Kazalo k publikaciji), SIST ISO 2145 (Oštevilčenje oddelkov in pododdelkov v pisnih dokumentih) in SIST ISO 5122 (Strani z izvillečki v periodičnih publikacijah). Ministrstvo je hkrati postavilo tudi zahtevo, da morajo periodične publikacije izhajati vsaj dvakrat letno.

Na temelju zahtev Ministrstva, Poslovnika komisije za tisk Zveze geografskih društev Slovenije in odločitev uredniškega odbora Geografskega vestnika so nastala spodnja navodila o pripravi člankov za Geografski vestnik.

2. Usmeritev revije

Geografski vestnik je znanstvena revija Zveze geografskih društev Slovenije. Izhaja od leta 1925. Namenjen je predstavitvi znanstvenih in strokovnih dosežkov z vseh področij geografije in sorodnih strok. Od leta 2000 izhaja dvakrat letno v tiskani in elektronski obliki.

V prvem, osrednjem delu revije se objavljajo članki, razporejeni v tri sklope oziroma rubrike. To so Razprave, kjer so objavljeni praviloma izvirni znanstveni članki, Razgledi, kamor so uvrščeni praviloma pregledni znanstveni članki in strokovni članki, ter Metode, kjer so objavljeni članki, izraziteje usmerjeni v predstavitev znanstvenih metod in tehnik.

V drugem delu revije se objavljajo informativni prispevki, razdeljeni v štiri rubrike: Književnost, Kronika, Zborovanja in Poročila. V Književnosti so najprej predstavljene slovenske knjige, nato slovenske revije, potem pa še tuje knjige in revije. V rubrikah Kronika in Zborovanja so prispevki razporejeni časovno. V rubriki Poročila je najprej predstavljeno delo geografskih ustanov po abecednem redu njihovih imen, nato pa sledijo še druga poročila.

Na koncu revije so objavljena navodila za pripravo člankov in drugih prispevkov v Geografskem vestniku.

3. Sestavine članka

Članki morajo imeti naslednje sestavine:

- glavni naslov članka,
- avtorjev predlog rubrike (avtor naj navede, v kateri rubriki (Razprave, Razgledi, Metode) želi objaviti svoj članek),
- ime in priimek avtorja,

- avtorjeva izobrazba in naziv (na primer: dr., mag., profesor geografije in zgodovine, izredni profesor),
- avtorjev poštni naslov (na primer: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija),
- avtorjev elektronski naslov,
- avtorjev telefon,
- avtorjev faks,
- izvleček (skupaj s presledki do 800 znakov),
- ključne besede (do 8 besed),
- abstract (angleški prevod naslova članka in slovenskega izvlečka),
- key words (angleški prevod ključnih besed),
- članek (skupaj s presledki do 30.000 znakov za Razprave oziroma do 20.000 znakov za Razglede in Metode),
- summary (angleški prevod povzetka članka, skupaj s presledki do 8000 znakov).

Članek naj ima naslove poglavij in naslove podpoglavij označene z vrstilnimi števili (na primer 1. Uvod, 1.1. Metodologija, 1.2. Terminologija). Razdelitev članka na poglavja je obvezna, podpoglavja pa naj avtor uporabi le izjemoma. Zaželeno je, da ima članek poglavji Uvod in Sklep.

4. Citiranje v članku

Avtorji naj pri citiranju med besedilom navedejo priimek avtorja in letnico, več citatov ločijo s podpičjem in razvrstijo po letnicah, navedbo strani pa od priimka avtorja in letnice ločijo z vejico, na primer: (Melik 1955, 11) ali (Melik in Ilešič 1963, 12; Kokole 1974, 7 in 8).

Enote v poglavju Viri in literatura naj bodo navedene po abecednem redu priimkov avtorjev, enote istega avtorja pa razvrščene po letnicah. Če je v seznamu več enot istega avtorja iz istega leta, se letnicam dodajo črke (na primer 1999a in 1999b). Vsaka enota je sestavljena iz treh stavkov. V prvem stavku sta pred dvopičjem navedena avtor in letnica izida (če je avtorjev več, so ločeni z vejico, z vejico sta ločena tudi priimek avtorja in začetnica njegovega imena, med začetnico avtorja in letnico ni vejice), za njim pa naslov in morebitni podnaslov, ki sta ločena z vejico. Če je enota članek, se v drugem stavku navede publikacija, v kateri je članek natisnjen, če pa je enota samostojna knjiga, drugega stavka ni. Izdajatelja, založnika in strani se ne navaja. Če enota ni tiskana, se v drugem stavku navede vrsta enote (na primer elaborat, diplomska, magistrska ali doktorska naloga), za vejico pa še ustanova, ki hrani to enoto. V tretjem stavku se za tiskane enote navede kraj izdaje, za netiskane pa kraj hranjenja. Nekaj primerov (ločila so uporabljena v skladu s slovenskim pravopisom):

Melik, A. 1955a: Kraška polja Slovenije v pleistocenu. Dela Inštituta za geografijo 3. Ljubljana.

Melik, A. 1955b: Nekaj glacioloških opažanj iz Zgornje Doline. Geografski zbornik 5. Ljubljana.

Mihevc, B. 1998: Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.

Natek, K., Natek, M. 1998: Slovenija, Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Ljubljana.

Richter, D. 1998: Metamorfne kamnine v okolici Velikega Tinja. Diplomsko naloga, Pedagoška fakulteta v Mariboru. Maribor.

Šifrer, M. 1997: Površje v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.

Avtorji vse pogostejše citirajo vire z medmrežja. Če sta znana avtor in naslov citirane enote, potem se jo navede takole (datum v oklepaju pomeni čas ogleda medmrežne strani):

Perko, D. 2000: Sporna in standardizirana imena držav v slovenskem jeziku. Medmrežje: <http://www.zrc-sazu.si/dp> (8. 8. 2000).

Če pa avtor ni poznan, se navede le:

Medmrežje: <http://www.zrc-sazu.si/dp> (8. 8. 2000).

Če se navaja več enot z medmrežja, se doda še številko:

Medmrežje 1: <http://www.zrc-sazu.si/dp> (8. 8. 2000).

Medmrežje 2: <http://www.zrc-sazu.si/zgds/teletekst.htm> (9. 9. 2000).

Med besedilom se v prvem primeru navede avtorja, na primer (Perko 2000), v drugem primeru pa le medmrežje, na primer (medmrežje 2).

5. Preglednice in slike v članku

Vse preglednice v članku so oštevilčene in imajo svoje naslove. Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

Preglednica 1: Število prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.

Vse slike (fotografije, zemljevidi, grafi in podobno) v članku so oštevilčene enotno in imajo svoje naslove. Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

Slika 1: Rast števila prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.

Slika 2: Izsek topografske karte v merilu 1 : 25.000, list Kranj.

Slike so lahko široke točno 134 mm ali 64 mm, visoke pa največ 200 mm. Za grafične priloge, za katere avtorji nimajo avtorskih pravic, morajo avtorji od lastnika avtorskih pravic pridobiti dovoljenje za objavo.

Avtorji naj ob podnapisu dopišejo tudi avtorja slike.

6. Ostali prispevki v reviji

Prispevki za rubrike Književnost, Kronika, Zborovanja in Poročila naj skupaj s presledki obsegajo do največ 8000 znakov. Prispevki so lahko opremljeni s slikami, ki imajo po potrebi lahko podnapise.

Pri predstavitvi publikacij morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj in leto izida, ime izdajatelja in založnika, število strani, po možnosti število zemljevidov, fotografij, slik, preglednic in podobnega ter obvezno še ISBN oziroma ISSN.

Pri dogodkih morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj, država in datum.

Pri poročilih o delu naj naslovu prispevka sledi naslov ustanove in po možnosti naslov njene predstavitve na medmrežju.

7. Še nekatera pravila in priporočila

Naslovi člankov in ostalih prispevkov naj bodo čim krajši.

Avtorji naj se izognejo pisanju opomb pod črto na koncu strani.

Pri številih, večjih od 9999, se za ločevanje milijonov in tisočic uporabljajo pike (na primer 12.535 ali 1.312.500).

Pri pisanju merila zemljevida se dvopičje piše nestično, torej s presledkom pred in za dvopičjem (na primer 1 : 100.000).

Med številkami in enotami je presledek (na primer 125 m, 33,4 %), med številom in oznako za poten-
co ali indeks števila pa presledka ni (na primer 12³, km², a₅, 15° C).

Znaki pri računskih operacijah se pišejo nestično, razen oklepajev (na primer $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$).

Avtorji naj bodo zmerni pri uporabi tujk in naj jih tam, kjer je mogoče, zamenjajo s slovenskimi izrazi (na primer: klima/podnebje, masa/gmota, karta/zemljevid, varianta/različica, vegetacija/rastje, maksimum/višek, kvaliteta/kakovost, nivo/raven, lokalni/krajevni, kontinentalni/celinski, centralni/srednji, orientirani/usmerjeni, mediteranski/sredozemski); znanstvena raven člankov namreč ni v nikakršni povezavi z deležem tujk.

8. Sprejemanje prispevkov

Avtorji morajo prispevke oddati natisnjene v enem izvodu na papirju in v digitalni obliki, zapisane s programom Word. Digitalni zapis besedila naj bo povsem enostaven, brez zapletenega oblikovanja, poravnave desnega roba, deljenja besed, podčrtavanja in podobnega. Avtorji naj označijo le mastni in ležeči tisk. Besedilo naj bo v celoti izpisano z malimi črkami (razen velikih začetnic, seveda), brez nepotrebnih krajšav, okrajšav in kratic. Zemljevidi naj bodo izdelani v digitalni vektorski obliki s programom Corel Draw, grafi pa s programom Excel ali programom Corel Draw. Fotografije in druge grafične priloge morajo avtorji oddati v obliki, primerni za skeniranje, ali pa v digitalni rasterski obliki z ločljivostjo vsaj 120 pik na cm oziroma 300 pik na palec, najbolje v formatu TIFF ali JPG. Če avtorji ne morejo oddati prispevkov in grafičnih prilog, pripravljenih v omenjenih programih, naj se predhodno posvetujejo z urednikom.

Avtorji člankov morajo priložiti preslikano (prepisano), izpolnjeno in podpisano Prijavnico, v okviru katere je tudi izjava, s katero avtorji potrjujejo, da se strinjajo s pravili objave v Geografskem vestniku. Prijavnica nadomešča spremni dopis in avtorsko pogodbo. Prijavnica je na voljo tudi na medmrežni strani Geografskega vestnika (<http://www.zrc-sazu.si/zgds/gv.htm>).

Avtorji morajo za grafične priloge, za katere nimajo avtorskih pravic, priložiti fotokopijo dovoljenja za objavo, ki so ga pridobili od lastnika avtorskih pravic.

Avtorji naj prispevke pošiljajo na naslov urednika:

Drago Perko

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13, 1000 Ljubljana

e-pošta: drago@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 60

faks: (01) 425 77 93

9. Recenziranje člankov

Članki za rubrike Razprave, Razgledi in Metode se recenzirajo. Recenzentski postopek je anoniimen. Recenzent prejme članek brez navedbe avtorja članka, avtor članka pa prejme recenzijo brez navedbe recenzenta. Če recenzija ne zahteva popravka ali dopolnitve članka, se avtorju članka recenzije ne pošlje.

10. Avtorske pravice

Za avtorsko delo, poslano za objavo v Geografskem vestniku, vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju, materialne avtorske pravice reproduciranja in distribuiranja v Republiki Sloveniji in v drugih državah pa avtor brezplačno, enkrat za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse medije neizključno prenese na izdajateljico.

Avtor sam poskrbi za profesionalni prevod izvlečka, ključnih besed in povzetka svojega članka ter obvezno navede ime in priimek prevajalca.

Če avtor odda lektorirano besedilo, naj navede tudi ime in priimek lektorja. Če je besedilo jezikovno slabo, ga uredništvo lahko vrne avtorju, ki poskrbi za profesionalno lektoriranje svojega besedila.

Če obseg avtorskega dela ni v skladu z navodili za objavo, avtor dovoljuje izdajateljici, da avtorsko delo po svoji presoji ustrezno prilagodi.

Izdajateljica poskrbi, da se vsi prispevki s pozitivno recenzijo, če so zagotovljena sredstva za tisk, objavijo v Geografskem vestniku, praviloma v skladu z vrstnim redom prispetja prispevkov in v skladu z enakomerno razporeditvijo prispevkov po rubrikah.

Avtorju pripada 1 brezplačen izvod publikacije.

PRIJAVNICA

Avtor

ime: _____

priimek: _____

naslov: _____

prijavljam prispevek z naslovom: _____

za objavo v reviji Geografski vestnik in potrjujem, da se strinjam s pravili objavljanja v reviji Geografski vestnik, ki so navedena v Navodilih avtorjem za pripravo člankov v zadnjem natisnjenem Geografskem vestniku.

Datum: _____

Podpis: _____

OBRAZEC ZA RECENZIJO ČLANKOV V GEOGRAFSKEM VESTNIKU

1. Naslov članka: _____

2. Ocena članka:

Ali je naslov članka dovolj jasen?	ne	delno	da
Ali naslov članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali izvleček članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali so ključne besede članka ustrezno izbrane?	ne	delno	da
Ali uvodno poglavje članka jasno predstavi cilje raziskave?	ne	delno	da
Ali so metode dela v članku predstavljene dovolj natančno?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti metod raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali sklepno poglavje članka jasno predstavi rezultate raziskave?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti rezultatov raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali povzetek članka, ki bo preveden, ustrezno povzema vsebino članka?	ne	delno	da
Kakšna je raven jasnosti besedila članka?	nizka	srednja	visoka
Ali je seznam citiranih enot v članku ustrezen?	ne	delno	da
Katere preglednice v članku niso nujne?	številka: _____		
Katere slike v članku niso nujne?	številka: _____		

3. Sklepna ocena:

Članek ni primeren za objavo	X
Članek je primeren za objavo z večjimi popravki	X
Članek je primeren za objavo z manjšimi popravki	X
Članek je primeren za objavo brez popravkov	X

4. Rubrika in COBISS oznaka:

Najprimernejša rubrika za članek je:	Razprave	Razgledi	Metode
Najprimernejša COBISS oznaka za članek je:	1.01 (izvirni znanstveni)		
	1.02 (pregledni znanstveni)		
	1.04 (strokovni)		

5. Krajše opombe ocenjevalca:

6. Priloga z opombami ocenjevalca za popravke članka: ne da

7. Datum ocene: _____

8. Podpis ocenjevalca: _____

11. Summary: Short instructions to authors for the preparation of articles for *Geografski vestnik*

(translated by Mateo Zore and Wayne J. D. Tuttle)

Geografski vestnik is the scientific journal of the *Zveza geografskih društev Slovenije* (Association of the Geographical Societies of Slovenia) and has been published since 1925. It is devoted to the scientific and professional presentation of achievements in all branches of geography and related fields. From 2000, it will be published twice a year.

Articles must contain the following elements:

- article's main title,
- author's first and last names,
- author's education and title,
- author's mail address,
- author's e-mail address,
- author's telephone number,
- author's fax number,
- abstract (up to 800 characters including spaces),
- key words (up to 8 words),
- article (up to 30,000 characters including spaces),
- summary (up to 8,000 characters including spaces).

The titles of chapters and subchapters in the article should be marked with ordinal numbers (for example, 1. Introduction, 1.1. Methodology, 1.2. Terminology). The division of an article into chapters is obligatory, but authors should use subchapters sparingly. It is recommended that the article include Introduction and Conclusion chapters.

When quoting from source material, authors should state the author's last name and the year, separate individual sources with semicolons, order the quotes according to year, and separate the page information from the author's name and year information with a comma, for example »(Melik 1955, 11)« or »(Melik and Ilešič 1963, 12; Kokole 1974, 7 and 8)«.

All tables in the article should be numbered uniformly and have their own titles. All illustrative material (photographs, maps, graphs, etc.) in the article should also be numbered uniformly and have their own titles. Illustrations can be exactly 134 mm or 64 mm wide, and up to 200 mm high. In the case of graphic illustrations for which the authors do not have the copyright, the authors must acquire permission to publish from the copyright owner. Authors must include the author's name with the title of the illustration.

Authors must submit their contributions as a printed copy on paper and in digital form written in Word format. The digital file should be unformatted, except for text written in bold and italic form. The entire text should be written in lowercase (except for uppercase initial letters, of course) without unnecessary abbreviations and contractions. Maps should be done in digital vector form using the Corel Draw program, and charts done using Excel or the Corel Draw program. Authors should submit photographs and other graphic materials in a form suitable for scanning or in digital raster form with a resolution of 300 dpi, preferably in TIFF or JPG format. If authors cannot deliver articles or graphic supplements prepared using the specified programs, they should consult the editor in advance.

Authors of articles must enclose a photocopied (or rewritten), completed, and signed Registration Form containing the author's agreement to abide by the rules for publication in *Geografski vestnik*. The Registration Form shall serve as acceptance letter and author's contract.

In the case of graphic illustrations for which the authors do not have the copyright, a photocopy of publication permission received from the copyright owner must be submitted.

If an author submits a reviewed text, the full name of the reviewer should be stated. If a text is unsatisfactorily written, the editorial staff can return it to the author to arrange to have the text proofread professionally.

REGISTRATION FORM

Author

first name: _____

last name: _____

address: _____

I am submitting the article titled: _____

for publication in *Geografski vestnik* and confirm that I will abide by the rules of publication in *Geografski vestnik* as given in the Short instructions to authors for the preparation of articles in the last printed issue of *Geografski vestnik*.

Date: _____

Signature: _____

All articles are reviewed. The review process is anonymous. The reviewer receives an article without the author's name, and the author receives a review without the reviewer's name. If the review does not require the article to be corrected or augmented, the review will not be sent to the author.

If the size of the text fails to comply with the provisions for publication, the author shall allow the text to be appropriately modified according to the judgement of the publisher.

For articles sent for publication to *Geografski vestnik*, all the author's moral rights remain with the author, while the author's material rights to reproduction and distribution in the Republic of Slovenia and other states, are for no fee, for all time, for all cases, for unlimited editions, and for all media shall be unexclusively ceded to the publisher.

The author shall receive one (1) free copy of the publication.

Authors should send articles to the editor:

Drago Perko

Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

SI – 1000 Ljubljana

Slovenia

e-mail: drago@zrc-sazu.si

Drago Perko

	RAZPRAVE	9
Milan Bufon	Geografija obmejnosti, čezmejne regije in oblike čezmejne povezanosti	9
	<i>Geography of border landscapes, cross-border regions and forms of cross-border co-operation</i>	22
	RAZGLEDI	25
Tomaž Vrhovec, Andrej Velkavrh	Največja debelina snežne odeje na Kredarici	25
	<i>Maximum snow depth on Kredarica</i>	32
Ivan Gams	O Afganistancih in drugih gorjancih	33
	<i>On the Afghanistans and other highlanders</i>	41
Emil Pižorn	Vojaškogeografska ocena slovensko-hrvaške državne meje v Srednjem Posotelju	43
	<i>The military-geographical evaluation of Slovenian-Croatian border in the Srednje Posotelje region</i>	52
	METODE	53
Zdeněk Máčka	Determination of texture of topography from large scale contour maps	53
	<i>Določanje razčlenjenosti površja s topografskih zemljevidov velikega merila</i>	61
	KNJIŽEVNOST	63
	KRONIKA	71
	ZBOROVANJA	81
	POROČILA	85
	NAVODILA	95